T.C
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İLAHİ DİNLERDE ORUÇ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hasan BÜYÜKKAYA

DANIŞMAN

Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN

KASTAMONU 2018

T.C
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

İLAHİ DİNLERDE ORUÇ

HASAN BÜYÜKKAYA

Danışman Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN

Jüri Üyesi Unvanı Adı SOYADI

Jüri Üyesi Unvanı Adı SOYADI

Jüri Üyesi Unvanı Adı SOYADI

Jüri Üyesi Unvanı Adı SOYADI

KASTAMONU – 2018

TEZ ONAYI

Hasan BÜYÜKKAYA tarafından hazırlanan "İlahi Dinlerde Oruç" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri **Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Prof.Dr. A.Rafet ÖZKAN Kastamonu Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	Doç.Dr. İbrahim YENEN Kastamonu Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU Karabük Üniversitesi	.....

13. /09/2018

Enstitü Müdürü Prof.Dr. Cevdet YAKUPOĞLU.....

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

25/09/2018

Hasan BÜYÜKKAYA
(imza)

ÖZET

Yüksek Lisans

İLAHİ DİNLERDE ORUÇ

Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN

Oruç, İslam dışındaki dinlerde de varlığını gösteren önemli bir ibadettir. Oruç, dünya genelindeki dinlerde şekil ve keyfiyet bakımından farklıdır. Ancak gaye ve anlam yönünden birbirine yakındır. Oruç; ilkel kabilelerde, kadim kültür ve beşeri dinlerde olduğu gibi; aslı vahye dayanan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam gibi dinlerde çeşitli şekillerde mevcuttur. Yahudiler, orucun nefsi alçaltma, nefsi terbiye etme olarak kabul edip oruçlunun hiçbir şey yapmayacağını belirtmiş ve ayrıca matemin, tarihi felaketlerin anısına oruç tutmuşlardır. Hıristiyanlar da orucu perhiz olarak uygulamış ve gününü çoğaltmışlardır. İslam dini ise orucu bağlayıcı hükümlerle daha fonksiyonel hale getirerek disiplinli bir ibadet formu kazandırmıştır. İnsanlar orucun hem ruh hem de beden için pek çok yarar olduğuna inanmaktadırlar. Oruç, köklü bir eğitim metodudur ve nefsin olumsuz eğilimlerinin önüne geçmektedir. Bu tez çalışmasının amacı, ilahi dinlerdeki oruç formlarını bütün yönleriyle ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: İlahi Dinler, Oruç, İslam, Hıristiyanlık, Yahudilik

2018, 130 sayfa
Bilim kodu:

ABSTRACT

Master's Thesis

ORIGIN IN DIVINE RELIGIONS

Kastamonu University Social Sciences Institute
Department of Philosophy and Religious Studies
Supervisor: Prof. Dr. Ali Rafet ÖZKAN

Fasting is an important worship that shows its existence in religions other than Islam. Fasting is different in terms of shape and arbitrariness in religions worldwide. But in terms of meaning and meaning are close to each other. Fast; primitive tribes, as in ancient cultures and human religions; There are various forms of religions such as Judaism, Christianity and Islam, which are based on the original revelation. The Jews stated that fasting would be regarded as self-defeating, self-defeating, and that the fasting would do nothing, and they also fasted for the memory of the historical disasters. Christians have also practiced fasting and have multiplied. The Islamic religion has made it more functional with fast-binding provisions and has provided a disciplined form of worship. People believe that the fast has many benefits for both the soul and the body. Fasting is a long-standing education method and avoids negative tendencies of self. The aim of this thesis is to reveal all aspects of fasting forms in divine religions.

Key words: Divine Religions, Fasting, Islam, Christianity, Judaism

2018,130 pages
Science Code:

ÖNSÖZ

İnsanlık tarihi boyunca her toplumun bir inancı ve bu inancında hayata yansıyan uygulamaları olmuştur. Bu sebeple tarihin her döneminde insanlar kendilerinden üstün bir varlığın olduğuna inanarak bu varlıklara saygı ve bağlılıklarını göstermek istemişlerdir. İnanılan din, bireyin bu ihtiyacını bizzat düzenlemiş, bireyin saygı ve tapınma isteğine yön gösteren model davranış şekli ve uygulama biçimleri oluşturmuştur. Oruç ibadeti de bunlardan birisidir.

Oruç ibadetinin izine hemen hemen bütün dini sistemlerde rastlamak mümkündür. Bazı inançlarda çok açık bir şeklide bu ibadet yer alırken, bazı inançlarda ise kapalı, dolaylı olarak yer almaktadır. İnsanlar özellikle bedenen ve ruhen kendilerini eğitmek ve güçlü olmak istemişlerdir. İşte bu eğitime öncülük eden oruç ibadetidir. Çünkü oruç belli arzu ve isteklerden uzak durmak suretiyle kişinin iradesini güçlendirmekte ve iç dinamiklerini keşfetmesine yardımcı olmaktadır. Oruç inançlı bir dindarın inancını daha fazla güçlendirerek tapındığı İlahla bütünleşmesini sağlamaktadır. Özellikle İslam inancında oruç ibadetinin önemi ve Müslümanlar üzerindeki etkisi çok büyüktür. Biz orucun insanlık tarihinde vazgeçilmez bir ibadet olduğunu ortaya koymak maksadıyla böyle bir çalışmayı yaptık.

Bu çalışmamızın birinci bölümünde araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kapsamı ile ilgili bilgiler verilmektedir. Girişi takip eden bölümde oruç kavramı ve fonksiyonelliği ve çeşitlerine dair bilgiler verilerek tarihi örnekler sunulmaktadır. Üçüncü bölümde ise asıl konumuz olan "İlahi Dinlerde Oruç" başlığı altında Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'da oruç ibadeti incelenmektedir. Son bölümde ise genel bir değerlendirme yapılarak sonlandırılmaktadır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve araştırma sürecinde kıymetli yönlendirme ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Ali Rafet Özkan'a şükranlarımı arz etmek istiyorum. Ayrıca değerli katkılarından dolayı Sayın Dr. Mustafa Yiğitoğlu'na ve maddî manevî desteğini hep yanımda hissettiğim değerli eşime ve emeği geçen herkese kalben teşekkürlerimi sunuyorum.

Hasan BÜYÜKKAYA

Kastamonu, Ağustos, 2018

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET ..... **iv**

ABSTRACT ..... **v**

ÖNSÖZ ..... **vi**

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **ix**

1. GİRİŞ **1**

1.1. Araştırmanın Konusu **1**

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi **3**

1.3. Araştırmanın Yöntemi **6**

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları **7**

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE **8**

2.1. Orucun Kavramsal Boyutu **8**

2.1.1. Yahudilik'te Oruç Kavramı 11

2.1.2. Hıristiyanlık'ta Oruç Kavramı 12

2.1.3. İslam'da Oruç Kavramı 14

2.2. Orucun Fonksiyonel Boyutu **16**

2.3. Oruç Çeşitleri **21**

2.3.1. Perhiz Oruçlar 21

2.3.2. Riyazet Oruçlar 23

2.3.3. Sukut Oruçlar 24

2.3.4. Husûsi Oruçlar 26

3. İLAHİ DİNLERDE ORUÇ **27**

3.1. Yahudilik'te Oruç **27**

3.1.1. Yahudilik'te Oruç Çeşitleri 30

3.1.1.1. Mecburi oruçlar 34
3.1.1.2. Hususi oruçlar 42
3.2. Hıristiyanlık'ta Oruç 47
3.2.1. Hıristiyanlık'ta Oruç Çeşitleri 58
3.2.1.1. Genel oruçlar 59
3.2.1.2. Hususi oruçlar 69
3.3. İslam'da Oruç 72
3.3.1. İslam'da Oruç Çeşitleri 81
3.3.1.1. Mecburi oruçlar 82
3.3.1.2. Hususi oruçlar 91
3.3.1.3. Yasaklanan oruçlar 95
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 100
KAYNAKLAR 110
ÖZGEÇMİŞ 130

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e	Adı geçen eser
a.g.m	Adı geçen makale
as	Aleyhisselam
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
h.	Hicrî
İSAM	TDV İslam Araştırmaları Merkezi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M.S.	Milattan sonra
M.Ö	Milattan önce
s.	Sayfa
sad.	Sadeleştiren
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
t.y	tarih yok
Ü.	Üniversite
r.	Radıyallahu anhu
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
Y.	Yıl
Yay.	Yayınları

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Din, insanlık tarihi boyunca var olan ve hiçbir zaman önemini yitirmemiş bir inanç sistemidir. Tarihin her döneminde din ve dinin temsilcileri var olmuştur. Kutsal kitaplar bunun şahididir. Ancak tarihi devrelerde olduğu kadar tarih öncesinde de insanoğlunun bazı inançlara sahip olarak yaşadığı, yapılan ilmi araştırmalardan anlaşılmaktadır.

İnsanlık tarihini incelediğimizde, insanoğlunun tarihin her döneminde, kendinden üstün bir kudrete, bir yaratıcıya iman ettiği ve inancını çeşitli ibadet şekilleriyle ortaya koyduğu görülmektedir. Bu durum ilahi dinlerin dışındaki dinlerde de söz konusudur. İman edip bağlanılan dinin doğal bir sonucu olarak ibadet etme duygusu insanın fıtratında mevcut vazgeçilmez bir haslettir. Bu sebepledir ki yeryüzündeki her din kendi içerisinde belli unsurları taşımakta ve belli inanç sistemini savunmaktadır. Kendisine has terim, kavram ve sembollerle toplumun gidişatını ve zihnini yapılandırmaktadır. Bundan dolayı din, inanan toplumu bir arada tutmak, inançlarını güçlendirmek, bir kurtuluş vadetmek için birtakım sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklara puja[1], vandana[2], chi[3], 'avodah[4] sakrament[5], ayin, tören, ibadet vb. gibi kavramlarla her dinin kendisine has bir üslupla ifade ettiği görülmektedir. Bu kelimelerdeki ortak anlamın acziyet, sığınma, yüceltme, sevgi ve korku gibi duygularla bir Tanrıya ya da tabiatüstü varlıklara yönelme; bu varlık veya varlıklara saygı ifadesi olmak üzere belli davranışları yerine getirme olduğu görülmektedir.[6] Zira insan varlığını kabul ettiği yüce kudrete karşı birtakım davranışları yapmak suretiyle hem saygı ve kulluğunu sunmak ve böylece iç huzura kavuşmak hem de talep beklentilerini arz ederek gerçekleşmesini ummaktadır. Dolayısıyla inancın hayata yansıyan pratik uygulamaları ibadetler olarak tezahür etmektedir. İbadetler genelde

[1] Sanskritçede Brahmanlar tarafından tanımlanan mabet ayin ve ibadetleridir.
[2] Budizm'de dini ibadetleri ifade eder.
[3] Çin dinlerinde bir parça eti elinde tutarak ruhlara sunma anlamında ibadetleri ifade eder.
[4] İbranicede ibadet ve dini tutumla ilgili davranışları ifade eder.
[5] Hristiyanlıkta dini uygulamaları ifade eder.
[6] Mustafa Sinanoğlu, *"İbadet, Etimoloji ve Tanım"* **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)**, Cilt: XIX, TDV Yayınları, 1999, s.233-234

söze dayanan, bedensel hareketlerle şekillenen, kişinin sahip olduğu şeylerden feda ve takdim etmek suretiyle gerçekleştirdiği veyahut birtakım şeylerden kendini mahrum etme şeklinde gerçekleşen davranış şekilleridir. İbadet, şöyle de tarif edilebilir: *Kulun inandığı ve bağlandığı Yüce Varlığa, Allah'a karşı kulluk borcunu yerine getirmesi; samimi olarak O'ndan yardım talep etmek için kurmaya çalıştığı manevi bir irtibat halidir.*[7] Dolayısıyla kendisinin eksik ve zayıf olduğunu hisseden insan daha güçlüye, yüce bir varlığa sığınarak, yardım talep ederek bu zayıflığını gidermeye çalışmaktadır. Ayrıca ibadet, somut karşılığı fark edilemeyen fakat varlığı, kudret ve yüceliği her yerde hissedilen, dilediği gibi tasarruf gücüne sahip olan Zat'a karşı gösterilen tevazu, saygı, itaat, kulluk, tapınma, şükran ve minnettarlığın en samimi ifade şekli olarak ifade edilmektedir.[8] İbadetle bireyin ruhunda dini bir atmosfer oluşur ve bu hal içerisinde duygu ve fikirler incelir ve yücelir. Bu ruh halleri, ibadetlerin devamlı tekrar edilmesiyle, tekrar tekrar yaşanmasıyla insanda "dini şuur" olarak kökleşip, sabitleşmeye başlar.[9] İşte bu manevi bağlanmanın tezahürü ibadetler biçiminde yansımaktadır. İbadetler içinde iki temel unsuru barındırmaktadır; inanmak ve ibadet etmek. İnanmak o dini kabul edip benimsemek, ibadet ise inancın gereklerini yerine getirerek dine bağlılığını ifade etmektir. Bu açıdan bakıldığında dünya genelindeki dinlerde ibadetler şekil, biçim, kemiyet ve keyfiyet bakımından farklı olsa da gaye, amaç ve anlam bakımından birbirine yakın özellikler barındırdığı görülmektedir. Hatta bazı ibadet formlarının bütün dinlerde değişik biçimleriyle birlikte müşterek olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Bu müşterek ibadetlerden birisi de araştırma konumuz olan "Oruç" ibadetidir.

Oruç, farklı kavram ve formlarıyla beşeriyet tarihi kadar kadim ve çok boyutlu bir fenomendir. Dinler Tarihi açısından önemli bir inceleme konusu olan oruç, tarihi seyir içerisinde farklı anlam ve görünümleriyle bütün toplumlarda oruç olgusu hep var olagelmiştir. Bazı dinlerde günün belli bir bölümünden yıllara kadar değişmekte, perhizden hiç bir şey yememeye, sabahtan akşama sessiz kalmaya kadar değişik

[7] Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, **Dinler Tarihi**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2010, s.606
[8] Mehmet Soysaldı, **Kur'an ve Sünnet Işığında İbadet Tarihi**, TDV Yayınları, Elazığ, 1998, s.86; Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2005, s.233-234
[9] Hökelekli, a.g.e, s.242

uygulamalara sahne olmaktadır. Bazı dinlerde ise perhiz, yeme içme ile değil ahlaki ilkelerle bağdaştırıldığı görülmektedir.

Konumuz açısından önem arz eden oruç, beşeriyet tarihinde önemli bir ibadet olarak yer almıştır. Bu öneminden dolayı oruç ibadetinin tüm çeşitleri ve değişimleriyle birlikte; uygulama biçimleri, hayata yansımaları, tarihsel içerikleri ve çeşitli kültürlerdeki değişimleri çalışmamızın temel konusunu teşkil etmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kur'an-ı Kerim'de belirtildiği üzere Oruç ibadeti tüm ümmetlere emredilmiş bir ibadettir.[10] Bu ibadet yapılan araştırmalarla ve ilim adamlarımızın da ifade ettiği gibi tarihte genel olarak bütün dinlerde varlığını sürdürmüş ve mensuplarının da yerine getirmeleri emredilmiştir. Günümüzde yaşayan dinlerin çoğuna yakın bir kısmında perhiz, riyazet veya sukut şeklindeki uygulamalarıyla kendisini göstermektedir. Oruç ibadeti, tarihi olarak ilkel ya da arkaik toplumlarda da varlığını gösteren bir formdur. Bu toplumlarda oruç, insanların kendilerini kötülüklerden korumak ve günahlarına kefaret için ruhun bir tür koruyucu vizyonu olarak perhiz şeklinde, belirli periyotlarla yerine getirdikleri kaynaklarda bildirilmektedir.[11] Ayrıca tarihi olarak çok eskilere dayanan Hint dinlerinde bile değişik biçim ve uygulamalarıyla varlığını sürdürmektedir. Tarihte yaşamış eski uygarlıklara baktığımızda ise Keltlerin oruç tuttuğu, Perulu İnkaların Eylül ayında "Situa" adı verilen ve yaşadıkları bölgede hastalık ve dertleri uzaklaştırmak için gece-gündüz oruç tuttukları,[12] Babilonyalıların ve Asurluların oruca büyük önem verdikleri kaynaklarımızda ifade edilen başka bilgilerdir.[13] Sümerler'de ilahlara ibadet yapabilmek ve doğrudan doğruya Tanrıyla buluşabilmek için belirli perhizlere önem verdikleri kaynaklarda belirtilmektedir.[14] Kuzey Amerika'da yaşamış Crek Kızılderilileri arasında "busk" veya "ilk meyve şenliği," yılın başlıca törenlerinden birisi olarak sayılmakta ve tören öncesi

[10] Mehmet Emin Özafşar(Genel koordinatör), **Kur'an-ı Kerim Meali**, DİB Yayınları, I. Baskı, Ankara, 2015, Bakara, 2/183,
[11] Walter O. Kaelber, "*Ascetisim*", **Encyclopedıa of Relıgıon Second Edıtıon,** (Editor in Chief, L. Jones,), Vol: I, Thomson Gale, Macmillan, 2005, s.529
[12] James G. Frazer**, Altın Dal Dinin ve Folklorün Kökleri**, Cilt: II (çev. Mehmet H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul, 1991, s.157
[13] Şevket Rado, Hikmet Feridun Es,(editörler), **Hayat Ansiklopedisi**, Cilt: V, İstanbul 1996, s. 2527-2528.
[14] Harmuth Schmökel, **Sümer Dini-I** (çev. Mehmet Turhan Özdemir), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1971, Cilt: XIX, Sayı:1, s.216

günahlardan arınmak için insanların sabahtan akşama kadar perhizle iç içe sukut orucu tuttukları aynı amaçla Cherokee Kızılderililerin de kefaret olarak tuttukları bilinmektedir.[15] Gine'li zencilerin her yıl yaşadıkları beldelerden kötülükleri kovmadan önce günahlarını itirafla birlikte sekiz gün; Aşağı Missipi'de yaşayan Kızılderili kabilesi Natchezlerin baş ayinlerinden olan "Hasat şenliği/Yeni Ateş Şenliği" zamanı üç gün boyunca arınmak için tüm eğlencelerden uzak, sukutla iç içe oruç tuttukları kaynaklarda zikredilen başka bir hususdur.[16] Ayrıca kaynaklarda perhiz, riyazet gibi fiillerle tövbe törenleri Totemizmin de esasını teşkil ettiği belirtilmektedir.[17] Tarihi olarak eski zaman dilimlerinde yaşamış bazı bölgelerdeki yönetici çocuklarının da yönetime gelmesi için oruç eğitiminden geçtikleri kaynaklarda belirtilmektedir. Örneğin Güney Amerika'da, Sagamoso krallığının varisi taç giymeden önce tapınakta inziva hayatı yaşayarak aralıksız yedi yıl, Peru İnkası olacak olan Prensin bir ay ışık görmeksizin riyazetle iç içe oruç tutması zorunlu bir uygulama olarak kabul edilmiştir.[18] Bunlara ilave olarak Hz Âdem ve Havva'nın cennette yasak meyve yediklerinden dolayı, pişmanlıklarından ötürü ve ceza olarak kırk günün üzerinde oruç tuttukları, Hz Musa, Hz İlyas ve Hz İsa'nın da tebliğ görevine başlamadan önce kırk gün oruç tuttukları kaynaklarda belirtilen başka bilgilerdir.[19]

Yaşadığımız çağda oruç ibadetinin önemi ve gerekliliği daha fazla ortaya çıkmaktadır. İnsanların içinde yaşadığı hayatın bunalımlarıyla zamanla bilinç ve duygu düzeyleri zayıflamaktadır. İşte bu noktada ibadetler devreye girerek insanın hayatına anlam katmakta ve yaşamın rutinini değiştirerek ahlaki ve ruhî değer birikimini temin etmektedir. Bu birikimi sağlayan insan inandığı İlahına itaat ve imanını yenileme fırsatını elde etme imkânına sahip olmaktadır. Bu anlamda oruç, insanı belli kazanımlarla donatarak hayatını daha da anlamlandırarak, kişi de köklü bir eğitim gerçekleştirmektedir.[20]

---

[15] Frazer, a.g.e, s.77-78; 156
[16] Frazer, a.g.e, s.345; 159
[17] Felicien Challaye**, Dinler Tarihi**, (çev.S. Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul, 1960, s.16-17
[18] Frazer, a.g.e, s.211
[19] Kent Berghuis, *"Chapter 1: Fasting In The Old Testament And Ancient Judaism: Mourning, Repentance, And Prayer In Hope For God's Presence*", 2007, https://**bible.**org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424_ 13.07.2018
[20] Celal Kırca, "*Orucun İnsana Kazandırdıkları,"* **Diyanet Dergisi**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, Cilt: XXVI, Nisan-Mayıs-Haziran, 1990, Sayı:2, s.44-45

Oruç ibadeti, dindarlara birtakım sorumluluklar yükleyerek insanların kendi iç dünyalarını keşfetmelerini, zaaflarının esiri olmamalarını, empati kurabilmelerini, olumsuz duyguların kontrol altına alabilmelerini, sorumluluk sahibi olmalarını, iradelerini güçlendirmelerini ve yüce bir varlığa bağlanmalarını sağlamaktadır. Örneğin; Yahudilik'te "*canlarınız cefa ediniz*[21]" ibaresi nefislerinizi alçaltınız şeklinde ifade edilerek asıl gayenin insanın nefsini eğitmesi ve iradesinin güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Hinduizm'de özellikle nefis tezkiyesi için yılın belli günlerinde oruç tutulması emredilmektedir. Budizm'de insanın arzu, istek, kin ve ihtiraslarından kurtulması için oruç tutması gerektiği ifade edilmektedir. İslam dini Ramazan orucu hakkında rahmet, huzur ve mutluluk ayı olduğu, kötülüklere, günahlara karşı kalkan olduğu ifade edilmektedir. Konuyla ilgili Hz Muhammed(as); *"Oruç kalkandır; sakın oruçluyken cahillik edip, kem söz söylemeyin. Birisi size sataşacak olursa ben oruçluyum, ben oruçluyum deyin"*[22] sözü ile toplumsal ilişkilerdeki yansıması ayrıca ifade edilmektedir. Hıristiyanlığın kutsal kitabı İncil'de geçen "*Oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın*[23]*"* diye ifade edilerek, yapılan ibadetin insana verdiği mutluluğu, huzuru topluma yayılması ve insanlara yansıtılması gerektiği bildirilmektedir. İnsanı manevi bir eğitim içerisinde taşıyan oruç, inanan bir insanın kısa sürede kalbi ve ruhu üzerinde birikmiş günah tortularından, hayatın hengâmelerinden, içinde yaşayıp aşılamaz olarak gördüğü problemlerinden sıyrılmasını sağlamaktadır. Bireysel faydalarının yanında paylaşma ve yardımlaşmaya teşvik ettiğinden dolayı sosyal faydalarının da olduğu göz ardı edilmemesi gereken bir özelliğidir. Örneğin; Hıristiyanlık ve İslam'da oruçla birlikte teşvik edilen diğer bir ibadet sadakadır. Ayrıca sağlık yönünden de orucun faydalı bir yöntem olduğu yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır.[24]

Yapılan bu çalışma ile insanlık tarihi kadar eski olan oruç fenomeninin, insanlık tarihinde vazgeçilmez bir ibadet olduğunu ortaya koymak maksadıyla böyle bir çalışma yapıldı. Bu amaca binaen inanç-eylem ilişkisinin somut örneklerinden biri olan oruç ritüelinin, özellikle Tanrı inancının merkezi bir yer teşkil ettiği ilahi

[21] Levililer 23/27
[22] Muhammed b. İsmail el-Buhari, **el-Camiu's-Sahih**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Savm, 9; Ebu'l-Hauseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyri**, Sahıhu Müslim**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Sıyam, 30
[23] **Kutsal Kitap(Tevrat, Zebur, İncil)-Yeni Çeviri-,** Yeni Yaşam Yayınları, Korean Bible Society, Kasım 2011, Matta, 6/16
[24] Kırca, a.g.m, s.44-46

dinlerdeki varlığı, birbirlerine benzeyen yönleri ve birbirinden farklı yansımalarını tasvir etmek, elde edilen bilgilerin karşılaştırmasını bilimsel bir perspektifle yapmak temel amaçlar arasında yer almaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel araştırma karşılaşan sorunlara planlı ve sistemli çözümler bulmak için bilimsel yöntemlerin uygulandığı süreç olarak uzmanlar tarafından ifade edilmektedir.[25] Dinler Tarihi, "dini" dediğimiz evrensel yer ve zamanlardaki olguları kendisine konu edinen tarihsel bir bilimdir. Bu olguların her birinin kendisine has özel bir durumu ve niteliği vardır. Dini diye nitelendirilen bu fenomenler insanlar tarafından beğenilsin veya nefret edilsin, objektif olarak Dinler Tarihi araştırma yöntemlerine göre incelenmektedir.[26] Her bilim dalı gibi Dinler Tarihinin de kendisine özgü metotları bulunmaktadır. Din veya dinleri bilimsel olarak ele almak isteyenler genellikle Deskriptif yolunu tercih etmişlerdir.[27] Bizim bu çalışmamızda Dinler tarihinin Deskriptif çizgisinde yürütülmüş ve Karşılaştırmalı-tarihsel yöntemle ele alınmıştır. Araştırma sürecinde konu ile alakalı Kutsal metinlerde geçen ilgili yerlerin daha anlaşılır hale getirilmesi için Hermönetik metotla yorumlanarak araştırma konusu ile irtibatlandırılmıştır. Her türlü uygarlık ve dinlerle ilgili veya araştırmacının ait olduğu belli bir bölgenin kültürüyle ilgili çalışmalar tarihsel yönteme başvurularak yapılması gerektiği uzmanlar tarafından belirtilmektedir.[28] Yapılan çalışmada konu ile ilgili başta Kutsal metinler olmak üzere geçmişten günümüze kadar yapılan çalışmaların verilerinden yararlanmaya çalışılmış ve araştırmanın konusu olan olgunun tarihsel, coğrafi, tarihi-kültürel temellerine ihtimam gösterilerek tarihsel yöntem kullanılmış, elde edilen veriler tasnif edilirken Din Fenomenolojisinin yöntemlerinden yararlanılmıştır. Tüm İlahî dinlere, her türlü dini inanç veya ırkî mülahazalardan uzak, bilimsel ve objektif bir bakış açısıyla yaklaşılmış, var olan olgular tasvir edilerek incelenmiştir. Araştırma esnasında oruç çeşitlerine benzer dini uygulamaların verileri elde edilmeye çalışılarak tasvir edilmiştir. Araştırma konusu

[25] Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Nobel Yayınları, Ankara, 2007, s.4
[26] Ugo Bianchi, **Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri**, (çev. M. Ünal), Geçit Yayınevi, Kayseri, 1999, s.3-8
[27] Mustafa Ünal, **Din Fenomenolojisi**, Geçit Yayınları, Kayseri, 1999, s.IV
[28] Bianchi, a.g.e, s.1

her dinin kendi mantığı içerisinde ele alınmış ve konu ile ilgisi olmayan bilgiler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, yöntemi, kapsam ve sınırlılıkları ifade edilmiştir. İkinci bölümde Kavramsal Çerçeve başlığı altında oruç kavramının ilahi dinlerde ifade ettiği anlamı, fonksiyonları, çeşitleri ele alınarak kutsal metinlerde ve dinlerin kendi sahalarında yapılan çalışmalardan faydalanarak ele alınmıştır. Çünkü konunun daha anlaşılır hale getirilmesi için kavramın içeresinde barındırdığı anlamları belirtmenin yerinde olacağı düşünülmüştür.

Üçüncü bölümde ise İlahi dinlerdeki oruç ve oruca benzer ibadet ve uygulamaları detaylı olarak ele alındı. İlahi dinlerden kastedilen Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam dinlerindeki mevcut uygulama biçimlerine, teorik ve pratik yansımalarına değinilmeye çalışıldı. Bu bölümde oruç uygulamaları ele alınırken içeriğine ve önemine uygun olarak tasnif edilerek daha anlaşılır hale getirildi. Dinlerin kendi içerisinde mezhepsel farklılıklara ve ihtilaflar dikkate alınmayarak Dinler Tarihini genel mantığı içerisinde ele alındı. Dördüncü bölüm olan yani sonuç ve değerlendirme bölümünde elde edilen bulgular analiz, sentez yöntemleriyle ele alınarak genel değerlendirme yapıldı. Ayrıca yer yer objektif olarak karşılaştırma yapılarak dinlerdeki benzer uygulamalar ve ortak formlar ya da farklı noktalar ifade edilmeye çalışıldı.

1.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Yapılan çalışma sürecinde orucun İlahi dinlerdeki varlığı ve nasıl bir görünüme sahip olduğu araştırılmıştır. Gayri ilahi dinler kapsam dışında tutulmuştur. Fakat araştırmanın bazı bölümlerinde konunun önemine binaen ilahi dinlerin dışındaki inançlardan örnekler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde orucun kavramsal boyutu, fonksiyonları ve çeşitleri analiz edilerek konunun kapsamı genişletilmiştir. Tez araştırma sürecinde oruç ibadeti tüm çeşitleriyle derinlemesine incelenerek İlahi dinlerdeki formları kaynaklara göre ortaya koymaya çalışılmıştır. Oruçla uzaktan yakından bir benzerlik ve yakınlığı olmayan dini kavram ve uygulamalar çalışmanın dışında tutulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Orucun Kavramsal Boyutu

Türkçe'de kullandığımız oruç kavramı; Fars dilinde "ruze", Farça'nın Pehlevi alfabesinde "ruzek" kelimelerinin Türkçeleşmiş şeklidir. Bu kullanımın Türkçeye X. asrın sonlarına doğru geçtiği kaynaklarda bildirilmektedir.[29] Arapça karşılığı "savm" veya "sıyam", "s-v-m" kökünün mastarıdır. Kelimenin kök manası hareketsiz kalmak anlamındadır ve tüm türevleriyle Kur'an'da toplam dokuz yerde geçmektedir.[30] Terim olarak, kişinin kendisini yeme, içme, yürüme, konuşma, söz ve davranıştan alıkoyması, kendini tutması ve engellemesi anlamına gelir.[31] Yani kişinin cebri olarak haz uyandıran şeylerden kendini yoksun bırakmasıdır.[32]

Orucun kökenine dair farklı görüşler ortaya konulmaktadır. Bazıları ölü için tazelenme(yas tutma gibi), kurban yemeği öncesi hazırlık, tövbe yöntemiyle Tanrı'nın sempatisini kazanma olarak düşünmüşlerdir. Bazıları ise ilkel insanların arzuladığı arzulardan kaynaklandığını veya ruhsal dünyanın nesnel gerçekliklerine doğrudan erişebilmek için uygun koşulları oluşturma amacından kaynaklandığını ileri sürenler olmuştur.[33] Bilim adamlarımızın genel kanaatine göre oruç, kadim toplumlarda, kavimlerde ve milletlerde varlığını sürdürmüş ve her zaman başvurulan yöntem olmuştur. Geçmiş milletlerde tövbe, yas töreni, saflaştırma, rüya, vizyona sevk etme, hazırlık ayini, iniation(kabul töreni), tutumlu olma, kötülüklerden uzaklaşma gibi temalarda karşılığını bulmaktadır.[34] Tarihi olarak insanlar oruç ibadetini dini ve büyüleyici bir sosyal gelenek olarak görmüş, orucun tövbekarlık ve kefaret eylemi olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca geçmiş toplumlarda insanlar, yiyecek sıkıntısı çektikleri zaman tasarruflu hareket etmek için perhiz şeklinde oruç tutmuşlardır. Bazı

---

[29] C. C. Berg, *"Oruç",* **İslam Ansiklopedisi,** Cilt: IX, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi(MEB), Eskişehir, 1997, s.408; Mevlüt Sarı, **Türkçe-İngilizce-Arapça-Farsça Sözlük**, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1991, s.604

[30] M. Fuad Abdulbaki*, "savm maddesi",* **el-Mu'cemu'l Mufehres li el-Fazı'l-Kur'ani'l Kerim,** Daru'l Hadis Yayınevi, Kahire, 2007, s.417

[31] İbn Manzur, Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem, *"savm maddesi",* **Lisanu'l-Arab,** Cilt: IV, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, (t.y), s.2529

[32] D. Mehmet Doğan, **Büyük Türkçe Sözlük**, Pınar Yayınları, İstanbul, 2008, s.1203

[33] Emıl G. Hırsch, "*Fastıng And Fast-Days*", **The Jewish Encyclopedia,** Vol: V, Funk&Wagnalls Company, London, 1903, s.347

[34] J. A. MacCulloch, "*Fastıng",* **Encyclopaedia of Religion and Ethics,** (edinburgh. T. & T. Clark), Vol: V, Charles Scrıbner's Sons, New York, 1912, s.760

insanlar güçlü olmak ve güçlerini ispat edip itibar kazanmak için, bazılarında ise ölen kişinin ruhunu rahatlatmak ve ölümün uğursuzluğundan korunmak amacıyla başvurduğu bir yöntem olmuştur. Ama bütün bunlardan daha ulvi bir amaç olarak "mortification(gururu kırma, nefse eza etme, nefsi köreltme)", "propitiation(öfkeyi dindirme, tövbe etme)" ve çileli bir yaşamın pratiği olarak kabul edilmiştir.[35] Oruç ibadeti, bazı kabilelerde ve ırklarda ergenliğe yeni giren erkekleri itaat altına almak için ve olgun yaşa erişmiş insanları daha güçlü kılmak için başvurulan yöntem olmuştur. Bunun dışında evlilik çağına gelmiş bakire kızları korumak için veya yöneticiliğe gelecek bireyi hazırlamak amacıyla riyazet, sukut ve perhizle iç içe geçmiş yöntem ve uygulamaların olduğu kaynaklarda bildirilen bilgilerdir.[36] Yöntem ve uygulamalar içerisinde belki de en dikkat çekici olanlardan birisi büyücülerin doğa kanunları üzerinde tahakküm kurmak ve büyüleriyle insanları etkilemek amacıyla başvurmalarıdır. Örneğin; Maori büyücüleri, öldürecekleri kişinin saçlarıyla sihir yapıp ölümüne yol açmak için üç gün oruç tutmuşlardır. Haida Hintleri, bir rüzgârı tahakküm altına almak için oruç yöntemine başvurmuşlardır. Bazı kabileler, gerçek bir Şamanın yiyecek, içecek ve cinsellikten katı bir şekilde perhiz yapacağını düşünerek, Şamanın büyüklüğünü perhizdeki dayanıklılığıyla tespit etmişlerdir.[37] Bazı kabilelerde ise aç kalarak kendilerini acındırıp dualarını kabul etmek için Tanrıyı zorladıklarını düşünmüşlerdir. Bazıları aç kalarak ruhlarını arındıracaklarını ve bunun sonucunda bir vizyona gireceklerine inanmışlardır. Örneğin; Amerika'nın yerel kabileleri içerisinde yer alan Ojibway Kızılderililerinden, Kızılderili Jones, oruç tutmasıyla ilgili olarak kendi deneyimini şöyle açıklıyor: *"Hatırlıyorum, kendimi alçaltmak ve Tanrı'nın iyiliğini elde etmek için, eskiden oruçla geçirdiğim ilk günlerimde bir gün susadım, bir yudum su içtim. Bunu yaptıktan sonra oruçlu olduğumu hatırladım. Düşüncesizce yaptığım bu hareket beni derinden üzdü ve gecenin büyük bir bölümünde ağladım."* Bu anlatımın devamında Jones'in bu davranışından dolayı hiçbir zaman vizyona sahip olamadığı ve Tanrı'nın iyiliğini elde edemediği rivayet edilmektedir. Amerikan Kızılderilileri de koruyucu ruhun kazanılması ve yapılan işlerde başarılı olmak için hazırlık orucu tutmuşlar, Zulu'lu kâhinler ise insanlar üzerinde kalıcı bir vizyona sahip olmak için birkaç gün oruç tutmuşlardır. Kızılderililerden nakledilen bir atasözü, *"Sürekli doldurulmuş beden*

[35] MacCulloch, a.g.e, s.760-761
[36] MacCulloch, a.g.e, s.761-763; Frazer, a.g.e, s.155-159
[37] MacCulloch, a.g.e, s.762

gizli şeyleri göremez" şeklindedir. Bundan dolayı rüyaların oruç tarafından üretildiği düşünülmüştür.[38]

Oruç, bir yas eylemi olarak da başvurulan yöntem olmuştur. Bazı insanlar cenaze törenleri gerçekleşinceye kadar veya cenaze sonrasında belirli bir süreye kadar oruç tutmuşlardır. Bu uygulamayla ölülerine vefa gösterdiklerini ve ölenlerin günahlarına kefaret olacağına inanmışlardır. Bunun dışında bazı insanlar, birisine zarar vermek için güçlenmek ve bedeninin dayanıklılığını artırmak amacıyla hazırlık mahiyetinde oruç tutmuşlardır. Ölümle ilgili başvurulan yöntemler içerisinde en dikkat çekici olanlardan birisi, Cainizim'de görülen gönüllü olarak yerine getirilen ölüm orucu uygulanmasıdır. Aslında dinlerin en temel amacı insanı yaşatmaktır ama bu durum bir ibadet maksadıyla yapılmış olması bir hayli dikkat çekicidir. Ölümle ilgili başka oruç örnekleri de vardır. Örneğin; Afrika'nın yerel kabilelerinden bazıları ölen akrabalarının veya ölen liderleri için birkaç günlük ölüm orucu(yas anlamında) tuttukları; Çin'de yerli halklardan bazılarının yedi güne kadar, Kore'de birden üç güne kadar yas türü orucu tuttukları; Eski Japonya'da bir ebeveynin üzerine çocuklarının altmış güne kadar perhiz yaptıkları; Eski Grekler de ölen kişinin ölümü üzerinden iki-üç gün sonra yiyecek yenilebilmesi örneklerden bazılarıdır.[39]

Evrensel olarak nitelendirilen oruçlar, günümüzde yaşayan büyük dinlerde de farklı tipoloji ve formlarıyla tezahür eden bir ibadet biçimi olarak görülmektedir. Örnek olarak belirtmek gerekirse Hint dinleri içerisinde yer alan Brahmanizm, Hinduizm, Budizm, Jainizm gibi dinlerde, ayrıca Taozim, Maniheizm, Sabiilik, Zerdüştlük gibi dinlerde de oruç ibadeti varlığını sürdürmektedir.[40]

Oruç ayrıca peygamberler tarafından bizzat tatbik edilen tarihi bir tecrübe olduğunu kaynaklar haber vermektedir. İlk peygamber Hz Âdem(as)'in her Arabi ayın 13,14 ve 15.günlerinde[41]; Hz Nuh(as)'un her ayın üç günü ve aşure günlerinde; Hz

---

[38] MacCulloch, a.g.e, s.762

[39] MacCulloch, a.g.e, s.760-762; bkz. Christopher Koy Chapple, **Enclopedia of Enwonmental Ethıcs and Phılosopy,** Vol: II, Gale Cengage Learning, London, 2009, s.3

[40] Ali İhsan Yitik, *"Oruç",* **DİA**, Cilt: XXXIII, TDV Yayınları, 2007, s. 414-416; Tahsin Feyizli, **İslam'da ve Diğer Dinlerde Oruç-Kurban, Milli Eğitim Basımevi(MEB)**, İstanbul, 1993, s.11-20; Muhammed Hamidullah, *"İslam Dışı Toplumlarda İbadet Tarihi",* (çev. Z. Aksu), **Hikmet Yurdu Dergisi,** Yıl:1, S.1, (Ocak-2008), s.9-30; bkz. Bumairimu Abudukelimu, *"Çin Kaynaklarına Göre Taozim"* **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara, 2011, s.93-94; Şinasi Gündüz, **Son Gnostikler Sabiilik İnanç Esasları ve İbadetleri**, Vadi Yayınları, İstanbul, 1995, s.162; Mehmet Alıcı, **Kadim İran'da Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2012, s.45-46; Abid Ahmad, *"Fastıng in Religions",* **Review of Religions The London Mosque**, March 2002, Vol: XCVII, No:3, s.33-42

[41] Hz Adem ve Hz Havva'nın kefaret olarak kırk dört gün oruç tuttuğuna dair bilgiler de mevcuttur. Berghuis, "*Chapter 1: Fasting…"*, https://**bible.**org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424 13.07.2018

Süleyman(as)'ın her ayın başında, ortasında ve sonunda üç gün; Hz İbrahim(as)'ın üç veya otuz gün; Hz Davud(as)'ın gün aşırı; Hz Musa, Hz İlyas ve Hz İsa peygamberlerin kırk gün; Hz Muhammed(as)'in yıl içerisinde otuz günün üzerinde oruç tuttukları kaynaklarda belirtilen örneklerdir.[42]

Oruç dinlerde farklı kullanım şekilleri olarak perhiz, riyazet, sukut, hususi olarak uygulamaları vardır. Ayrıca konumuz itibariyle bahsetmek gerekirse, oruç ilâhî dinlerin temel ibadet biçimlerinden biri olarak varlığını sürdürmüş ve insanlığın ortak bilinçaltında, Allah-insan ilişkisini düzenleyen vasıtalardan birisi olmuştur. İnsanlara güdü ve eğilimlerini kontrol etmeyi öğreten evrensel bir eğitim yöntemi olarak kabul edilmiştir.[43] Günümüzde özel amaçlar için veya özel kutsal zamanlar öncesinde oruç tutmak, dünyanın büyük dinlerinin bir özelliği olmaya devam etmektedir. [44] Şimdi ilahi dinler kapsamında değerlendirilen Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam'a göre oruç kavramını tahlil edelim.

2.1.1. Yahudilik'te Oruç Kavramı

İbranice 'de oruç için kök terim olarak hem isim hem de fiil olarak " צום "(tvsm) kelimesi ile ifade edilir. Müteradif bir tabirde "nefsi alçaltmak veya ruhun acısı" manasına gelen "עִנָּה נֶפֶשׁ "(innah nefeş), İngilizcesi; "afflict one's soul" şeklindedir. Ahdi Atik'teki şiirde ise "tvsm ve innah nefeş" kelimeleri paraleldir fakat müteradif değildir. " Talmud'da " תענית " şeklinde geçen oruç tabiri; ahlaki veya dini amaçlar için gönüllü olarak tayin edilen belirli bir süre boyunca vücuttan tüm doğal besinlerin mahrum bırakılması olarak tanımlanır.[45] Yahudiliğin kutsal metinlerinde yer alan ifadelere göre ise oruç; insanların bilinçli ya da bilinçsizce yaptıkları kötü fiillere karşılık olarak kefaret sayılmış ve böyle bir durumdan ötürü hissedilen pişmanlığın dışa yansıması olarak kabul edilmiştir. Hahamlar, "innah nefeş" tabirinin aynı

---

[42] Bkz. MacCulloch, a.g.e, s.759-764; Hırsch, a.g.e, s.347-348; İbn Kesir**, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri**, Cilt: III, (çev. B. Karlığa &B. Çetiner), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1984, s.703-711; Yusuf Şevki Yavuz, "*Aşura",* **DİA**, Cilt: IV, TDV Yayınları, 1991, s.24-26; Feyizli, a.g.e, s.11; Lale Bahtiyar, **Ramazan ve Oruç,** (çev. N. Mehdiyev & G. Mehdiyev), İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, s.249-255

[43] Abdurrahman Kasapoğlu, *"Kur'an'da Oruç Psikolojisi"* **Diyanet İlmi Dergi**, Cilt: XLIII, sayı. 1, Ankara. 2007, s. 54.

[44] Tahsin Feyizli, **İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban**, Milli Eğitim Basımevi(MEB), İstanbul, 1993, s.11-12

[45] Jacob Milgrom, *"Fasting and Fast Days"*, **Encyclopedia Judaica Second Edition**, (ed. F. Skolnik), Vol: VI, Thomson& Gale, Detroit, 2007, s. 719; Julius H. Greenstone, *"Fastıng And Fast-Days",* **The Jewısh Encyclopedia**, Vol: V, London, 1903, s.347, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/6033-fasting-and-fast-days# 20.07.2018

zamanda yıkanma, yağlanma, ayakkabı giyme ve cinsel ilişkiden kaçınma gibi feragat fiillerini de ifade ettiğini belirtmektedirler.[46] Yahudiliğin kutsal kitabı Ahd-i Atik'te oruçla ilgili olarak yirmi civarında ayet söz konusudur.[47] Bu ayetlere baktığımızda orucun her şeyden önce nefsi alçaltma veya ona eziyet verme eylemi ya da vasıtası olduğu görülmektedir. Ahd-i Atik'in elimizdeki Türkçe versiyonunda *"canlarınızı oruç ile cefa edesiniz"* ibaresi *"nefislerinizi alçaltınız"* şeklinde ifade edilmektedir.[48] Yahudilik'te hem fertler hem de gruplar arasında ilk zamanlardan beri oruç yaygın olarak tutulmaktadır. Tanrı'nın merhametini kazanmak, bir belayı önlemek veya sona erdirmek, bağışlanmak, nedamet, itaat, teslimiyet, dua gibi farklı amaçlarla bu ibadet yerine getirilmektedir.[49] Yahudilik'te orucun mahiyetini şöyle kategorize edebiliriz; (a) keder veya yas belirtisi, (b) bir tövbe ve günah için bağışlama arayışı, pişmanlığın ritüel bir ifadesi, (c) yaşanan zor durumlarda bir yardım isteme, yalvarış, (d) Tanrı'nın varlığı ile ilgili bir deneyim, onun elçisinin yolundan gitme, teslimiyet ve (e) törensel halkın ibadet eylemi olarak belirlenebilir.[50] Yahudilik'te mecburi ve hususi oruçlar olmak üzere iki grupta toplayabileceğimiz oruçlar vardır. Bunlar ilgili bölümde detaylı olarak açıklanacaktır.

2.1.2. Hıristiyanlık'ta Oruç Kavramı

Hıristiyanlık ile ilgili yazılı eserlerin çoğunluğu İngilizce olarak neşredildiğinden dolayı, bu kavramın karşılığı olarak İngilizce'de oruç/perhiz anlamında "fast, fasting", oruç günü "fast day", oruç tutmak "to fast", oruçlu "fastıng", orucu/perhizi bozmak "break one's fast", Grek dilinde bir süreliğine yemek yememek anlamında "nestis" veya tahıllardan uzak durma anlamında "asitos"[51] kavramıyla, Latince de ise perhiz anlamında "jejunium" kavramıyla ifade edilmektedir.[52] İfade edilen bu kavramların

---

[46] Milgrom, *"Fastıng and…",* s.720; *"Jewish Holidays: Fasting & Fast Days*", **Jewish Vitruel Library A Projrct Of Aıce**, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/fasting-and-fast-days 30.06.2018; Yitik, *Oruç,* s. 414

[47] Levilililer, 16/29-31; 23/26-27,32; Çıkış, 34/28; Çölde Sayım, 6/6, 9/2; Hakimler, 20/26; Zekeriya, 7/5, 8/9; I.Samuel, 7/6, 31/13; II. Samuel, 12/16, 21-23; I. Krallar, 21/10, 12, 27; II. Tarihler, 20/3; Ezra, 8/23; Ester, 9/31; Nehemya, 9/11; Daniel, 9/3

[48] Levililer 23/27

[49] *"Fasting and Fast Days,"* **Jewish Virtual Library**, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/6033-fasting-and-fast-days 13.07.2018

[50] Milgrom, *"Fastıng and…",* s.720; Berghuis, *"Chapter 1: Fasting…",* https://**bible.**org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424 13.07.2018

[51] Sitos; tahıl anlamına gelir, kelimenin başına "a" eklendiğinde tahıllara karşı olma anlamına gelmektedir. Bennıe Mostert, Peet Grobbelaar, **The Power of Fastıng and Prayer**, New Life Publcations, 1999, s.8

[52] İrfan Uğurlu, **Türkçe-İngilizce Ansiklopedik Sözlük**, MEB Yayınları, İstanbul, 2001, s.865; Mostert, Grobbelaar, a.g.e, s.8; O'Neill, James David. *"Fast."* **The Catholic Encyclopedia**, Vol: V, Robert Appleton Company, New York, 1909. http://www.**newadvent**.org/cathen/05789c.htm 16.07.2018

ortak anlamı uzaklaşmak, kaçınmak, bir süreliğine ara vermek gibi anlamlara geldiği görülmektedir. Ayrıca bu kavramların ihtiva ettiği açıklamalar insanın yeme, içme gibi ihtiyaçlardan İslam'daki gibi tamamen uzaklaşmayı değil, genellikle belirli süreliğine, belirli yiyeceklerden perhiz şeklinde yapıldığını göstermektedir. Sadece tam ve kısmi perhiz olmak üzere bir ayrım yapılmaktadır. Hıristiyanlık'ta oruçla ilgili olarak amaçlanan vücuda belirli zamanlarda eziyet etmek, nefsânî arzuları kırmak, kişinin gururunun kırılması, işlenmiş olan bazı günahların bu dünyada cezasını çekerek tövbe etmektir.[53] Bazı kaynaklarda, bir veya birkaç gün süreyle, güneşin birinci batışı ile ertesi günün batışı arasında, her türlü besinden ve her türlü alkollü içkiden, bazen de cinsel ilişkilerden insanın kendini mahrum etmesi olarak tanımlanmaktadır.[54] Hıristiyanlık'ta oruç tutmanın amacı, bireyin gözlerini dünyevi şeylerden uzaklaştırmak ve onun yerine Tanrı'ya odaklanmaktır. Çünkü bu odaklanma Tanrı ile ilişkide ciddi olduğunu göstermenin bir yolu olarak kabul edilmektedir. Özellikle, Tanrı'yı yüceltmek, ruhu geliştirmek ve dua ile bireyin iç dünyasında daha derinlere gitmek için hayvansal yiyecekleri gönüllü bir şekilde reddetmesi gerekir.[55] İncil'de, orucun kendi başına bir amaç olmadığını, ancak insanın yüreğini alçaltması ve günahlarından tövbe edebilmesi için yalnızca bir araç olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü Hıristiyanlığa göre kişinin tövbesi eylemlerinde kendini göstermelidir.[56] Hıristiyanlık'ta oruç, dua birlikte yerine getirilen ve daima dua ile zikredilen bir ibadettir. Özellikle bu ibadete önem veren Hıristiyanlar kötülüğe karşı manevi bir silah ve zırh olarak oruç ibadetini yerine getirmektedirler.[57]

Hıristiyanlıkta oruç, yılın belli günlerinde, genellikle kutsal günlerde çok uzun zaman dilimini kapsamayan, yirmi dört saat ara ile bir ya da birkaç gün tutulur. Kısmi perhizler ise daha fazla günleri kapsayan çeşitleri vardır. Bu konuda bütün Hristiyanların uydukları belli bir genel geçer kural yoktur. Her kilisenin kendine has belli bir anlayışı ve uygulayışı söz konusudur. Ayrıca bazı kaynaklar tarafından Hıristiyanlıktaki orucun kökeninin Tevrat olduğu ifade edilmekte ve Yahudilerden

---

[53] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.395
[54] Konstantin, *"Oruç(Katolik Sözlüğü)"*, 2013, http://www.**hristiyanforum**.com/forum/showthread.php?t=337980 15.07.2018
[55] Printer Friendly, *"Christian Fasting"*, https://www.**allaboutgod**.com/christian-fasting.htm 15.07.2018
[56] Yoel 2/13; Yunus 3/8; Matta, 11/18, Markos, 2/20; Luka, 18/12
[57] Mice Bickle, Dana Candler, **The Rewards of Fasting**, Frounner Books, Kansas City, Missouri(ABD), 2005, s.22

kalan bir uygulama şeklinde olduğuna dair bazı bilgiler kaynaklarda yer almaktadır.[58] Hristiyanlığın ilk dönemleri açısından bakıldığında tarihi veriler bu fikri doğrulamaktadır. Fakat Hıristiyanlar, zamanla kendilerine özgü formlar geliştirilerek birçok noktada Yahudilerden ayrılmışlardır. Hıristiyanlık'ta tüm farklılıklarıyla birlikte herkesçe yerine getirilen genel oruçlar ve bireysel tercihe bağlı olarak ifa edilen hususi oruçlar olmak üzere iki çeşit oruç vardır.[59] Bu oruçlar ilgili bölümde detaylıca açıklanacaktır.

2.1.3. İslam'da Oruç Kavramı

İslam inancında dini bir ödev(farz) olarak yer alan oruç, İslam'ın beş temel esasından birisini teşkil etmektedir. İslam'ın Kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'de oruç, Arapça "savm" (صوم), savmın çoğulu "sıyam" (صيام) kavramları ile ifade edilmektedir.[60] Savm kelimesi sözlükte, kişinin kendisini belirli şeylerden alıkoyması, kendini tutması ve engellemesi gibi anlamlara gelmektedir. Arapça 'da rüzgârın durgun olması veya güneşin gün ortasında durması savm kavramıyla ifade edilmektedir. [61] Kûfe Dil ve Edebiyat âlimi İbn Fâris, "savm" kelimesinin lügatte imsak, durgun ve hareketsiz olmak anlamına geldiğini, şeriatte ise yeme, içme gibi fiillerden geri durmak anlamında olduğunu belirtmiştir. İbn Fâris; sözde geri durmanın, yani az konuşmanın, sukutu tercih etmenin aynı şekilde "savm" anlamında olduğunu söylemektedir. Savm kavramı Meryem suresinin 26. ayetinde "savmen" olarak farklı bir boyutta kullanılmaktadır. Bu ayette geçen "savmen" ibaresini Halil bin Ahmed, "konuşmamak" anlamında olduğunu ve "savmen" kelimesi ile ifade edilen ayetten sonra gelen "*artık bugün hiçbir insanla konuşmayacağım*" anlamındaki pasajın, konuşmama anlamını açık olarak belirten ayet olduğunu belirtmektedir. Sufyân bin Uyeyne oruçlu kişinin yememek, içmemek ve nikâh için sabretmesinden dolayı orucun sabır olarak da tanımlamıştır.[62]

---

[58] Ercan Arıklı(ed.), **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, Cilt: II, Gelişim Basım ve Yayım A.Ş, İstanbul, (t.y), s.301
[59] Bkz. Grand Dictionnaire **Encyclopèdique Larousse,** VI, Paris 1985, s.5859.
[60] Kavramların geçtiği ilgili ayetler: Bakara, 2/183-185, 187, 196; Nisa, 4/92; Maide, 5/89, 95; Meryem, 19/26; Mücadele, 58/14; Tahrim, 66/5
[61] İbn Manzur, a.g.e, s.2529; Rağıb el-Isfahani**, Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü**, (çev. A. Güneş, M. Yolcu), Çıra Yayınları, İstanbul, 2010, s.609
[62] Ali Arslan Aydın, **Ramazan Orucu ve Kurban (Hikmetleri ve Fıkhi Hükümleri),** Bayrak Matbaacılık, İstanbul, 1990, s.38

Tüm kullanımlardaki ortak ifadeye göre "savm" lügatte, mutlak manada "tutmak" anlamında kullanılan kavramdır. Savm kelimesi ıstılahta, özel bir surette niyetli olarak sabahtan akşama kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden kişinin kendisini mahrum bırakması demektir.[63]

Terim olarak oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şeri hükümleri belirlenmiş ibadeti yerine getirmek amacıyla gündüz saatlerinde yiyecek, içecek ve cinsel aktiviteden uzak durmak, etik bilincin dinamikleşmesi ve kişinin Allah'ın isteği uğruna bedensel arzularını mahrum bırakarak arınma eylemi olarak ifade etmektedir.[64] Başka bir tanımlama yapmak gerekirse şöyle diyebiliriz; muayyen bir zaman için duyguları tatmin etmekten çekinmek ve biyolojik duyguları sıhhi bir idareye tabi kılmaktır.[65]

Fıkhî bir terim olarak ise oruç, "ibadet niyetiyle kişinin fecr-i sadıktan itibaren güneş batıncaya kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden, vücuda girecek ilaç ve benzeri hissi olan her şeyden uzak durması" demektir.[66] Ağrı ve açlığın uzun bir süre boyunca doğrudan deneyimi, fakirlerin yaşadığı acı ve açlığa inananları hatırlatır.

Oruç, bir ibadet olarak temel amacı Allah'a bağlılığın ve teslimiyetin ifadesi, sonuçları itibariyle irade eğitimi ve ruhsal arınma olarak tanımlanmaktadır.[67] Başka bir tanıma göre oruç "belirli bir kişinin, belirli bir vakitte, belirli bir şekilde, belirli bir tutması"dır. "Belirli tutma", kişinin midesinin ve cinsel organının isteklerine karşı kendini tutması; "belirli bir kişi", müslüman erkek ile hayızdan temizlenmiş müslüman kadını; "belirli vakit", ikinci fecrin doğmasıyla başlayıp güneşin batışına kadar olan süre; "belirli şekil", tutmanın Allah Teâlâ'ya yaklaşmak amaçlı olmasını anlatır.[68]

Oruç, İslam tasavvufunda da önemli bir yere sahip ibadet olarak yer almaktadır. Özellikle sufilerin yaşamı içerisinde ve eğitimleri süresince hususi oruçlarla beraber

---

[63] Mehmet Bayraktar, **İslam İbadet Fenomenolojisi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1987, s. 103

[64] İbrahim Kafi Dönmez, *"İslam'da Oruç",* **DİA**, Cilt:XXXIII, TDV Yayınları, 2007, s. 414; Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s.295; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.466; "*Pillars of Islam"* **The Oxford Dictionary of Islam**, http://www.ox**fordislamicstudies**.com/article/opr/t125/e1859 16.07.2018

[65] Emir Ali, **İslam'ın Özü**, (çev. Ö. R. Doğrul), Avrasya Yayınları, Ankara, 2007, s.122

[66] Vehbi Zuhayli, **İslam Fıkhı Ansiklopedisi** (çev. A. Efe, B. Eryarsoy, H. F. Ulus vd.), Cilt: III, Risale Yayınları, İstanbul, 1994, s.110; İsmail Kara, Ahmed Debbaoğlu, **Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1980, s.498; Mehmet Erdoğan, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2010, s. 462

[67] Ömer Özsoy, İlhami Güler**, Konularına Göre Kur'an(Sistematik Kur'an Fihristi**), Fecr Yayınevi, Ankara, 2009, s.338

[68] İsmail Karagöz, Halil Altuntaş, **Oruç İlmihali**, DİB Yayınları, Ankara, 2010, s. 40

perhiz, riyazet, sukut türlerin iç içe olduğu uygulamalar vardır.[69] Hayatlarında oruca büyük önem veren sufiler orucu kendilerine göre tanımlayarak derecelendirmişlerdir. Sadece yeme-içme ve cinsi münasebetten uzak durmayı en düşüğü "Avam'ın orucu", bunlara ilaveten organlarla azaların dâhil edilerek yerine getirilmesi orta derece "Havass'ın orucu", bu ikisine ilave olarak kişinin kalbini dâhil edip, her türlü kötü duygu-düşünce-eylem ve dünyevi şeylerden uzak durursa en yüksek derece "Ahassü'l-Havass'ın orucu" olarak nitelendirmişlerdir. Bu en yüksek mertebenin Peygamberler, Sıddikler ve Mukarrebler rütbesi olduğunu beyan etmişlerdir.[70] İslam'da inananlara zorunlu bir ödev olarak emredilen ve tavsiye edilip bireysel tercihe bırakılan, birde yasaklanan oruç çeşitleri vardır. Bunlar ilgili bölümde detaylıca açıklanacaktır.

2.2. Orucun Fonksiyonel Boyutu

İbadetler dinlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Her dinin kendisine özgü bireyi Tanrıyla bütünleştiren, dindarlığını artıran, kutsala yönelişin göstergesi olan ve törensel biçimde, yani belirli davranışların birbirini takip ettiği, belirli bir zamanda yapılan ve sembollerinde bulunduğu ritüelleri vardır. Her ibadetin törensel bir yönü vardır. Oruç ibadeti de yememe, içmeme, cinsellikten uzak durma gibi temel formlar altında kendisini göstermektedir. İlk başta anlamsız gibi görünen bu davranışlar, o din mensubunun psikolojik yapısı ve toplumsal ilişkileri üzerinde çok etkin ve fonksiyonları icra etmektedir. [71]

Kutsal metinlerde oruç ibadetinin dua, tövbe, restorasyon, pişmanlık temalarıyla ilişkilendirilmesi fonksiyonel bir ibadet olduğunu bizlere göstermektedir. Bu kavramlar insanlara her zaman umutlu olmalarını, Tanrıyla ilişkilerini sürekli sürdürme imkânlarının olduğunu göstermektedir. Yani öncelikle umutlu olmayı sembolize etmektedir.[72] Tövbe ve pişmanlık duygularının aktif olmasıyla birlikte

---

[69] Bkz. Ebu Talib El-Mekki, **Kalplerin Azığı**, (çev. Y. Çiçek ve D. Selvi), Cilt: I, Semerkand Yayınları, İstanbul, 2003, s.301-310; Ebu Nasr Serrac Tusi, **el-Lüma' İslam Tasavvufu**, (çev. H. H. Yılmaz), Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996, s.168-172

[70] İmam Gazali, **İhya'u Ulumi'd-Din-1**, (çev. A. Serdaroğlu), Bedir Yayınevi, İstanbul, 1973, s.659; Şeyh Abdulaziz Çaviş, **Anglikan Kilisesine Cevap**, (çev. M. Akif, Sadeleştiren. S. Ateş), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları(DİB), Ankara, s.98; ayrıca bkz. El-Mekki, a.g.e, s.307-309; bkz. Hasan Güleç, "*Oruç*" **İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, (ed. İ. K. Dönmez), Cilt: III, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s.1599

[71] Vejdi Bilgin, **İbadet Şekilsel, Sembolik ve Toplumsal**, Emin Yayınları, Bursa, 2011, s.34-36

[72] Berghuis, *"Chapter 1: Fasting…",*, https://**bible.**org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424 13.07.2018

disiplin ve kişilik eğitimi de sağlamaktadır. Bedenin arzu ve isteklerinin bir süreliğine pasif edilmesiyle birlikte bu eğitim biraz daha kapsamını genişleterek maddi ve manevi bir boyuta ulaşmaktadır.[73] İnsan için sınırsızlık hiçbir zaman Tanrı tarafından önerilmemiş ve kişinin öz disiplin sağlayabilmesi için belirli kısıtlamalar yapılmıştır. Hz Âdem'in bile cennette yiyecek yasağına tabi tutulması oruca işaret eden bir durum olarak yorumlanmaktadır. Bu yasağa uymayan Hz Âdem yasağı çiğneyerek Tanrı'nın yasağını çiğnemiştir.[74] Bu sebepten ötürü oruç, bireyin kötü alışkanlıklardan ve günahtan kurtarıp sağlam ve sağlıklı kararlar almasını sağlamaktadır. Kişi, oruç müddetince iç kirlerden kurtuldukça, varoluşun bütün maddi fiillerinde duygularının doğru kullanılmasında içgüdü gelişir. Kişi, fıtrat/tabiat konularına uymaya yönelir.[75] Bu süreç doğal olarak insanın fıtrata aykırı olarak adeta ruhuna işlenen eylemlerinin terk edilmesini de zorunlu kılmaktadır. Peygamberimiz(as), *"Oruç, (günahlardan korunmada) bir kalkan gibidir. Oruç tutan kişi, (bu kalkanı kullanmalı ve) kavgadan kaçınmalıdır. Kötü söz söyleyip kavga etmek isteyen birine, 'ben oruçluyum' (seninkinin benzeri bir şekilde hareket etmemi bekleme) demelidir"*[76] sözüyle kötü eylemlerin oruç vasıtasıyla ortadan kalkacağını ve insanın her türlü kötülükten uzaklaşabileceğini belirtmektedir. Kalkan, nasıl savaşta bir askeri düşmanın ok, kılıç ve mızrak darbelerine karşı korursa, oruç da sahibini öyle koruyacağı düşünülmektedir. Bu anlamda bir kalkan/engelleyici olarak tasvir edilmesi de düşünmeye değerdir. İbn Arabi'nin "*oruç, ateşe karşı bir perdedir. Çünkü o, kişinin şehvetlerden kendisini tutmasıdır. Ateş ise şehvetlerle kuşatılmıştır. Kişi dünyada şehvetlerden kendini tutarsa; bu, onun için ahirette ateşe karşı bir perde olur"*[77] yorumu da oruçtan maksadın, bazı zahiri eylemlerden ziyade, onun ruhunda gizli bulunan sakınma olduğunu açığa çıkarmaktadır. Zihnin berraklaşmasına, düşüncenin parlamasına, geçerli ve isabetli düşüncelerin ilhamına yardımcı olur. Bu sayede kişiden istenen ahlaki değerler, kişisel bütünlük, irade gücü pozitif düşünce gelişir ve insanın manevi yönü güçlenir. Geffroy'a göre; *"hangi dinden olursa olsun, Allah'a inanan bir kimse için, evrendeki yerinin şuuruna vardığı ve manevî âlemin sırlarını kavramaya teşebbüs ettiği andan itibaren onda hâkim olan eğilim, arınmak ve yavaş*

---

[73] A. Muhtar Büyükçınar, **Hayatın İçindeki İslam**, Bilge Yayınları, İstanbul, 2004, s.46
[74] Berghuis, *"Chapter 1: Fasting…"*, https://**bible.**org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424 13.07.2018
[75] Veysel Uysal, **Psiko-Sosyal Açıdan Oruç**, TDV Yayınları, Ankara, 1994, s.29
[76] Müslim, Sıyam, 162
[77] İbrahim Canan, **Kütüb-ü Sitte Hadis Ansiklopedisi**, Cilt: IX, Akçağ Yayınları, İstanbul, 1993, s.60

yavaş maddî âlemin çekiciliklerinden kurtulmak isteğidir."[78] İşte bu noktada oruç ibadeti insanın manevi yönünü ön plana çıkarmaktadır. Dolayısıyla gerek İslam dininin kaynaklarında gerekse diğer kaynaklarda orucun manevi bir kalkan olduğu belirtilmektedir.[79]

Hata ve günah işleyen insanoğlu, dinlere göre saflığını kaybederek manevi özgürlüğünü kaybettiği düşünülmektedir. Tıpkı Hz Âdem'in yasak meyveyi yemesi gibi. İnsan oruç ibadetiyle Tanrının isteğini yerine getirerek hayatını yeniden düzene koymakta ve günahında kaybettiği özgürlüğü yeniden elde etmektedir. Ayrıca Hz Âdem'in yasak meyveyi yemesinden dolayı ilahi iradeye karşı gelme günahı işlediği için tövbe ibadeti[80] de Hz Âdem'in bir mirası olarak bize verilmiştir. Günahla nefsin ve şeytanın esaret girdabına düşen insan tövbe ve oruçla tekrar özgürleşmektedir. Mesela, Süryani Ortodoks Hıristiyanlarında Ninova orucu vardır. Ninova orucu ile Süryaniler, Hz Yunus peygamberin kavminin yaptıkları hatadan dolayı cezalandırıldığına inandıkları için, bu günahtan korunmak amacıyla oruç tutmaktadırlar. Dinlerdeki Kefaret oruçları ayrıca özgürleştirici işlevinin en açık ifadesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla pişmanlığın ritüel bir ifadesi olarak özgürleştirici işlevinin olması orucun başka bir fonksiyonu olarak görülmektedir.[81]

Oruç ibadeti sosyal boyutuyla da ön plana çıkan bir ibadettir. İnsana açlığın ıstırabını kendi nefsinde yaşatarak tecrübe etme fırsatını verir. Başkalarına karşı da sorumluluğun olduğunu idrak ettirir. Özellikle İslam'da Ramazan orucu süresinde ihtiyaç sahiplerinin gözetilmesinin istenmesi amacıyla sadaka verilmesi veya bu ibadeti yerine getirecek sağlığı olmayanların ihtiyaç sahiplerine fidye verilmesinin istenmesi sosyal yönünü de göstermektedir.[82] Tabi sağlığa şükür anlamındaki Fıtır sadakası da paylaşmayı öne çıkaran başka bir ibadettir. Hıristiyanlıkta da sadaka önemli bir ibadettir. Sadaka, dua ve oruç ibadetlerini birlikte yapan bir Hıristiyan için hayatının içinde Tanrı'nın tam gücünün ortaya çıkması için bir atmosfer oluşacağına

---

[78] Uysal, Psiko-Sosyal…, s.29; Büyükçınar, a.g.e, s.46
[79] Buhârî, Savm, 3; John Calvın, **The Institutes of the Christian Religion**, Henry Beveridge(translator), Public Domain Rights, Grand Rapids, 2002, s.758; Maximos of Pittsburgh, *"On Fasting*", **Greek Orthodox Archdiocese of America,** 2013, https://www.**goarch**.org/en/-/on-fasting?inheritRedirect=true 14.07.2018
[80] Bakara, 2/36-38; Araf, 7/23
[81] Alexander Schemann, **St. Vladimir's Seminary Quarterly**, Vol: III, No:1, Winter 1959, s.2-9
[82] Bakara, 2/184; Nihat Temel, **Kur'an Aydınlığında Müslümanın Yol Haritası**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, s.124

inanılmaktadır.[83] Ayrıca yapılan araştırmalar orucun sevgi, merhamet gibi duyguları ve başkalarına yardım etme eğilimini artırdığını, bireyin tutum ve davranışlarını yönlendirdiğini ortaya koymaktadır.[84]

Orucun ön plana çıkan başka bir boyutu ise hiç şüphesiz insanlara değer ve ahlaki kazandırmasıdır. Çünkü bireyin inandığı inanç sistemi aynı zamanda kişiliğini de inşa etmektedir. İnsanların bilinç ve duygu düzeyi zamanla zayıflamaktadır. Bu noktada oruç gibi bazı ibadetler devreye girerek insanı yeniler ve hayatı rutinini değiştirdiği görülmektedir. Bununla birlikte insanı edep ve takva, kalp ve dil temizliği ile kuşatarak koruma altına almaktadır. Bu sayede insan sadece bazı yiyeceklerden uzaklaşmaz, aynı zamanda, günahtan, dedikodudan, kıskançlıktan, öfkeden ve buna benzer bizi kontrolü altına alan kötülüklerden de uzaklaşmamızı sağlar. Dolayısıyla insanın inandığı İlahına karşı itaat ve ahdini yenileme fırsatı sağlayarak beden-ruh bütünlüğü içerisinde yaratıcıya yaklaşmasına vesile olmaktadır.[85]

Oruç, fert ve toplum açısından büyük bir ruh terbiyesini içerdiği gibi, aynı zamanda midenin ve bedenin dinlenmesiyle tıbben vücuda ait birtakım faydaları bulunan bir beden eğitimini içine alan bir yöntem olarak da görülmektedir. Çünkü mide yorucu bir temponun arkasından bir süreliğine dinlenmesi ve bu sayede vücutta birikmiş zararlı unsurların defi için metobolizmaya büyük bir imkân, sağlık açısından bir yenilenme fırsatıdır.[86] Boş bir mide sindirim için harcanacak kanı beyne gönderecek¸ böylece beyin daha fazla kan ve enerji alacaktır. Bu sebepledir ki uzmanlar oruç ibadetinin zihni berraklaştırdığını¸ duyuları keskinleştirdiğin ve hafızayı güçlendirdiğini belirtmektedirler. Oruç ibadeti ile hormonların ve organların normal ve dengeli salgı yapmasına yardımcı olunur. Oruç sayesinde vücut fazla yağları yakar ve aşırı kiloları azaltır ve sindirim sisteminin temizlenmesiyle bedende sağlıklı bir iştah oluşturur. Sürekli olarak fazla yemek yiyenler midelerini doğal olmayan bir şekilde genişletirler.

---

[83] Roark Desing Co., *"Fastıng to Regain Your Edge"*, **Connectıon,** Vol: VI, Jentezen Franklin Media Ministries, Gainesville(ABD), 2012, s.7

[84] Uysal, Psiko-Sosyal…, s. 107.

[85] Ali Akar, **Dua, Ahlak, İbadet Bilinci**, Furkan Yayınları, İstanbul, 2004, s.145; Pavlos Ulaş, *"Ortodoks Kilisesinde Doğuş Bayramı(Noel) Orucu", 2017,* http://www.**ortodokslartoplulugu**.org/kilise/ortodoks-kilisesinde-dogus-bayrami-noel-orucu/ 14.07.2018; Berghuis, *"Chapter 1: Fasting…",* https://**bible.**org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424 13.07.2018

[86] Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, Cilt:II, (haz. S. Gülle), Huzur Yayınevi, İstanbul, 2013, s.515-516

Böylece onu doldurmak için daha fazla besin gerekir. Bu sebepledir ki oruç büyümüş mideyi normal ölçüsüne getirir¸ doğal olmayan oburluk ortadan kaybolur. Ayrıca yiyeceklerin tadı daha iyi algılanır ve kıymeti daha çok anlaşılır.[87] Vücuda olan etkilerinin yanında bazı kötü alışkanlıklardan bile kurtulmak için bir fırsattır. Wheaton Koleji'nin ünlü bir profesörü olan Dennis Okholm, aynı zamanda Prebiteryan Kilisesinde görev yapmaktadır. Dennis oruç gibi zorlu uygulamaların, madde bağımlılığımızla mücadelede pratik bir rol oynayabileceğini, insanın bağımlı olduğu kötü alışkanlıklardan oruç tutarak kurtulabileceğini ifade etmektedir.[88] Peygamberimiz(as)'da *"oruç tutun, sıhhat bulun"* şeklinde orucun sağlık yönüne ayrıca vurgu yapmıştır.[89] Dolayısıyla tıbbi ve biyolojik açıdan orucun sağlığa olumlu etkilerinin olması karşımıza çıkan başka bir fonksiyonu olarak görülmektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki kişi bu ibadetle ağız ve kalpten çıkanları kontrol etmek için kendisini eğitmektedir. Eğitim disiplini sayesinde gözlerimizi kontrol edebilir ve tutkularımızı daha da kötüleştirecek şeylere bakmaktan korur, öfkemizi kontrol etmemizi, egomuzu ve gururumuzu yönetmemize yardımcı olur.[90]

Eğitim, plan ve program yapılarak herhangi bir şeyi geliştirmek, yükseltmek ve mükemmelleştirmeye çalışmaktır. İşte bu noktada eğitim gerekli bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir süreci içerinde barındırmaktadır.[91] Dinlerde orucun ifade ettiği anlamın özellikle ön plana çıkan noktalarından birisi nefis muhasebesidir. Diğeri ise iradeyi güçlendirmesidir. Nefis muhasebesi aslında iradeyi de kapsayarak, aynı zamanda ruhsal ve duygusal durumların kaynağını da teşkil etmektedir.[92] Aynı zamanda orucun bir kefaret eylemi olduğu göz önünde tutulursa olumlu davranışların kazanılıp, olumsuz davranışlardan uzaklaşılması noktasında eğitim işlevi görmektedir. Nefis muhasebesi ile öz denetim yapabilen bir kişi duygu, düşünce ve davranışlarını kontrol altına almaktadır. Hatta hayatında zamanla ortaya çıkabilecek olumsuz durumları da sağlıklı analiz ederek mutlu olmasını sağlayacaktır. Ruhsal değişimlerle

---

[87] Sefa Saygılı, *"Oruç Psikolojisi",* **Somuncubaba Aylık İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi**, Yıl.23, Sayı.188, Haziran 2016, s.86-87; Güleç, a.g.e, s. 1599

[88] Dennis L. Okholm, *"Being Stuffed and Being Filled,"* **Limning the Psyche: Explorations in Christian Psychology**, (ed. Robert C. Roberts and Mark R. Talbot) Grand Rapids: Eerdmans, 1997, s.329-335.

[89] Canan, a.g.e, s.56

[90] Fr. Panayiotis Papageorgiou(Rev.), *"Fastıng and Feasts",* **Praxıs Magazine**, Vol: XVI, Issue: 2, Department of Relıgıpus Educatıon Usa, Winter 2017, s.9-12

[91] Ahmet Abay, **Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.29

[92] Mustafa Köylü(ed.), **Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010, s.96-103

birlikte bedenin de mahrumiyet içerisinde bırakılmasıyla irade güçlendirilmektedir. İrade ile birlikte beden maddi olarak da dayanıklılığı artarak bireyde güçlü bir kişilik meydana gelmektedir. Dolaysıyla nefis ve ruh dengesini kuran kişi, kişisel ve dini anlamda başarılı olur.[93] Bu başarıyı yakalayan insan sorumluluğun zirvesine ulaşarak, takvayı da elde etmektedir. Böylece orucun bir diğer işlevinin de eğitim metodu olduğu görülmektedir. Netice itibariyle oruç ibadeti, ilahi şuurun sabitleşmesi, kişilik ve karakterin gelişmesi, sosyalleşme ve sosyal dayanışma, beden ve ruh sağlığı bakımından birçok faydası olan, iradeyi güçlendirip sabrı artıran çok fonksiyonlu bir ibadettir.[94]

2.3. Oruç Çeşitleri

2.3.1. Perhiz Oruçlar

Perhiz kelimesi Farsça bir sözcüktür; *"kaçınmak, sakınmak, uzak durmak, oruç*" gibi sözlük anlamlarına gelir. Terim olarak ise yemekten veya diğer zevklerden uzak durma anlamına gelmektedir. Arapça "imsak" kavramı ile ortak bir anlam ihtiva ettiğinden dolayı İmsak oruç olarak da ifade edilmesi mümkündür.[95] Perhiz oruçlar uygulama açısından maddi şeyler olarak ifade ettiğimiz yeme, içme ve cinsel ilişkiden belirli bir süreliğine kısmen veya tamamen mahrum kalma şeklinde yerine getirilmektedir. Perhiz/oruç kavramının diyet ve zayıflama yöntemleri olarak ifade edilmesi anlam daralmasına yol açmaktadır. Çünkü her şeyden önce dini bir ritüel olarak yerine getirilen oruç, inançlı bir dindar için insan ötesi bir güce yaklaşmak, onun rızasını kazanmak amacıyla yapılmaktadır.[96] Dolayısıyla oruç inanç sistemlerinde tüm uygulamalarıyla tezahür eden dini bir fenomendir. Önceki bölümler içerisinde verilen örneklerde belirtildiği gibi tarihsel veriler de bu fikri doğrulayıcı olarak veriler sunmaktadırlar.

Perhiz oruçlar dinlerin genelinde kendilerine has formlarıyla görülmektedir. Mısırlılar, Asurlular, Yunanlılar ve Romalılar tarafından çok erken bir tarihte yemeklerden kısmi

---

[93] Hökelekli, a.g.e, s.242-245
[94] Ayrıca Bkz. Veysel Uysal, "*Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları",* **Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2007, Cilt: XXXII, Sayı:1, s.19-44.
[95] İbrahim Allaadin Gövsa, **Yeni Lügat Ansiklopedisi,** IV, İskit Yayınları, İstanbul, 1954, s.2075; Mehmet Kanar**, Farsça-Türkçe Sözlük**, Say yayınları, İstanbul, 2010, s.392-393
[96] Kaelber, a.g.e, s.526-529

veya tam olarak perhiz uygulamaları kaynaklarda belirtilmektedir.[97] Hint dinlerinde,[98]Taozim,[99] Yezidilik,[100] Sabiilik,[101] Maniheizm,[102] Zerdüştlük[103] gibi dinlerde de perhiz uygulamaları vardır. İlahi dinlerde perhiz uygulamaları tam ve kısmi perhiz olarak yer almaktadır. Tam perhiz yeme, içme, cinsel ilişkiden tamamen bir süreliğine uzaklaşma olarak uygulanmaktadır. Kısmi perhiz belirli şeylerden bir süreliğine uzak durma olarak yapılmaktadır. Kısmi perhiz özellikle İlahi dinlerden Hristiyanlıkta belirli yiyeceklerden bir süreliğine uzak durma şeklinde uygulanmaktadır. Aslında Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında orucun gün boyu yeme-içme gibi temel ihtiyaçlardan uzak durma şeklinde sıkı sıkıya uygulandığı anlatılır. Fakat daha sonra yapılan değişikliklerle oruç yükümlülüğü hafifletilerek et yemeklerinden uzak durma şeklinde perhize çevrildiği kaynaklarda bahsedilmektedir.[104] Örneğin; Hıristiyanlığın ilk yıllarında Etiyopya Manastırı keşişlerinin tam perhiz yaptıkları kaynaklarda anlatılmaktadır. Manastır keşişlerine göre geçici olan bedenin, sonsuz olan ruhun düşmanı olduğu kabul edildiğinden dolayı ruhun bedene uzun süreli oruçlar tutturarak zafer kazandığı düşünülmüştür. Keşişlere göre başarılı bir ascetik(sofu, keşiş) yemeye ve içmeye ihtiyaç duymaz, eğer bunu yaparsa hemen vücuttan atmalıdır. Aynı zamanda manastır kurallarına göre bir keşiş oruç günlerine riayet etmezse, normal oruç günleri sayısının ikiye katlanarak tutmak zorunda olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.[105] Hıristiyanlığın Süryani mezhebinde belirli bir süre susuz kalmak suretiyle de uygulanan Perhiz şekli vardır.[106] Yahudilik'te mecburi oruçların bazılarında belirli yiyeceklerden perhiz yapılırken, Yom Kippur ve Dokuz Av orucunda tıpkı İslam'daki tüm oruç türleri gibi yeme, içme ve cinsel ilişkiden tamamen uzak durma şeklinde uygulanmaktadır.

---

[97] Helicon(ed.), *"Fasting."* **The Hutchinson Unabridged Encyclopedia with Atlas and Weather Guide**, 2018, https://**search.credoreference**.com/content/topic/fasting 30.07.2018
[98] Bkz. Gövsa, a.g.e, s.2075
[99] Bkz. Abudukelimu, a.g.e, s.93-94
[100] Bkz. Ahmet Turan, **Yezidiler, Tarihçeleri, Coğrafi Dağılımları, İnanç Örf ve Adetleri**, Esmer Yayınları, Samsun, 1993; Roger Lescot, **Yezidiler, Din, Tarih ve Toplumsal Hayat, Cebel Sincar ve Suriye Yezidileri**, (çev. A. Meral), Avesta Yayınları, İstanbul, 2001, s.186-187
[101] Bkz. Gündüz, Son Gnostikler…, s.162
[102] Bkz. İskender Oymak, "*İslam Kaynaklarına Göre Maniheizm*" **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt: XIV, 2009, Sayı:1, s.67-97; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.137
[103] Bkz. Mehmet Alıcı, **Kadim İran'da Din**, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2012, s.45-46
[104] John F. Sullıven, **The Externals of the Catholic Church**, Revised by John C. O'leary, New York, 1951, s.186-187
[105] Getatchew Haile, "*Ethıopıan Monastıcısm"*, **Claremont Coptic Encyclopedia**, (ed. A. S. Atiya), Vol: II, The Gale Group Inc, 1991, s.990-995, http://**ccdl.libraries.claremont**.edu/cdm/ref/collection/cce/id/804 16.07.2018
[106] Nihat Durak, **Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet,** Rağbet yayınları, İstanbul, 2011, s.143-144

2.3.2. Riyazet Oruçlar

Riyazet Arapça bir kavram olup sözlükte; "*yabani bir hayvanı evcilleştirmek, serkeş atı eğitmek, egzersiz yapmak"* gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise ibadet için bir köşeye çekilme, nefsin isteklerinin kırma, dünya nimetlerinden kendini uzak tutarak nefsine hâkim olma ve hamlığı gidip pişmek anlamlarına gelmektedir.[107] Riyazet, İngilizce'de "ascetisim", Grekçe'de "exercise(egzersiz), practice(uygulama), training(eğitim) kavramlarıyla ifade edilmektedir. Riyazet, İslam'da bir tasavvuf terimi olarak nefsi eğitmek için bedeni birtakım istek ve arzulardan mahrum etme olarak ifade edilmektedir. Riyazetin kökenini kaynaklar, tarih öncesi ilkel ya da arkaik toplumlara kadar götürmektedir. Günümüz dünyasında da dinlerin çoğunda riyazet anlayışı varlığını sürdürmektedir. Dinlerde yapılan riyazet uygulamalarının ruh-beden, Tanrı-dünya, madde-ruh diyalektiği içerisinde arınma, vizyon üretme ve öz disiplin sağlamaya yönelik olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Riyazette ön plana çıkan formların oruç, cinsel mahrumiyet, fakirlik yaşamı, fiziksel olarak bedeni acı çekme ve toplumdan tecrit edilerek münzevi bir hayat olduğu görülmektedir.[108] Riyazetin tüm tanım ve uygulamalarında ön plana çıkan anlam kişinin daha çok iç dünyasına dönük yapmış olduğu "iç yolculuk" tur.[109] Çünkü ibadet veya âyin olarak tezahür eden dini fenomenler, ait oldukları dinin ceset ve iskeleti olarak yek diğerinden ayıran ve her birini müstakil hâle getiren zahiri olgular iken; riyazet, tefekkür, îtikaf gibi dini uygulamalar söze dökülerek yapılan bir iç yolculuktur. İşte bu iç yolculuk dinlerin manevî, derûnî ve ruhâni derinliğini oluşturan iç dinamikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Riyazet, ibadet edenin varoluş biçimini ve doğal yapısını kökten değiştirir, ona ürkütücü ve bazı durumlarda da şeytani bir hâle dönüşebilen insanüstü bir güç verdiği düşünülmektedir.[110]

Riyazet uygulamalarında uzun süreli oruç uygulamalarıyla birlikte beşer sınırlarını zorlayıcı birtakım eylemler bulunmaktadır. Bu anlatıma örnek olarak bazı Hıristiyan kaynaklarında Vaftizci Yahya'nın(Hz Yahya)[111] Çölde yaşadığı ve oruç tutmanın

---

[107] İbn Manzur, *"rvd"* mad., a.g.e, Cilt:III, s.1776; Kanar, a.g.e, s.797

[108] Gündüz, Din ve İnanç…, s.322; Kaelber, a.g.e, s.526-529; Süleyman Uludağ, *"Riyazet",* **DİA,** Cilt:XXXV, TDV Yayınları, 2008, s.143-144; bkz. Tusi, a.g.e, s.513-514

[109] Alman sosyolog Max Weber; riyazet kavramını "inner-world ascetisim"(manevi, ruhsal, iç dünyaya yolculuk) olarak tanımlamaktadır. Kaelber, a.g.e, s.529

[110] Muharrem Yıldız, Mehmet Mekin Meçin, *"Dinlerde İç Yolculuklar Riyazetin Kökenine Dair",* **Tarih Okulu Dergisi**, Mart 2014, Sayı: XVII, Yıl. 7, s.223-227

[111] Matta 3/4; Markos 1/6

büyük bir parçası olduğu katı bir sorez (manevi eğitim) hayatı yaşadığı kaynaklarda anlatılmaktadır.[112] İlkel ya da arkaik toplumlarda insanlar inzivaya çekilerek bu süre zarfı içerisinde belirli yiyeceklerden uzak durarak şeytani güçlerden uzaklaşacakları ve kendilerini kötülüklerden uzaklaştırarak arınıp saflaştıklarına inanmışlardır.[113] Örneğin; Amerikan Kızılderililerin de Şaman olacak kişinin içini, dışını temizlemek için bir tür perhiz şeklinde zayıflatıcı yemek yedikleri, cinsi ilişkiden uzak durdukları ve riyazet anlamında tenha yerlere çekilerek oruç tuttukları kaynaklarda anlatılmaktadır.[114]

Tüm anlatım ve örnekler riyazet oruçların kişinin nefsini eğitmesi, ruhunu arındırması, dünya lezzetlerinden ve rahatından kaçınması, kanaatkâr olması gibi amaçları taşıdığını göstermektedir. Riyazet maddi şeylerin biraz ötesine geçerek bir nevi manevi yönden de oruç tutma şekli olabileceği düşünülmektedir. Riyazet oruçlarının amacı kişinin zihnini, kalbini, gönlünü olumsuz duygu ve düşüncelerden uzak tutmak, iradeyi güçlendirmektir. Hz Musa'nın vahiy öncesi insanlardan uzaklaşması, Peygamberimizin de vahiy gelinceye kadar belirli zaman dilimlerinde Hira mağarasında inzivaya çekilmesi de bir çeşit riyazet uygulamaları arasında zikredilmesi mümkündür.[115] Dolayısıyla riyazet uygulamalarının bir parçasını da oruç ibadeti oluşturmaktadır.

2.3.3. Sukut Oruçlar

Sukût kelimesi Arapça kökenli bir sözcüktür ve "nutkun tutulması, söz söylememe, konuşmama, susma, sessizlik" gibi anlamlara gelmektedir.[116] Bu oruç türü diğerlerinden farklı özellikler barındırmaktadır. Çünkü sukut uygulamalarında yeme içmeden ziyade kişinin belirli bir süre zarfında sessiz kalarak kimseyle diyaloğa geçmemesi olarak uygulanmaktadır. Sessizlik bazı durumlarda hal diliyle konuşma yöntemi olarak da görülmesi mümkündür. Çünkü özellikle yükselen bir tartışmanın tansiyonunu bazen sukut hali düşürmektedir. Hatta dilimizde yaygınlaşmış *"söz*

[112] Papageorgiou, a.g.m, s.9-12
[113] Kaelber, a.g.e, s.526
[114] Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2006, s.79
[115] Muhammed Hamidullah, **İslam'a Giriş**, (çev. C. Aydın), TDV Yayınları, Ankara, 2007, s.10
[116] İbn Manzur, *"skt"* maddesi**,** a.g.e, Cilt: III, s.2047; Bekir Topaloğlu, Hayreddin Karaman, **Arapça-Türkçe Yeni Kamus, Elif Ofset Tesisleri,** İstanbul, 1983, s.188

gümüşse, sukut altındır" atasözü ile sukut halinin değerli bir davranış biçimi olarak vurgulanmaktadır.

Sukut orucu uygulama açısından zorlayıcı bir uygulama olarak görülebilir fakat sonuçları itibariyle tefekküre açılan bir pencere olduğu düşünülmektedir. Tefekküre sevk ettiği için kişinin inandığı ilahıyla iletişime geçme vasıtası olabileceği de düşünülmektedir. Sukut orucu, bir irade eğitimi, ağız terbiyesi ve davranış eğitimi olarak da görülmesi mümkündür.[117] Sukut türünde uygulamalar değişik biçimleriyle farklı inançlarda varlığını sürdürmektedir. Örneğin; Hinduizm, Budizm, Cainizm ve Taoizm'de sessizlik içerisinde zihni tek bir noktada toplamak için yapılan, derin düşünme olarak ifade edilen "meditasyon ve yoga" sanatları vardır. Bu uygulamalar aynı zamanda bir dua fonksiyonu taşıdığı belirtilmektedir. Bu sanatlar, artan bir bilinç düzeyiyle birlikte, çok sakin ve dinlendirici; genellikle iç mutluluğu yaşatan öznel bir deneyimi kazanmak amacıyla tekrar tekrar yapılan zihinsel teknikler olarak tanımlanmaktadır. Kişi bu tekniklerle sessizliği yürekten hissederek kutsal güçlerle ile temas kurmaya, kâinatın değişmez özüne ulaşmaya; kişisel olarak cömert, korkusuz, sevgi dolu ve affedici olacağı; fiziksel, akılsal ve duygusal olarak daha sağlıklı hale geleceği düşünülmektedir. [118] Başka bir örnek olarak, Budizim'de "nungnas" diye tabir edilen dört günlük tövbe orucu vardır. İlk iki gün normal perhiz, dua ve günah itiraflarıyla geçirilmektedir. Son iki gün ise kişinin tüm yiyeceklerden uzak durmasının yanında dilini dahi oynatması yasaktır. Yani insanlarla her türlü diyalog gerçekleştirilmemektedir.[119] İslam öncesi Arap adetleri arasında da hiç konuşmama şeklinde sukut örneği kaynaklarda belirtilmektedir. Daha sonra peygamberimiz bu tür uygulamayı kaldırmıştır.[120] Sukut uygulamasıyla ilgili olarak Tevrat'ta Hz Musa örneği, Kur'an-ı Kerim'de Hz Meryem[121] ve Hz Zekeriyya[122] örnekleri ayrıca yer almaktadır. Sukut oruçlarının birçok örneği Mistiklerin yaşadıkları münzevi yaşamlarında, Manastırlarda ve İslam'da sufiler arasında görülmesi mümkündür. Ayrıca İslam'daki otuz günlük Ramazan orucunun son on gününde yapılan itikâf

---

[117] Hasan Eker, *"Hz Meryem'in Susma Orucu ve Dersler",* Aralık 2014, https://**hasaneker**.wordpress.com/2014/12/12/hz-meryemin-susma-orucu-ve-dersler/ 16.07.2018

[118] Schimmel, a.g.e, s.326; Gündüz, Din ve İnanç…, s.398,403; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.96, 184-185, 208-209

[119] Yitik, *Oruç,* s. s.416; bkz. Ömer Hilmi Budda, **Dinler Tarihi**, Vakit Gazete Matbaa, İstanbul, 1935, s.200-201

[120] Ali Osman Ateş, **İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996, s.126

[121] Meryem, 19/26

[122] Al-i İmran, 3/41

içerisinde kişinin dünyevi anlamdaki konuşmaları terk ederek kendisini sadece ibadete vermesi bir sukut örneği olarak görülebilir. Çünkü itikâfın prensipleri arasında bireyin zikir ve ibadetle meşgul olarak, derin tefekküre dalması ve günah getirici her türlü sözden kaçınmasıdır.[123]

Netice olarak yapılan uygulamalara bakıldığı zaman, sukut oruçlar ile ifade edilmek istenen bireyin gereksiz ve değersiz konuşmalardan uzak durması şeklinde olduğu görülmektedir.[124] Çünkü her türlü istek ve arzular öncelikle dilde karşılığını bulmaktadır. Dolayısıyla dilin, oruçla öz denetim altına alınarak kontrol edilebileceği ifade edilmektedir.

2.3.4. Husûsi Oruçlar

Hususi kelimesi Arapça kökenli olup "özgünlük, özel, umumi olmayan, kişiye has olan, şahsi olan" gibi anlamlara gelmektedir.[125] Hususi oruçlar dindarlar tarafından bireysel tercihe binaen veya dinin âlimleri tarafından yapılması tavsiye edilen oruç türleridir. Bu oruç türünün diğerlerinden farkı zorunluluk olmadan özel durumlara, özel günlere mahsus olarak tutulan oruçlardır. Kişi bu oruçları tutarak mükâfat kazanacağını ya da inancının daha da kuvvetlendiğini düşünmektedir. Hatta bireyin daha takvalı olacağı ifade edilerek bu oruçlar din adamları tarafından tavsiye edilmektedir.[126] Manastırlarda ve İslam'daki tasavvuf yaşamında hususi oruçların birçok örneği yer almaktadır. Zaten bu bölüme kadar anlatılan perhiz, riyazet ve sukut uygulamaları içerisinde yer alan örneklerin bir kısmı hususi oruç türlerine girmektedir. Bu oruçlar düzensiz olabileceği gibi, belirli günlerde periyodik olarak da yerine getirildiği görülmektedir. Hususi uygulamalara örnek olarak Yahudilik'te ve Hıristiyanlık'ta bulunan Hususi oruçlar, İslam'daki Nafile oruç türleri bu kapsamda yer almaktadır.

---

[123] İbn-i Abidin, **Reddü'l-Muhtar ale'd Dürri'l-Muhtar**, (çev. A. Davudoğlu), Cilt:IV, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1983, s.382-390; El-Mekki, a.g.e, s.386-392

[124] Bkz. Salime Leyla Gürkan, *"Manastır",* **DİA**, Cilt: XXVII, TDV Yayınları, 2003, s.558-560; Uludağ, a.g.e, s.143-144

[125] İbn Manzur, a.g.e, *"hss"* mad. Cilt: II, s.899-900; bkz. İbrahim Mustafa, Hamit Abdulkadiri Muhammed Ali En-neccar, Ahmet Hasan Ez-Zeyyad, *"hss"* mad, **el-Mucemul Vesit-I-II**, Mısır Matbaası, Mısır, 1960, s.237; Doğan, a.g.e, s.723

[126] *"Fastıng and Fast Days",* a.g.e, s.1195-1196

3. İLAHİ DİNLERDE ORUÇ

3.1. Yahudilik'te Oruç

Yahudilik, İbrahim'i bir geleneğe bağlı, monoteist bir anlayışa sahip milli ve evrensel unsurları barından ilahi dinlerdendir. Bu dini diğerlerinden ayıran en temel unsurları milli kimlik taşıması ve Tanrı ile yapılan sözleşme(ahid) inancına dayalı olmasıdır. Yahudiler Musa peygamber önderliğinde Kenan diyarına(Filistin) yerleşmeleriyle birlikte kesin bir topluluk haline gelmişlerdir. Filistin'e yerleşmeden önceki dönemde İbrani olarak isimlendirilirken, Filistin'de İsrailliler ve sürgün sonrasında İsrailoğulları olarak Yahudi toplumu kastedilmiştir. Günümüzde ırk olarak ve dinen Yahudi ismi aynı şeyi ifade eden kavram olarak kullanılmaktadır.[127] Yahudilikte ibadetler mabed merkezlidir. Bu mabed ise ilk defa Hz. Süleyman tarafından inşa edilen Kudüs'teki Süleyman Mabedi/Bet-Hamikdaş'tır. M.S 70 yılından mabed tamamen yıkıldığı için Tevrat'ta emredilen ibadetlerin bir kısmı askıya alınmıştır. İbadetler ferdi ve cemaatler halinde yapılmaktadır. Ferdi ibadetler evlerde, cemaatle ibadet mabedi temsil ettiğine inanılan Sinagog(Havra)'larda yapılmaktadır.[128]

Yahudilik'te ibadetlerden birisi de aynı zamanda araştırma konumuz olan oruç ibadetidir. Bu ibadet çalışmanın giriş kısmında ifade edildiği gibi temelde bir kefaret eylemi, pişmanlığın ritüel bir ifadesi, teslimiyet ve dua olduğu görülmektedir.[129] Yahudiliğin kutsal kitabı Tevrat'ta nefsi kırma, cefa çekme, Tanrı'ya yakınlaşma vesilesi olarak oruçtan bahsedilmektedir.[130] Tevrat'ta sadece Yom Kippur gününde oruç tutulması emredilir. Yahudilik'te en önemli oruçlar "Yom Kippur" orucu ve "Dokuzuncu Av" orucu olarak kaynaklarda belirtilmektedir.[131] İşaya 58/3-8 bölümünde nefsi alçaltmanın oruç tutmakla mümkün olabileceği ve hakiki orucun, kötülüklerden uzaklaşmak, mütevazi olmak, mazlumlara ve düşkünlere yardım etmek gibi iyi eylemlerle desteklendiğinde gerçekleşebileceği açıkça ifade edilmektedir.

---

[127] Challaye, a.g.e, s.123; Jacob Katz, *"Judaism"*, **International Encyclopedia of the Social Sciences**, 2003, http://www.**encyclopedia.**com/social-sciences/applied-and-social-sciences magazines/judaism 13.07.2018

[128] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.321

[129] *"Fasting and Fast Days"*, **Jewish Virtual Library**, 2011, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/fasting-and-fast-days-2 13.07.2018

[130] Mezmurlar, 35/13, 69 /10, 109 /24; Daniel, 9/3

[131] Jacob Milgrom, *"Forgıveness, In The Bible"*, **Encyclopaedia Judaica Second Edıtıon**, (Ed. in Chief, F. Skolnik), Vol: VII, Detroit: Thomson& Gale, 2007, s.127

Yahudilikte oruç ibadetinin çoğunlukla, kişilerin bilerek veya bilmeden işlediği kötü bir fiil ve hatanın kefareti olduğu; ya da böyle bir durumdan ötürü duyulan pişmanlığın, vicdan azabının yansıması olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Çünkü oruca yol açan eylemin kişinin bizatihi işlediği bir fiil olabileceği gibi; mensup olduğu aile veya soydan, hatta ait olduğu milletten herhangi bir kimsenin gayr-ı ahlaki bir eylemi veya kusuru olabilir.[132] Örnek verecek olursak Samiriye kralı Ahab'ın emrini dinlemeyerek ona karşı gelen Yizrelli Nabot'un kavmine, yöneticileri olan bu zatın fiilinden ötürü topyekûn kefaret orucu tutmaları emredildiği kutsal metinde bahsedilmektedir.[133] Tevrat'ta bahsedilen başka bir örnekte ise, İsrail ordusunun komutanı Saul, askerlerinden Yonatan'ın nöbet yerini terk etmesi üzerine komutasındaki bütün askerlere, bu kusurlarından ötürü bir gün oruç tutmalarını emrettiği anlatılır.[134] Aynı şekilde, içlerinden bir kısmının yaptığı kötülük ve fesatlık nedeniyle bütün Kudüs halkı, Yeremya tarafından dokuzuncu ayda bir gün oruç (19 Tebet orucu) tutmakla cezalandırılmıştır.[135] Son olarak, sinagoglardaki ayinler esnasında Tora'nın yere düşürülmesi üzerine orada bulunan herkesin bir ay kefaret orucu tutmaya mecbur edilmeleri de aynı anlayışın günümüzde de devam ettiğini gösteren açık bir misaldir.[136]

En eski zamanlardan günümüze kadar hem fert olarak hem de grupların oruç tuttuğu kaynaklarda beyan edilmektedir. I. Mabed döneminde sürekli başvurulan[137], milli bir liderin[138] ölümünün anısına bir gün süren veya yedi güne kadar sürebilen uygulamalar söz konusudur. II. Mabed döneminde ise arınmak ve Tanrı'ya daha yakın olmak amacıyla inancı güçlendirici bir zühd yaşamı olarak görülmüştür. Ayrıca oruç ibadeti I. Mabed günlerinde ihtiyari bir fenomen iken, büyük sürgünden sonra düzenli olarak yapılan bir ibadet halini almıştır.[139] Oruç ibadeti günümüzde genel olarak Mistikler,

---

[132] Arıklı, a.g.e, s.422-423
[133] I. Krallar 21/1-10
[134] I. Samuel 14/16-24
[135] Yeremya 36/3-10
[136] Ali İhsan Yitik, *"İzmirli İsmail Hakkı ve Diğer Dinlerde Oruç"*, **İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu, (**24-25 Kasım 1995), TDV Yayınları, 1995, s.223
[137] Yeremya36/9
[138] I. Samuel 31/13
[139] Mosha Davıd Herr, *"Fastıng and Fast Days"*, **Encyclopedia Judaica, Second Edition**, (ed. in Chief. F. Skolnik), Vol: VI, Thomson& Gale, Detroit, 2007, s.721

Kabalistler ve Hasidiler[140] tarafından daha çok önemsenerek riayet edilip, düzenli olarak yerine getirilmektedir.[141]

Yahudilikte oruç, tarihi olarak Hz. Musa'dan beri var olmakla birlikte, Yahudi tarihi boyunca orucun sayı ve şekillerinde birtakım değişiklikler yapıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Tevrat'ta Hz. Musa'nın Sina Dağı'nda vahiy alırken "kırk gün kırk gece" tabiri kullanılarak oruç tuttuğu anlatılmaktadır.[142] Yahudi kutsal kitabında kırk günlük orucun haricinde, Yahudilerin sıkıntıda olduğu dönemlerde ilâhî merhameti celb etmek için oruç tutup af dilediklerinden bahsedilmektedir.[143] Yahudilerin tarihinde yaşadıkları bu acı olaylar, sonraki dönemlerde dini otoriteler tarafından oruç günü olarak ihdas edilmiş ve Hahamlar tarafından oruç takvimi oluşturulmuştur. Bundan dolayı Yom Kippur orucu dışındaki oruçların Kutsal Kitap tarafından değil, Hahamlar tarafından düzenlendiği kaynaklarda anlatılmaktadır.[144]

Tevrat'tan sonra dinin ikinci kaynağı kabul edilen ve sözlü şeriatın derlendiği Talmud'da belirtildiğine göre Hahamlara oruç koyma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiden dolayı Hahamlar, ilk olarak genel bir oruç günü ilan edilmesine dair yasalar çıkartmışlar ve sabit oruç günlerinde uyulması gereken kuralları tartışarak karara bağlamışlardır.[145] Daha sonraki süreçte oruç ihdas etme yetkisine binaen tarihte yaşanan acı olayların anısına yirmi beş günlük bir oruç listesi daha ilan edilmiştir. Ancak bu oruçlar genel kabul görmeyerek mecburi görülmemiş ve Hahamlarla beraber sadece belirli gruplar arasında riayet edilmiştir. Tarihi süreç içerisinde Talmud'un vermiş olduğu yetkiye dayanarak dünyanın çeşitli yerlerindeki Yahudi cemaatleri kendilerine has oruç günleri belirlemişler veya mevcut oruç günlerini yeni bir sebebe tahsis ederek oruç ibadetlerini yerine getirmişlerdir.[146] Örneğin, günümüzde İsrail Hahambaşının kararı ile Av ayının dokuzunda tutulan oruç, aynı zamanda Nazi

---

[140] Mistik; genel anlamıyla, Tanrı ile ya da herhangi bir kutsal varlıkla içten ve kişisel bir bağ kurma arayışıdır. Yahudilik'teki kabalacılık ta mistisizmin içinde doğmuş bir akımdır. Kabalist; Yahudiliğin gizemli ve gizli, büyü gibi yönleri ile ilgilenenlerdir. Hasidiler; İbranice dindarlar anlamına gelen bu ekol dini hayatı daha çok önemseyip dünyevi hayatı ikinci plana alan mezheptir. Ömer F. Harman, *"Yahudilik",* **DİA**, Cilt: XLII, TDV Yayınları, 2013, s.215-217; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.331-340

[141] Herr, a.g.e, s.722

[142] Çıkış, 34/28

[143] Hakimler, 20/26; Samuel, 7/6

[144] *"Fasting and Fast Days,"* **Jewish Virtual Library**, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/6033-fasting-and-fast-days 13.07.2018

[145] Yusuf Besalel, **Yahudilik Ansiklopedisi**, Cilt: III, İstanbul, 2001, s. 691

[146] Cilacı, a.g.e, s.90-100

katliamında ölenler için de tutulduğu kabul edilmiştir.[147] Netice itibariyle Yahudilerin tarihte maruz kaldıkları acı olayları hatırlamak için tutulan oruç günleri zamanla diğer oruçlara ilave edilmiş ve oruç günleri olarak belirtilmiştir. Fakat çoğunluk tarafından ilgi görmediği için bazıları mecburî tutulmamıştır. Bazı küçük değişiklerle beraber oruçların sayısının toplam yirmi günün üzerinde olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Oruç ibadetinin yerine getirilmesi ile ilgili bazı Talmud yorumcularına göre ise, Yahudiler başka devletlerin hâkimiyeti altında yaşarlarken bu oruçların mecburî olduğunu, bunun dışında ise mecburî olmayacağı kanaatini ileri sürmüşlerdir. Yahudilik'te oruç şekilleri tutulan orucun mahiyetine göre farklılıklar arz ettiği görülmektedir. En önemli görülen Yom Kippur ve Dokuz Av oruçlarında tam perhiz uygulanırken, diğer oruç türlerinde kısmi perhiz yapılarak yerine getirilmektedir. Ayrıca bu iki önemli oruç günlerindeki kuralların bir kısmının diğer oruç çeşitlerinde uygulanmadığı görülmektedir. [148] Şimdi oruç çeşitlerini açıklayalım.

3.1.1. Yahudilik'te Oruç Çeşitleri

Yahudi inancında tüm Yahudilerce kabul edilen ve yılın farklı günlerinde yerine getirilip riayet edilen, mecburi oruçlar olarak niteleyebileceğimiz toplam altı oruç çeşidinin genel kabul edildiği görülmektedir. Mecburi oruçlar bir bakıma Yahudiler için zorunluluk arz eden türlerdir. Bu oruçlardan birisi Tevrat kaynaklı olup diğerleri tarihte yaşanan acı olayların anısına ihdas edilmiştir.[149] Tevrat'ta açıkça emredilen, Yahudi takviminin ilk ayı olarak kabul edilen Tişri ayının[150] 10. günü "Yom Kippur" günü olarak kabul edilmektedir.[151] Diğer oruç türleri ise, tarihte yaşanan acı olayların anısına yerine getirilen ve üç haftalık dönemin son dokuz gününde daha da sıkı olarak ifa edilen ibadet günleridir. Bu oruçlar Yahudilik tarihinde birinci sürgünden (M.Ö. 586) sonraki dönemde ihdas edilmiş, fakat aynı zamanda Eski Ahid'de karşılığı olan diğer oruç günleridir. Yom Kippur orucunun dışındaki mecburi oruçların I. Mabed döneminde zorunlu durumlarda uygulanırken, sürgünden sonra daha düzenli olarak

[147] Besalel, a.g.e, s.690
[148] Küçük, Tümer ve Küçük, a.g.e, s.329-330
[149] *"Fasting and Fast Days"*, a.g.e, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/6033-fasting-and-fast-days 13.07.2018
[150] Eylül- Ekim
[151] Levililer, 16/29

yerine getirildiği görülmektedir.[152] Bu oruçları açıklamaya geçmeden önce birinci sürgün olayına değinilmesi konuyu daha iyi anlama noktasında yardımcı olacaktır. O yüzden şimdi kısaca sürgün olayını özetleyelim.

Yahudileri derinden etkileyen bazı dönüm noktaları vardır. Tarihte Hz İbrahim peygamber ile başlayan süreçte İsrailoğulları(Yahudiler) ile Tanrı arasında ahid yapılmış ve Mısıra göç edilmiştir. Daha sonra Hz Mûsâ tarafından Mısır'dan çıkartılarak kutsal sayılan Kudüs'e yerleştirilmişlerdir.[153] Sonra kutsal topraklarda 'Hâkimler dönemi' (M.Ö. 1200-1000) ile 'Krallar dönemi' (M.Ö. 1020-928) yaşanmıştır. Krallar dönemi Hz Davud ile başlayan yükseliş dönemi olarak ifade edilmektedir.[154] İnanışa göre on iki kabilenin, dağınık ve ihtilaf içinde olması nedeniyle, aralarında birlik sağlanması adına bir kralın çıkması için Yahudiler dua etmişlerdir. Bunun üzerine Bünyamin'in soyundan gelen Saul (Talut) Tanrı tarafından İlk İsrail kralı olarak tanınmış ve daha sonra kral olarak seçilmiştir. Saul'un ordusunun içindeki savaşçı komutanlardan başarısıyla öne çıkan Hz Davut olmuştur. Yahudilere göre Hz Davut, Hz Yakub'un oğlu Yahuda'nın soyundandır ve kral Saul'un vefatından sonra yerine Tanrı tarafından seçilerek tayin edilmiştir. Hz Davut, Yahudi soyundan gelenleri bir araya toplayarak büyük bir Yahudi krallığı kurmuş ve Kudüs'ü krallığın merkezi yapmıştır. Vefatından sonra yerine oğlu Hz Süleyman geçmiştir. Hz Süleyman döneminde Yahudiler en ihtişamlı zamanlarını yaşamışlardır.[155] Hz Süleyman, Kudüs'teki Moriah dağında büyük bir mabet yaptırmış ve bu mabet bugünkü Mescid-i Aksa olarak bilinen mescidin bulunduğu yerdedir. İşte bu yapılan büyük mabed ile I. Mabet dönemi başlamaktadır. Bu mabet inşa edildikten sonra dualar, bayramlar, festivaller gibi etkinlikler burada yapılarak dini hayatın merkezi olmuştur. Yahudiler tarafından "Süleyman Mâbedi" olarak isimlendirilen yapı, Rabb'in isteğiyle Hz Süleyman'ın inşa ettiği düşünülerek "Tanrı Evi" seklinde algılanmıştır. Tanrı'nın kendi isteği sonucu oluştuğuna inanılan bu mâbed, Yahudiler için her şeyden daha kıymetli görülmüştür.[156] Bu sebepten dolayı Yahudiler için

---

[152] Yitik, *Oruç,* s.414; Ephraim Jehudah Wiesenberg, "*Av*" **Encyclopaedia Judaica,** 2007, http://www.**encyclopedia**.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/av 25.07.2018; *"Fasting and Fast Days,"* a.g.e, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/6033-fasting-and-fast-days 13.07.2018

[153] Saime Leyla Gürkan, **Yahudilik,** İstanbul: İsam yayınları, 2008, s. 21-25.

[154] Charles J. Mendelsohn, Kaufmann Kohler ve Diğerleri, "*Abraham,*", **Jewish Encyclopedia**, 2011, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/360-abraham 12.07.2018

[155] Gürkan, Yahudilik, s.23

[156] Alexander Kristianpoller, **Temple in Talmud in Midrash**, Isaac Landman, New York, 1948, s. 196.

Süleyman Mâbedi, dünyanın en kutsal mekânıdır ve dünyanın neresinde yaşarsa yaşasın bir Yahudi'nin onu kesinlikle ziyaret etmesi gerektiğine inanılmaktadır.[157] Hz. Süleyman'ın vefatından sonra İsrailoğullarında huzursuzluk meydana gelmiş, kaos ve kargaşa başlamıştır. Yaşanan bu kaos ve huzursuzluğun sonucunda krallık; kuzey tarafında İsrail, güneyde ise Yahuda olmak üzere ikiye bölünmüştür. Sonra İsrail krallığı putperestliğe yönelmiş ve M.Ö.722'de Asurlular tarafından yıkılmıştır. Yahuda krallığı ise bir süre varlığını devam ettirdikten sonra, M.Ö.587'de Babil kralı Nabukadnezzar tarafından yıkılmıştır. Babil kralı ayrıca Kudüs'teki mabedi yıkarak Yahudi halkını Babil'e sürgün etmiştir.[158] Böylece I. Mabet dönemi olarak isimlendirilen dönem sona ermiştir.

Babil sürgünü, Yahudiliğin evrensel nitelikli bir din haline gelmesinde ön ayak olduğu düşünülmektedir. Sürgün dönemi peygamberleri Yahve ismini öne çıkarak tüm insanlığın Tanrısı olduğunu söylemişlerdir. Peygamberler, mabet olmasa da, Yahve'ye tapmaya, Şabat ve sünnete riayet etmeye teşvik etmişlerdir. Yahudiler tarafından Şabat ve sünnete riayet, ahide bağlılığın ve Yahudi olmanın bir işareti sayılmıştır. Yahudiler bu dönemden itibaren, Yahve ile aralarını düzeltmek ve tekrar anayurtlarına dönmek için oruç tutmaya başlamışlardır. Sürgünden itibaren Yahudiler dua etmek ve kurban sunmak amacıyla bir araya gelebilecekleri küçük mekânlar oluşturmuşlar ve ibadetleri daha sistematik hale getirilmiştir. Bu mekânların Sinagoglar olduğu düşünülmektedir.[159] Konumuzla alakalı olan Oruç ibadeti ise bu sürgün sonrası düzenli olarak uygulamaya konulmuştur. Tapınak yıkıldıktan sonra özellikle Pazartesi ve Perşembe oruçları düzenli olarak tutulmaya başlanmıştır. Zamanla tarihi seyir içerisinde Hahamlar farklı gerekçelere dayanarak yeni oruçlar ihdas edilerek günümüze kadar gelmiştir.[160] Sabitleşmiş oruç günlerinden ilk olarak Babil sürgünü sonrası peygamberi Zekerya'nın (M.Ö.520-515) bahsettiği kaynaklarda zikredilmektedir.[161]

---

[157] Solomon Grayzel, **A History of the Jews Philadephia**, The Jews Publication Society of America,1952, s. 115-116.
[158] J. Maxwell Miller, John Haralsın Hayes**, A History of Ancient Israel and Judah,** The Westminster Press, Philadelphia, 1986, s. 439.
[159] Peter R. Ackroyd, **Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century B.C**., The Westminster Press, Philadelphia, 1975, s. 32-33.
[160] Herr, a.g.e, s.721-722
[161] "*Fasting and Fast Days"*, a.g.e, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/fasting-and-fast-days-2 13.07.2018; Özen, a.g.e, s.177; detaylı bilgi için bkz. Mustafa Yiğitoğlu, *"Yahudilik'te Semavi Mabed Anlayışı*",

Özet olarak anlatıldığı üzere birinci sürgün sonrası dönemde ihdas edilmiş, bu çalışma da mecburi oruçlar içerisinde ifade edilen Yom Kippur haricindeki oruçlar şunlardır: Tevet ayının 10. Günü Kudüs'ün Babilliler tarafından kuşatılması anısına; Tamuz ayının 17. Günü Kudüs surlarının Babilliler tarafından aşılması anısına; Av ayının 9. günü Kudüs'teki mabedin yıkılışı anısına; Tişri ayının 3. günü Yahudi önderi Gedalya'nın öldürülmesinin anısına; Adar ayının 13. günü ise Ester'in hayatını tehlikeye atarak Yahudileri kurtarmasının anısına oruçlar tutulmaktadır. Bu oruçlar kimi kaynaklarda "Küçük oruçlar(Minor Fasts)" olarak da nitelendirilmektedir.[162] Yom Kippur, diğer Yahudi oruçlarının farklı olarak Tanrı'ya ayrılmış kutsal bir ibadet ve yakarış günü olduğu için oruç süresi güneşin doğuşu ile batışı yerine, iki gün batımı arasını kapsamaktadır. Kefaret Günü Orucu (Yom Kippur) dışındaki oruçlar Şabat gününe[163] rastlarsa başka bir güne kaydırılır ama Yom Kippur orucu Şabat'a denk gelse bile tutulmaktadır. Taanit Ester orucu da bir gün ileriye alınamaz. Çünkü ertesi gün Purim Bayramı'dır. Bir gün geriye (Cuma gününe) de alınamaz. Çünkü Şabat'tan bir gün evvel oruç tutulamaz. Bu sebeple Şabat gününe denk gelen Taanit Ester, Perşembe gününe alınmaktadır.[164] Ayrıca Dördüncü Ay orucu üç haftalık matem haftasının başlangıcına işaret etmektedir. Yom Kippur ile Dokuz Av oruçları gün batımından ertesi günün gün batımına kadar sürmektedir. Bu süre içerisinde yeme içme dâhil herhangi bir iş yapılması yasaklanmıştır. Bunun dışındakiler ise günlüktür ve sadece yeme içme yasağı vardır. Bu yasakların dışında yasak yoktur, isteyen günlük işlerini devam ettirebilmektedir. Bu oruçların haricinde ise dini önderler tarafından tavsiye edilen, gönüllü olarak ve bireysel tercihe binaen tutulan Hususi oruçlar vardır.[165] Şimdi oruç çeşitlerini inceleyelim:

Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, 2010

[162] *"Jewish Holidays; Minor Fasts"*, **Jewısh Vırtual Lıbrary A Project of Aıce**, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/minor-fasts 14.07.2018

[163] Cumartesi (Şabat) günü, Yahudilerce haftanın en kutsal günü olarak kabul sayılmaktadır. On Emir'de beyan edildiği şekliyle Cumartesi günü, iki ayrı gerekçeyle kutsal bir gündür. Bunlardan birincisi Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratıp yedinci günde dinlenmiş olması, diğeri ise Tanrı'nın İsrailoğullarını Mısır'daki kölelik yurdundan kurtarmış olmasıdır. On Emir'de belirtildiği gibi Şabat gününde dünyevi bir şey yapmak yasaktır. Bu kutsal günde manevi yenilenme ve dünyayı Tanrının yarattığı gibi bırakıp tabiatın işleyişine müdahale etmeme ilkesi gereğince, Cuma günü akşam güneşin batışından cumartesi günü güneşin batışına kadar hiçbir iş yapılmaz. Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.322; Gündüz, Din ve İnanç…, s.350

[164] Sara E. Karesh, Mitchell M. Hurvitz, **Encyclopedıa of Judaısm**, Facts on File Inc., New York, 2005, s.567; Milgrom, *Fastıng and…,* s.720; Besalel, a.g.e, s.690; Gürkan, Yahudilik, s.168

[165] Besalel, a.g.e, s.690; Herr, a.g.e, s.722

3.1.1.1. Mecburi oruçlar

Mecburi türlerden ilki olan Yom Kippur, Yahudiler tarafından çok büyük bir anlamı olduğu için ve istisnasız herkesin riayet ettiği bir gün olduğundan dolayı oruç çeşitleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Yom Kippur, "Kefaret Günü" (Yevmu'l-Kefaret) anlamına gelmektedir. Bu orucun Yahudilikte taşıdığı anlam; yemek ve içmekten uzak durmakla ruhun terbiye edilmesi; Tanrı'ya pişmanlığın ifade edilmesiyle, günahların kabul edilmesiyle ve af dileme yoluyla, günahlarının Tanrı tarafından affedilmesinin sağlanmasıdır.[166]

3.1.1.1.1. Yom kippur orucu (kefaret günü)

Yom Kippur, İbranice "Yom ha Kippurim", İngilizce'de "Day of Atonement" şeklinde ifade edilmektedir ve Yahudiler için yılın en kutsal günüdür. Yom Kippur, kökenini Tevrat'tan almaktadır ve "Yom A-Kadoş" (Kutsal Gün)", "Şabat Şabaton" (Şabatların Şabatı) gibi isimlerle adlandırılmaktadır.[167] Bu gün "Yom A-Din" (Yargı Günü) olarak da bilinir ve Şabat'la çakıştığı zaman ertelenmeyen tek Yahudi orucu olma özelliğini de taşımaktadır. Yom Kippur, diğer Yahudi bayramlarının çoğundan farklı olarak hem milli, hem tarihsel, hem de toprağın veya tabiatın değişimi ile ilgili bir olayı simgelediği belirtilmektedir. Yom Kippur gününün önemi, Tevrat'taki "Tanrı'nın önünde pişmanlığını ifade etmek" ve kişinin "ruhunu terbiye etmesi" emirlerinden[168] kaynaklandığı düşünülmektedir. Ruhun terbiye edilmesinin yolu bedenin yeme ve içmeden men edilmesiyle, günahlardan duyulan pişmanlığın itiraf edilmesiyle ve Tanrı'nın affını kazanmak için tövbe ile af dileme yoluyla mümkün olabileceği ileri sürülmektedir.[169]

Yom Kippur, İbrani takvimindeki en kutsal ve Roş ha-Şana'nın ilk gününden itibaren devam eden on günlük tövbe zamanının sonundaki oruçlu kefaret günüdür. Bu orucun anlatıldığı bölüm, Levililer 23/27'de *"Ruhlarınıza acı vermelisiniz."* şeklinde geçen

---

[166] MacCulloch, a.g.e, s.763-764; Besalel, a.g.e, s.793
[167] Levililer, 23/27, 32
[168] Levililer, 16/29-31
[169] Besalel, a.g.e, s.793; *"Yom Kippur: History & Overview"*, **Jewısh Vırtual Lıbrary A Project of Aıce**, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/yom-kippur-history-and-overview 13.07.2018; bkz. Ruth Williams, *"Atonement"* **Encylopedia of Psychology and Religion**, (Eds; D. A. Leeming, K. Madden, S. Marlan), Springer Science+Business Media LLC, New York, 2010, s.83-85

cümle, oruç tutma anlamında olduğu kabul edilmiştir. Yapılan bu yorum, Talmud'da geçen "taanit"[170] veya tercihen Kitab-ı Mukaddes'te geçen "tzom" kelimelerinden yola çıkılarak yapılmıştır.[171] Hakiki anlamda orucun taşıdığı şartlar ise İşaya 58. bab'da anlatılmaktadır. Yom Kippur, Yahudilikte tövbe ve kefaret zamanıdır. Yahudi takviminin 7. ayı olan Tişri (Eylül-Ekim) ayının onuncu günü kutlanır. Kutlanan bu önemli günde tüm insanların Tanrı önünde yargılandığı düşünülmektedir.[172]

Kippur sözcüğü, İbranicede, Tanrı'yla hesaplaşıp temize çıkma anlamındaki "Lehaper" fiilinden türemiştir. "Kappara" veya onun kökü olan "kipper" kelimesi de Arapça'daki "kefaret" gibi günahları telafi etme, ortadan kaldırma anlamlarını ifade etmektedir.[173] Bağışlanmayı ve affedilmeyi ifade eden Kippur kavramından türeyen "Kapparot töreni" vardır.[174] Özellikle Ortodoks Yahudileri tarafından önemsenip uygulanmakta ve Yom Kippur öncesi yapılmaktadır.[175] Yom Kippur günü geldiğinde, Arife günü akşamından sonraki günün akşamına kadar yaklaşık yirmi beş saat oruç tutulmaktadır. Yom Kippur gününde yapılan ibadetlerin derecesine göre o yılın güzel geçeceğine inanılmaktadır.[176] Yom Kippur'da tutulan oruç, güneş batımından önce başlar ve ertesi akşam gökyüzünde yıldızların görünmesinden sonra sona erer. Kippur arifesinde yıkanmak şarttır. Ayrıca Mikve'ye girmek suretiyle de bedenen ve ruhen arınmış olarak Kippur gününe başlanmış olur. Kippur'dan önceki günlerde ölmüş aile fertlerinin mezarları ziyaret edilir.[177] Yom Kippur gününde yaşam adeta durmaktadır ve Yahudiler bu günde devamlı ibadetle meşgul olmaktadırlar. Yom Kippur günlerinde hiçbir iş yapılmaz, radyo ve televizyon yayını yapılmaz, araba kullanılmaz,

---

[170] Taanit; nefse eza etmek demektir. Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.330

[171] Galib Atasagun, "*Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar*" **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: XI, 2001, s.141; *"Fasting and Fast Days*," **Jewish Virtual Library**. http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/6033-fasting-and-fast-days 13.07.2018

[172] Bkz. Arıklı a.g.e, s. 423-424

[173] Williams, a.g.e, s.83; Mehmet Katar, *"Dinlerde Kefaret Anlayışı",* **Dini Araştırmalar**, Se-Ba Ofset Ltd. Şti, Cilt: I, Sayı:1, Ankara, 1998, s.45

[174] Kapporat töreni, kişinin günahlarının sembolik olarak kümes hayvanına aktarıldığı bir gelenektir. Törende ilk olarak, İşaya 11/9, Mezmurlar 107/10, 14 ve 17-21'den ve Job 33/23-24'den seçmeler okunur, daha sonra bir horoz (bir erkek için) veya bir dişi (bir dişi için) kişinin başının üstünde tutulur ve üç kez bir daire içinde döndürülürken kişi şöyle der: *"Bu benim değişimin, benim yerine, kefarettir; Bu horoz (ya da tavuk) ölüme gidecek, ama ben iyi, uzun bir hayata ve barışa gideceğim."* Bir horoz veya tavuk bulunamazsa, bunun yerine başka hayvanlar, balıklar veya kazlar kullanılabilir. Bu uygulamayı yanlış bulan ve hayvanlara eziyet olduğunu ileri sürerek karşı çıkan Yahudiler de vardır. Williams, a.g.e, s.83; Richard Schwartz, *"The Custom of Kapparot",* **Jewısh Vırtual Lıbrary A Project of Aıce**, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/the-custom-of-kapparot-in-the-jewish-tradition 13.07.2018

[175] Schwartz, a.g.e, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/the-custom-of-kapparot-in-the-jewish-tradition 13.07.2018

[176] Yirmi beş saatin üzerinde rakam zikreden kaynaklarda vardır. Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.324

[177] "*Yom Kıppur:History&Overiew",* **Jewısh Vırtual Lıbrary A Project of Aıce,** https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/yom-kippur-history-and-overview 13.07.2018

gazete dahi çıkarılması yasak olarak belirtilmektedir. Ayrıca bugünde, ticari anlaşma yapmak, çalışmak, karı-koca ilişkisinde bulunmak yasaktır. Sadece doğal afet veya olağanüstü bir durum söz konusuysa gerekli işlemler yapılabilir, hatta oruç bile yarıda kesilebilir. Ayrıca yeme-içme ve cinsel münasebet yanında vücudu yıkamak, losyon, krem ve deodorant sürmek ve deriden yapılmış giysi giymek de yasak kapsamında kabul edilmektedir.[178] Bu gün giyilen giysiler için tercih edilen renk, arınma ve saflığın rengi kabul edilen beyazdır.[179] Şunu da belirtmek gerekir ki Yom Kippur günü dünyevi bir iş yapmak yasaklanmış ve din adamlarının bu günde yapılan işten hayır gelmeyeceği ısrarla vurgulamalarına rağmen günümüzde bazı Yahudiler o gün için en azından öğleye kadar çalışmayı bir adet haline getirmişlerdir.[180]

Yahudi inancına göre Roş ha-Şana'da[181] planı yapılan insanın bir yıllık kaderi, Yom Kippur'da yapılan ibadet ve tövbe derecesinde onaylanarak son şeklini aldığına inanılmaktadır. Böylesine önemli bir günde tüm dargınlıkların sona ermesi, dargınların birbirinden özür dileyip barışması gerekmektedir. Bu günler içerisinde eşler birbirinden, öğrenciler öğretmenlerinden geçmişteki hataları için af dilemelidirler. Bir yıl boyunca (Tanrı'ya karşı) işlenen günahların affedilmesi için son fırsat kabul edilen kefaret gününde gerek erkekler gerekse kadınlar iki gün batımı arasına denk gelen yirmi beş saat boyunca oruç tutarlar; günün büyük bir kısmı sinagoglarda ibadetlerle geçirilmektedir.[182]

Yahudilik'te sağlıklı her insan bu orucu tutmakla yükümlüdür. Erkekler için sorumlu olma yaşı on üç, kızlar için ise on ikidir. Hasta olanlar doktor veya hahamın tavsiyesiyle ilaç veya bir miktar yiyecek alabilirler. Eğer daha zor bir durumda ise hiç oruç tutmayabilirler.[183] Hamile olan kadının sağlığı el veriyorsa, loğusa olan için ise doğumdan sekiz gün geçmişse oruç tutması gerekir. Bu gün yıkanmak yasaktır. Ancak sabah kalkışta eller ve gözler hafifçe yıkanabilir. Bebek ve çocuk sahibi kadınlar

[178] Abid Ahmad, a.g.m, s.33; bkz. Karesh, Hurvitz, a.g.e, s.567
[179] Gürkan, Yahudilik, s.164-165
[180] Abid Ahmad, a.g.m, s.33
[181] Yılbaşı manasına gelmektedir. Genellikle Eylül'e rastlayan Tişri ayının birinci gününe denk gelen ve iki gün süren bayramdır. Dünya düzeninin yeniden tesis edileceği, insanların kaderlerininim yeniden yazıldığı gün olarak ifade edilmektedir. Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.323
[182] Suzan Alalu, Klara Arditi, Eda Asayas, vd. **Yahudilikte Kavram ve Değerler, Dinsel Bayramlar, Dinsel Kavramlar, Dinsel Gereçler**, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul, 2001, s.45; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.323-324
[183] Besalel, a.g.e, s.793

çocuklarını beslemek için her türlü iş yapabilirler. Deri elbiseler ve ayakkabılar giyilemez. Roş ha-Şana ile Yom Kippur arasında hiçbir iş başlatılmaz, düğün yapılamaz, mahkemelerde dava açılamaz. Kısacası ibadete zaman ayrılır.[184]

Yom Kippur, Nedamet, pişmanlık, yakarış, dua, kişinin vicdanıyla ve Tanrı'yla hesaplaşarak yargılama ve sonrada kendini yenileyerek temize çıkarma, Teşuva'ya ulaşma günüdür.[185] Çünkü Yom Kippur orucunu, Hz. Musa'nın Allah'tan buyruklarını almak üzere Tûr dağına gittiğinde, Yahudilerin altın bir buzağıya tapmalarından ötürü pişmanlık duyup kendilerini temize çıkarmak amacıyla tuttukları kaydedilmektedir. Kur'an-ı Kerim de buna şöyle işaret etmektedir; Musa kavmine hitaben, "*Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaradanınıza tövbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün. Öyle yapmanız Yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir. Böylece Allah tövbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tövbeleri kabul eden ancak O'dur*"[186] şeklindedir.

Yom Kippur gününde kişinin tövbe, dua ve sadaka yoluyla ortaya koyacağı performans söz konusu kader defterinde takdir edilen hükmü değiştirme fonksiyonuna sahip olduğu düşünülmektedir. Bu özel güne sabahın çok erken saatlerinde dua ile başlanarak akşamın ilk yıldızlarının görünmesine kadar gün boyu durmaksızın devam etmektedir. Sabah dualarına "Şahrit", öğle dualarına "Musaf", akşama kadar olan dualara "Minha", akşamın kapanış duasına "Neila" adı verilmektedir. Bu dualar Yahudi ayinleri arasında en iyi bilinen dualar olduğu belirtilmektedir. Bu günün en önemli ibadeti birçok Yahudi cemaatinde Yom Kippur'da okunan "Tüm vaatlerim" duası olarak görülmektedir. Bu dua kişinin yıl içerisinde yapmış olduğu tüm vaatleri geçersiz kılan bir yakarış olduğuna inanılmaktadır.[187] Bu günde yapılan dualara örnekler verilebilir; Kal Nidre melodisinin Aşkenazi yorumu Liverpool Yahudi Cemaatinin 1880 yılında özel siparişle bestelenmiş ve bugün de okunmaktadır. Dua şöyledir;

---

[184] Alalu vd. a.g.e, s.47
[185] Alalu vd. a.g.e, s. 44
[186] Bakara, 2/54; Bakara, 2/51-52; A'raf, 7/148-149
[187] Michael Levin, **Yahudi Ruhaniliği ve Mistisizmi**, (çev. E. Seval Vali), Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, İstanbul, 2006, s.234; Özen, a.g.e, s. 211

"Geçtiğimiz Kippur gününden, rahat ve huzurla gelen bugünkü Kippur gününe kadar, yaptığımız tüm vaatlerin, verdiğimiz tüm sözlerin, ettiğimiz tüm taahhütlerin, ağzımızdan çıkan antların ve yeminlerin tümünün bugün geçersiz ve değersiz olduklarını ilan ederiz. Kendimize uygulamaya yemin ettiğimiz tüm yasaklar, mahrumiyetler, lanetler ve adakların tümü artık hükümsüz sayılsın... Bunların tümünden sıyrılıyoruz ve artık onları yerine getirmekle zorunlu değiliz. Tanrı İsrailoğullarını affettiği gibi, yanlarında barınan yabancıları da affetsin çünkü hepimiz suç işledik… Tanrım, yüce sevgi ve merhametinle, bu milleti Mısır'dan ve esaretten buraya, bugüne kadar nasıl getirip bağışladınsa öyle bağışla ve günahlarını affet…" [188]

Başka bir örnek: *Ey Tanrım ve atalarımızın tanrısı! Duamız sana ulaşsın! Lütfen yakarışlarımızdan dikkatini kaçırma çünkü biz, dürüst, doğru ve adil olduğumuzu, asla günah işlemediğimizi iddia edecek kadar inatçı ve kibirli, değiliz. Evet, suç işledik, hata ettik, ahlaksızlığa ve kötü yola sevk ettik, kibirlilik ettik, şiddet ve zor kullandık, yalan söyledik ve yalancıya yataklık ettik, alay ettik, isyan ettik, yalan yere yemin ettik, küfür ettik, ahlaksızlık ettik, haksızlık ettik, zulmettik, inatçılık ve itaatsizlik ettik, kötülük ettik, doğru yoldan saptık ve saptırdık. İsteyerek veya bilinçsizce yaptığımız bütün bu suçları affet, bağışla bizi ve bizi temize çıkar. Merhamet dolu Tanrım! Topraktan çanak yapan sanatçının elinde şekillenen kil gibiyiz senin ellerin arasında… Dilediğinde açıp genişlettiğini, istediğinde daraltıp küçülttüğün hamur gibi… Yakarıyoruz sana, birliğimize yönelt bakışlarını ve kabahatlerimizle zaaflarımızı görme Tanrım!* [189]

Ertesi gün sabah ibadeti ve diğer ilahilere ek olarak madisdeki Yom Kippur ayinini tasvir eden Tora okumaları yapılır. Şu metinler okunur:

"Yedinci ayın onuncu günü kutsal bir toplantı düzenleyeceksiniz. O gün isteklerinizi denetleyecek, hiç iş yapmayacaksınız. Rabbi hoşnut eden koku, yakmalık sunu olarak bir boğa, bir koç ve bir yaşında yedi erkek kuzu sunacaksınız. Sunacağınız hayvanlar kusursuz olmalı. Boğayla birlikte tahıl sunusu olarak zeytinyağıyla yoğrulmuş onda üç defa, koçla birlikte onda iki defa, her kuzuyla da onda bir defa ince un sunacaksınız. Günah sunusu için bir teke sunacaksınız. Günahlarınızı bağışlatmak için sunulan günah sunusu, günlük yakmalık sunuyla dökmelik ve tahıl sunularına ek olarak bunları da sunacaksınız."[190]

[188] Alalu vd. a.g.e, s. 48-50
[189] Alalu vd. a.g.e, s. 48-50
[190] Sayılar, 29/7-11.

"Rabbin huzuruna yaklaştıkları için ölen Harun'un iki oğlunun ölümünden sonra Rab Musa'ya hitaben şöyle dedi: "Ağabeyin Harun'a de ki, perdenin arkasındaki En Kutsal Yere ikide bir girmesin, Antlaşma Sandığı'nın üzerindeki Bağışlanma Kapağına yaklaşmasın. Yoksa ölür. Çünkü ben kapağın üstünde, bulut içinde görünüyorum. Harun En Kutsal Yer'e ancak günah sunusu olarak bir boğa, yakmalık sunu olarak da bir koç sunarak girebilir. Kutsal keten mintan, keten don giyecek, keten kuşak bağlayacak, keten sarık saracak. Bunlar kutsal giysilerdir. Bunları giymeden önce yıkanacak. İsrail topluluğu günah sunusu olarak Harun"a iki teke, yakmalık sunu olarak bir koç verecek…"[191]

İkindi ibadetinde Tora'nın içinden Levililer 18. bölüm okunur. Akşama doğru ise Neila[192] ibadeti yapılır. Bu ibadet yapılırken tövbe zamanı gelir. Ardından cemaat olarak tövbe yapılır iyi bir hayat, uygun bir kader takdir etmesi için Allah'a yalvarılır. Neila'dan sonra bir kere *"Dinle ey İsrail: Allah'ımız bir Rab'dır*", üç kere *"Muhteşem krallığı olanın ismi mübarektir"* yedi kere, *"Rab Allah'tır"* denilir. Daha sonra orucun sona erdiğini belirmek amacıyla Şofar öttürülür. Bu özel günde evli kadınla zina eden kişinin, kardeşine zulmedenlerin, Allah'ın rububiyetini inkâr dışında bütün hata ve günahları Allah'ın bağışladığına inanılır. Sonrasında bütün günahların bağışlanacağı umudu ile eve dönülür.[193]Akşam yapılan son dua ise; *Kapıların kapanmakta olduğu bu zamanda, bize kapılarını aç Tanrım… Gün bitti, güneş alçalmakta, izin ver, kapılarından içeriye girebilelim Tanrım!*[194] Şeklindedir.

3.1.1.1.2. Dokuz av/ab orucu(tişa be av)

Yom Kippur orucundan sonra en önemli ve mukaddes olarak kabul edilen oruçtur. I. ve II.[195] Mabedin tahrip edilmesinin anısına yerine getirilmektedir. Yahudiliğin ay takvimine göre, Ab ayının(Temmuz-Ağustos) dokuzuncu günü tutulması gereken bir oruçtur. Tishah be Av olarak da isimlendirilmektedir. M.Ö. 586'da Kutsal Mabed'in (Bet Amikdaş) yıkılması anısına tutulur. Ab orucu, gerçekte bir matem orucudur ve kutsal metinde *"beşinci ay orucu"*[196] şeklinde ifade edilmektedir. Bunun sebebi,

[191] Levililer, 16/1-34
[192] Sadece Yom Kippur'a has kapanış duasıdır.
[193] Özen, a.g.e, s.212
[194] Alalu vd. a.g.e, s.48-50
[195] İkinci Mabed dönemi, Yahudilerin Babil'den Kudüs'e geldikten sonra MÖ 516/515'te yeniden inşa etmeleriyle başlayıp, mabedin Romalılar tarafından MS 70 yılında yıkılışına kadar olan dönemi kapsamaktadır. Miller, Hayes, a.g.e, s.437
[196] Zekerya,7/5; 8/19

Yahudi ay takvimine göre aslında Tişri ayının birinci günü olan yılbaşının, ilk Babil sürgününden (M.Ö. 586-532) sonrası geçici olarak 1 Nisan şeklinde değiştirilmesidir.

Dokuz Av orucu, Yahudilerin başına gelen diğer felâketler anısına da tutulduğu görülmektedir. Belirtilen felaketlerden bazıları, Kutsal Mabed'in M.S. 70'te ikinci kez yıkılışı, Bar Kohba'nın son yenilgisi, Ortaçağ'da Yahudilere uygulanan çeşitli baskı ve katliamların da yıldönümü olduğu belirtilmektedir. Bu gün, Yom Kippur gibi bir cemaat orucudur ve bugünde Yom Kippur gelenekleri uygulanır. Dolayısıyla bu günün orucu, tıpkı Yom Kippur'da olduğu gibi bir önceki günün gün batımından önce başlamaktadır. Bu günün, matemin yaşatılmasını amaçlayan yasakları vardır. Dokuz Av gününde Sinagog ve evde matem havası hüküm sürer. Sinagog'dan evine dönen kişi ailesiyle her zaman olduğu gibi selamlaşmaz. Ayrıca bu güne mahsus dualar ve Yeremya'dan, Eyüp Kitabından ağıt bölümleri okunur.[197] Geleneğe bağlı Yahudiler üç hafta öncesinden oruç tutmaya başlar, şenlikler ve süsler kaldırılır bu süre içerisinde ise evlenmek yasaktır. Bazı dindar Yahudilerin 17 Temmuz ile 9 Ağustos arasındaki üç haftalık zaman dilimini büyük bir perhiz gibi önemseyerek et yemedikleri, içki içmedikleri ve oruç günlerinde çokça hayır yaptıkları kaynaklarda belirtilmektedir.[198]

3.1.1.1.3. Dördüncü ay orucu (17 tamuz)

Dördüncü ay orucu Yahudilik'te "Shiuah Asar be Tammuz" diye ifade edilen ve ay takvimine göre 17 Temmuz'da tutulan bir oruçtur. Mabed döneminde Kudüs'ün Babillilerin hâkimiyeti altına girerek, Kudüs kalelerinin düşmesinin anısına yerine getirilmektedir.[199] Bu olaya "Orşelim olayı" olarak da isim verilmektedir. 17 Temmuz Yahudi takvimin de karanlık bir dönemin başlangıcıdır. Bu döneme "üç hafta" denilmektedir. Bu süre zarfında neşeli addedilebilecek faaliyetlerden kaçınılır, Yahudilerin birçoğu müzik dinlemez, sinema ve konserlere gitmez, denize girmezler. Bu süre içerisinde son dokuz güne girildiğinde kısıtlamalar daha da katılaşarak büyük bir yas tutulur.[200] Kutsal Kitap'ta "dördüncü ay orucu" şeklinde şu şekilde geçmektedir: "*Her şeye egemen Rab diyor ki, Dördüncü, beşinci, yedinci ve onuncu*

[197] Alalu vd., a.g.e, s.35-36; Levin, a.g.e, s.241
[198] Demir, a.g.m, s.1788
[199] *"Fasting and Fast Days",* a.g.e, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/fasting-and-fast-days-2 13.07.2018
[200] Levin, a.g.e, s.241

ayların oruçları Yahuda halkı için sevinç, coşku dolu mutlu bayramlar olacak. Bu nedenle gerçeği ve esenliği sevin.”[201]

3.1.1.1.4. Yedinci ay orucu (10 tevet)

Yedinci ay orucu aynı zamanda “Tzom Gedalya Orucu” olarak da ifade edilmektedir. Tişri ayının(Ekim) üçüncü günü, I. Sürgün esnasında Kudüs'te kalan Yahudilerin lideri konumundaki Yahuda valisi Gedalya’nın hatırasına saygı göstermek için tutulan bir oruçtur. İstila döneminde pek çok Yahuda şehri yerle bir edilirken Bünyamin kabilesine dokunulmamıştır. Nebukadnessar tarafından bu topraklarda düzeni korumak için Ahikam’ın oğlu Gedalya’yı vali tayin etmiştir. Kral Nebukadnessar Yahuda'da kalan halkın üzerine Ahikam oğlu Gedalya'yı vali atar. Kudüs’ün işgali üzerine Gedalya ve onu destekleyenler öldürülmüştür.[202] Bu sebepten dolayı Gadelya Musevi şehitlerden sayılmış ve o güne oruç ihdas edilmiştir. İmsak vakti sabahleyin şafak sökümüyle başlar. Bu olay Yeremya Kitabı’nda anlatılır. Bu oruç gün doğuşundan batışına kadar sürer. Bu gün Şabat’a rastlarsa ertesi gün tutulur.[203]

3.1.1.1.5. Onuncu ay orucu (3 tişri)

Onuncu Ay orucu “Asarah be Tevet” olarak da ifade edilmektedir. M.Ö.586 yıllarında Kudüs'un Babil kralı Nebukadnessar tarafından ele geçirilmesi ve yıkılıp yakılmasının hatırasına tutulan bir oruçtur. Kudüs’ün bu şekilde yakılıp tahrip edilmesinin anısına Asarah be Tevet Orucu (Ocak) tutulmaktadır. Gün boyu yerine getirilen bu günde sadece yeme içme yasağı vardır.[204]

3.1.1.1.6. Ester orucu (taanit esther)

Ester, kaynaklarda belirtildiğine göre Babil Kralı Nabukadnessar’ın sürgün ettiği Yahudilerin neslinden olduğu ve Bünyamin’in soyundan Mordekay’ın evlatlığıdır. Mordekay, Ester’i yetiştirmiş ve kral Ahaşveroş’la evlendirip kraliçe olmasını sağlamıştır. Ester kraliçe olduktan sonra Yahudiler’i koruyup kollamış, Yahudi

[201] Zekerya 8/19
[202] II. Krallar, 25/22-26; Yeremya, 40/7.
[203] Herr, a.g.e, s.722; Besalel, a.g.e, s.183; Yitik, *İzmirli İsmail…,* s.227
[204] Herr, a.g.e, s.722; Miller, Hayes, a.g.e, s.439

düşmanları ile mücadele ederek Yahudileri yok olmaktan kurtarmıştır.[205] Bundan dolayı 13 Adar (Mart) günü, kralın huzuruna çıkmadan önce Kraliçe Ester'in tutmuş olduğu üç günlük orucun hatırasını yaşatmak için tutulur.[206] Ayrıca Tevrat'ta belirtildiği üzere Kraliçe Ester, Yahudilerden ve onun soyundan gelenlerden oruç tutmalarını istemiştir.[207] Bu orucun uygulaması son üç oruçla aynıdır. Sadece taşıdığı anlam bakımından yaşanan acı bir olayın anısına değil, kralın Yahudileri sinsice yok etme planını önceden öğrenip zamanında haber vererek Yahudileri Babil'de tamamen yok olmaktan kurtarmasının anısına ihdas edilmiştir. Bu mutlu olayın mimarı Kraliçe Ester'e bir şükran ifadesi olarak oruç tutulmaktadır.[208] Bazı kaynaklar Ester'in bu davranışını çok överek Yahudiler için iki model sunduğunu söyler. Bu modeller; sadakat ve baskıları yönetme sanatı olarak ifade edilmektedir.[209]

Ester orucu, normal senelerde 13 Adar'da(Mart) tutulmuş fakat ay takvimi ile güneş takviminin arasındaki gün farkından dolayı iki-üç sene de bir "Adar-ı Sani(ikinci Adar)" eklendiği için bu ay içerisinde de tutulmaktadır.[210] Bazı Yahudilerce de Antik Pers İmparatorluğu döneminde, Haman'ın Yahudiler'i öldürme planından kurtuluşunun hatırası olarak, Mart ayında kutlanan iki günlük Purim bayramından sonra gelen birinci, ikinci Pazartesiyle, Perşembe günlerinde toplam üç gün olarak tuttukları kaynaklarda belirtilmektedir.[211]

3.1.1.2. Hususi oruçlar

Tüm Yahudilerce yapılmayıp bireysel tercihlere bağlı olarak tutulan özel oruçlardır. Herkesin yapmakla mükellef olduğu "Taanith Sibbur" adı verilen bu altı orucun haricinde, herkesin yapmak zorunda olmayıp, bireysel tercihe bağlı olan ve "Taanith Yahd" adı verilen oruçlar da vardır. Bunlar kişinin değişik durumlara bağlı olarak tuttuğu hususi oruçlardır. Bir kişi kötü bir rüya gördüğünde, bir yakınını kaybettiğinde veya böyle bir olayın yıldönümünde ya da karşılaştığı herhangi bir sıkıntı anında, nezir/adak anlamında tuttuğu oruçlardır. Bunların dışında ise kuraklık nedeniyle,

---

[205] Karesh, Hurvitz, a.g.e, s.145; Soysaldı, a.g.e, s.95
[206] Ester, 4/16; 9/18,19,31; MacCulloch, a.g.e, s.763-764
[207] Ester, 9/31
[208] *"Fastıng and Fast Days",* a.g.e, s.348-349
[209] Karesh, Hurvitz, a.g.e, s.146
[210] Ann E. Robertson, "*Calendar."* **The Concise Oxford Dictionary of World Religions**, 2005, http://www.**encyclopedia**.com/religion/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/calendar 10.07.2018
[211] Karesh, Hurvitz, a.g.e, s.146; Soysaldı, a.g.e, s. 95

kuraklıktan kurtulmak için insanların oruç tutması, yaşanan afetler karşısında oruç tutulması, Sinagog'da Tora tomarının yere düşürülmesi üzerine buna şahit olan herkesin bir ay kefaret orucu tutulması hususi türlerdendir. Bu tür oruçların süresi, gün doğuşundan gün batımına kadardır. Kuralları diğerlerine göre daha esnektir. Uygulamaları tam veya kısmi perhiz şeklinden farklılık arz etmektedir. Yahudilik 'te çok sayıda küçük ölçekli mahalli ve bireysel oruç türleri kaynaklarda belirtilmektedir.[212] Bazıları zamanla terkedilmesine rağmen bazıları yerine getirilmeye devam etmektedir. Bundan dolayı hususi oruçlar çalışmamızda dokuz başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar; ailede "ilk doğan erkek bireyin" tuttuğu oruç, "izdivaç günü orucu", "matem orucu", "küçük yom kippur orucu", "yeni hilal öncesi tutulan oruç", "şahsi oruçlar", "özel oruçlar", "Davud orucu" ve "sükût orucu" bireysel tercihe bağlı hususi oruç çeşitleridir.[213] Şimdi Hususi oruçları inceleyelim:

3.1.1.2.1. İlk doğan orucu

Mısır'da Hz. Musa'nın doğacağını öğrenen Firavun, doğan erkek çocuklar için idam hükmünü vermiştir. Bunun üzerine Allah'ın yardımıyla Hz. Musa mucizevi bir şekilde kurtulmuştur. İşte bu yaşanan olaydan dolayı tutulan şükran orucuna "ilk doğan kişinin orucu(ta'anit bekhorim)" denilmektedir. Çocuk oruç tutma yaşına gelmemişse yerine anne veya babasından birisi tutmaktadır. Fısıh bayramından bir gün önce, yani arefe günü, ailede en büyük erkek çocuğun oruç tutması böylece bir gelenek halini almıştır.[214] Bu orucu mecburi oruçlar içerine katarak önemli oruçlar arasında zikreden kaynaklarda mevcuttur.[215]

3.1.1.2.2. İzdivaç günü orucu

Talmud'da kaydedilmemesine rağmen, eski bir gelenek olarak gelin ve damat nikâh günlerinde oruç tutmaktadırlar. Bu hem ilk kez hem de ikinci defa evlenenler için de geçerlidir. İzdivaç orucu için iki sebep ileri sürülmektedir; Birincisi, geleneğe göre gelin ve damadın günahlarının düğün günlerinde affedildiğine inanmaktadırlar. Çünkü

---

[212] Milgrom, *Fastıng and…,* s.720; Bkz. *"Fastıng and Fast Days",* a.g.e, https://www.**jewishvirtuallibrary**.org/fasting-and-fast-days-2 13.07.2018; Greenstone, a.g.e, s.347-349

[213] Detaylı bilgi için bkz. Fred Skolnık, (Ed. in Chief), *"Classification of Fasts",* **Encyclopaedia Judaica Second Edıtıon**, Vol: VII, Detroit: Thomson& Gale, 2007, s.722-723

[214] Ben-Zion (Benno) Schereschewsky, *"Fast of the Firstborn",* **Encyclopedia Judaica Second Edition**, (ed. in Chief, F. Skolnik), Vol:VII, Thomson& Gale, Detroit, 2007, s.47-48

[215] Karesh, Hurtiz, a.g.e, s.154

Yahudiler'e göre bu bir bağışlanma günü olduğu için, Yom Kippur'a benzeyen bir manevi arınma ve tövbenin bir günü olarak kabul edilmektedir. Bundan dolayı düğünde beyazın giyilmesi ve dualarda itirafın okunması yapılır. İkinci olarak ise düğün öncesi sarhoş edici şeylerin içilmemesi tüm Yahudiler tarafından gelenek haline gelmesidir.[216] Yahudilik açısından düğün, gelin ve damat için Tanrı'nın bağışlamasına imkân verecek bir çeşit kefaret günü, bir temizlenme ve yenilenme vesilesi olarak kabul edilmektedir. Gelin ve damadın izdivaç gününde oruç tuttuğu yaygın olmasa da bireysel anlamda bazı Yahudiler tarafından evliliğin geçmişi gözden geçirip yeni bir başlangıç yapma fırsatı sunmuş olacağı için oruç tutulduğu görülmektedir. Düğün günü, Roş Hodeş gününe ve küçük festivallere denk gelirse oruç tutulması yasaktır.[217] Ayrıca bazı Yahudiler'in ise nikâh kıyılıp Sinangog'dan ayrılıncaya kadar kısa süreli bir perhiz uygulaması şeklinde oruç tuttukları görülmektedir.[218]

3.1.1.2.3. Matem orucu

Yahudilerde birinci dereceden ölü yakınları, ölü için matem orucu tuttukları hatta bazen yedi güne kadar bu sürenin uzadığı kaynaklarda belirtilmektedir. Oruç süresi gün doğumundan batımına kadardır. Ölenin evine bulaşan murdarlığın evde yemeğin hazırlanmasını engellediğine inanılarak cenaze defnedildikten sonra yas tutanlara matem ekmeği ve "teselli kâsesi" diye tabir edilen bir nevi "oruç bozma" yemeği getirilmektedir.[219] Bazı Yahudiler'in anne babalarının veya öğretmenlerinin ölümünün seneyi devriyesinde oruç tuttukları kaynaklarda belirtilmektedir. Ölüm yıl dönümünde dindarlık eylemi olarak tavsiye edilen bu uygulama yaygın olarak görülmemektedir.[220]

3.1.1.2.4. Küçük yom kippur orucu

Küçük yom kippur(Minor yom kippur) oruç, genellikle Hamursuz bayramını takip eden pazartesi ve Perşembe ile Çadır bayramını takip eden pazartesi günleri birçok

---

[216] Berghuis, *"Chapter 1: Fasting…",* https://**bible**.org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424 13.07.2018

[217] Skolnık, a.g.e, s.723; Asife Ünal, "*Yahudi Düğün Gelenekleri".* **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,** Cilt:V, Bartın, 2016, Sayı:2, s.230

[218] Arıklı, a.g.e, s.154

[219] Ahmet Güç, "*Yahudilik'te Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler",* **Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: X, Bursa, 2001, Sayı: 1, s.77-78

[220] Skolnık, a.g.e, s.723; Tahir Olgun, **Müslümanlıkta İbadet Tarihi**, (haz. C. Kurnaz), Akçağ Yayınları, Ankara, 1998, s.104; bkz. Louis Isaac Rabinowitz, *"Yahrzeit"* **Encyclopaedia Judaica**, 2007, http://www.**encyclopedia**.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-andmaps/yahrzeit 25.07.2018

Musevi cemaati tarafından oruç günlerinden sayılır. Fısıh bayramından sonraki oruca da küçük yom kipur orucu denilmektedir. Nisan ayının 19'unda başlar bir hafta sürer. Mısır'dan çıkışın anısına yerine getirilmektedir.[221] Bazı kaynaklarda her ayın sonunda tutulan oruca da küçük yom kipur denildiğini belirtmektedir.[222]

3.1.1.2.5. Yeni hilal öncesi tutulan oruç

Yahudi gruplarının bazıları tarafından yeni hilalden önce oruç tutulmaktadır. Bu orucun Yahudilerde ezilmişliği kaldırmak, hürriyeti elde etmek amacıyla yerine getirildiği kaynaklarda belirtilmektedir.[223]

3.1.1.2.6. Şahsi oruçlar

Yahudi tarihinde, öteden beri yaygın olan oruç çeşitlerinden biri de, bazı şahısların bireysel olarak tuttuğu bir oruçlardır. Bu oruçlar yaşanan ferdi olayları hatırlamak veya affettirmek, musibet anlarında Tanrı'nın rahmetine sığınmak, görülen korkulu bir rüyanın(Ta'anit Halom) ertesi günü oruç tutulması gibi sebeplerden ötürü şahsi oruçlar tutulmaktadır.[224] Ayrıca kişinin kötü bir rüya görmesi, bir yakınını kaybetmesi veya böyle bir olayın yıl dönümünde ya da karşılaştığı herhangi bir sıkıntı anında nezir/adak olarak tuttuğu oruçlar da şahsi uygulamalardandır. Bu tür oruçların süresi gün doğumundan gün batımına kadardır.[225]

3.1.1.2.7. Özel oruçlar

Büyük ayin ile icra edilen hususi oruç günleri, Sinagog tarafından bir tehlike veya olağanüstü bir durum sebebiyle konulmuştur. Bu tür oruçlar genellikle Pazartesi ve Perşembe günleri tutulur. Fakat bazen bayramlara, Yom kippur veya Sebt (Cumartesi) gününe denk gelebilir. Eğer bu günlere denk gelirse oruç tutulmaz.[226] Hususi oruç içerisinde sayabileceğimiz birde Yahudi Mistisizmine ait özel bir uygulama vardır. Bu uygulamanın kökeni "Merkabah (İbranice;araba)" gizemciliğine dayandırılarak, Peygamber Hezekiel'in düşlediği "ilahi taht" veya Tanrı'nın "kutsal araba"sıyla ilgili

[221] Herr, a.g.e, s.722; Olgun, a.g.e, s.104; Feyizli, a.g.e, 26
[222] Skolnık, a.g.e, s.723
[223] Soysaldı, a.g.e, s.96
[224] Skolnık, a.g.e, s.723
[225] Greenstone, a.g.e, s.347-348; Özen, a.g.e, s.179-180; Cilacı, a.g.e, s.198
[226] Greenstone, a.g.e, s.347-348; Herr, a.g.e, 722; Cilacı, a.g.e, s.198

vizyonunu açıkladığı Yahudi mistisizminin akışıdır. Bu okula mensup her bilim adamı ve mistik, bu bedensel varoluştan Cennete yükselmek için özgür olan "Merkabah sürücüsü" olmayı hedeflemiştir. Merkabah geleneğinde yoğun dua, Torah çalışması, meditasyon ve oruç tutulmaktadır.[227]

Bu belirlenmiş oruçlardan başka, afet tehlikesi olduğu zamanlarda, kuraklık zamanlarında da oruç tutulur ve bunlar o kötü olayların ortadan kalkması amacıyla tövbe ve pişmanlık duyguları içinde ifa edilir.[228] Böylece, *"Tanrı Ninovalılar'ın yaptıklarını sonra da kötü yoldan döndüklerini görünce, onlara acıdı, yapacağını söylediği kötülükten vazgeçti" ve "Rab diyor ki, "Şimdi oruç tutarak, ağlayıp yas tutarak bütün yüreğinizle bana dönün."* [229] Bu oruçların haricinde Karailer'in tutmuş olduğu özel oruçlarda vardır. Bunlar; Haman'ın zulmünden kurtuluşun anısına tutulan yetmiş günlük oruç, her ayın yedinci gününde tutulan oruç, Purim'de tutulan iki günlük oruçlardır. Bunların dışındakiler diğer Yahudiler ile aynıdır.[230]

Geçmişte Yahudi Hahamları tarafından tutulması emredilen oruçlarda vardır. Bunlar Roş ha-Şana ve Yom Kippur arasında tutulan on günlük tövbeler, bayramlarda sarhoşluk ve oburluğunu kefareti için ayda üç gün, ay başındaki Pazartesi, Perşembe ve bugünlerin devamındaki Pazartesi günler, 17 Tamuz-9 Av arasındaki üç haftalık yas günleri, Hz Musa'nın ölüm tarihi olan 7 Adar günü, Yom Kippur Katan ismli her ayın son günü gibi günlerde sabahtan akşama kadar özellikle dindarlar tarafından riayet edilen oruç uygulamaları olmuştur. Ama günümüzde bu tür uygulamalardan zorunluluk kaldırılarak, bireysel tercihe bırakıldığı görülmektedir.[231]

3.1.1.2.8. Davud orucu

Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. Davud'un orucundan bahsedilmektedir. Buna göre; Hz. Davud, Uriya'nın karısının Hz Davud'dan olan çocuğu hastalandığında, çocuğun iyileşmesi için Allah'a yalvarıp, oruç tutmuştur. [232] Hadislerde de Davud (as)'a ait olan

---

[227] Karesh, Hurvitz, a.g.e, s.323
[228]Hartwig Hirschfeld, *"Fastıng and Fast Days",* **The Jewish Encyclopedia,** Vol:IV, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/6033-fasting-and-fast-days 20.07.2018
[229] Yunus, 3/10
[230]Kaufmann Kohler, "*Karaites and Karaism*", **Jewish Encyclopedia**, Vol:VII, 2011, s.447, http://www.**jewishencyclopedia**.com/articles/9211-karaites-and-karaism 13.07.2018
[231] Herr, a.g.e, s.721-722; Greenstone, a.g.e, s.347-349; Özen, a.g.e, s.179
[232] II. Samuel, 12/15-23; bkz. Milgrom, *Fastıng and*…, s.719-721

bir oruca rastlıyoruz ki, bu da '*Bir gün yiyip bir gün tutmaktır'* buradan Hz. Davud'un nasıl oruç tuttuğuna ulaşıyoruz.[233] İslam, Hz. Davud'un orucunu, Ramazan ayı dışında bir gün yiyip, bir gün oruç tutmak şeklinde devam ettirmiş ve hadislerde belirtildiği gibi, nafile oruçların en efdallerinden saymıştır. Hz. Peygamber, Amr bin el-Âs'a bir gün oruç tutup bir gün yemesini emretmiş ve: "*İşte bu Davud'un orucudur, oruç tutmanın en âdil olanıdır*" buyurmuştur. Hz Davud'un bu tür oruç uygulaması İslam dininde bu oruç bir gün yiyip bir gün tutmak şeklinde icra edilerek devam etmektedir. Hz Davud'un oruç uygulaması, İslam öncesi Arabistan müşrikleri arasında "Dehr orucu" olarak yerine getirilmiştir.[234]

3.1.1.2.9. Sükût orucu

Yahudilikte oruç çeşitlerinden birisi de sükût yani susma orucu(Fast of silence)'dur. Sükût orucuna niyet eden kimse sabahtan akşama kadar konuşmayıp nefsini terbiye etmeye çalışır. Özellikle koyu dindarlar tarafından riayet edilen hususi fiillerdendir.[235] Bu oruç türünün Yahudilikte önemli bir yere sahip olduğunu Hz Musa ve Hz Meryem ve Hz Zekeriya örneklerinden de anlaşılmaktadır. Susma orucu ile alakalı Hz Musa'nın susma orucuna riayet ettiği[236]; Hz Meryem[237] ve Hz. Zekeriya'nın[238] sukut orucunu tuttuğuna dair Kur'an'da ayetler mevcuttur. Hz. Zekeriya ve Hz Meryem'in oğlu Hz İsa Yahudiler'e gönderilmiş peygamberlerdendir. Bu önemli kişilerin sukut orucu tutması Yahudiler tarafından sükût uygulamasının bilinen bir oruç türü olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sükût, günümüzde Hahamlar tarafından tavsiye edilen uygulamalardandır. [239]

3.2. Hıristiyanlık'ta Oruç

Hıristiyanlık, M.Ö. 4. yılında dünyaya gelen, M.S. 28 yılında tebliğ hayatına başlayan ve M.S. 30. yılında da çarmıha gerilerek idam edilen İsa-Mesih'in şahsı etrafında gelişip şekillenen, günümüzde yaklaşık iki milyarı bulan taraftarıyla dünyanın en

---

[233] Olgun, a.g.e, s.161
[234] Bilmen, Büyük İslam…, s.276
[235] Feyizli, a.g.e, s.27
[236] Olgun, a.g.e, s.104
[237] Meryem, 19/26
[238] Al-i İmran, 3/41
[239] Bkz. Rabbi Julian Sinclair,*"Fast of silence",* 2011, https://www.**thejc.**com/judaism/jewish-ways/fast-of-silence-1.30792 14.07.2018

büyük dinsel geleneğidir. Bakire Meryem'den mucizevî doğumundan otuz yıl sonra, Hz İsa Filistin topraklarında elçilik görevine başlamıştır. Semavi dinlerin ikincisi olan Hıristiyanlık, dünya nüfusunun yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır.[240] Hristiyanlık'ta temel gaye Tanrı'ya yönelip sevgisini kazanıp Tanrıyla birleşmektir. Kutsal Kitap'ta geçen, *"Giysilerinizi değil yüreklerinizi paralayın ve Tanrınız Rabbe dönün. Çünkü Rab lütfeder, acır, tez öfkelenmez, sevgisi engindir, cezalandırmaktan vazgeçer"*[241] pasajlarında anlatıldığı gibi amaç Rabbin lütfuna erişmektir. Hıristiyanlık, vahiy ve kutsal kitaba dayanan özde tek tanrılı olmakla beraber zamanla teslis inancını benimsemiştir. Hıristiyanlık inancında peygamber, vahiy, kader, ahiret gibi esaslar bulunsa da, bu kavramların açıklanışı İslam dininden farklılık göstermektedir. Zira Hıristiyanlıkta Tanrı'nın vahyi olarak kabul ettikleri İsa-Mesih'in yaşamı, ölümü ve ölümden dirilmesi Hıristiyanlığın temelini oluşturmaktadır. [242]

Hıristiyan Mesih'e bağlı demektir. Bu kelimenin Grekçe'de karşılığı "Christos", İbranice'de ise "Maşiah" dır. Bu kelime "yağ sürülerek takdis edilmiş şahsiyet" anlamına gelmektedir.[243] Yahudilerde krallar vazifeye başlamadan önce kutsal yağ ile yağlandıklarından dolayı genellikle böyle adlandırmışlardır. Kur'an-ı Kerim'de Hıristiyan için "Nasranî"[244], Hıristiyanlar için "Nasara"[245] kelimeleri kullanılmakta ve Hıristiyanlar "Ehl-i Kitap"[246] içerisinde değerlendirilmektedir. Hıristiyanlık, Yahudiliğin Mesih anlayışını kabul edip Hz. İsa'yı kurtarıcı Mesih ilan etmiştir. Mesih inancı Hıristiyanların iman esaslarının başında gelmektedir. Hz. İsa'nın otuzlu yaşlarında teyzesinin oğlu Vaftizci Yahya(Yahya Peygamber) tarafından vaftiz edildikten sonra tebliğine başlamıştır. Gösterdiği mucizelerle, davranış ve düşünceleriyle halkı etrafına toplamıştır. Bu durum Yahudilerin tepkisini çekmiştir. Özellikle Yahudi din adamları Hz İsa'nın, mevcut dini anlayış ve uygulamalara yönelttiği eleştiriden büyük rahatsızlık duymuş ve Hz İsa'yı susturma çarelerini aramaya koymuşlardır. Yahudiler çeşitli yollarla Hz İsa'yı Roma Devleti nezdinde mahkûm ettirecek suçlar bularak amaçlarına ulaşmışlardır. Hz İsa'yı mahkûm

[240] K.Bıhlmeyer, H. Tuchle, **I. ve IV. Yüzyıllarda Hıristiyanlık**, (çev. A. Göral), Güler Matbaası, İstanbul, 1972, s.15; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.349-350
[241] Yoel, 2/12-13
[242] Bkz. Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.357-366
[243] Schimmel, a.g.e, s.308
[244] Bakara, 2/111
[245] Maide, 5/46-47,51
[246] Al-i İmran, 3/64

ettirmekle kalmayıp, yok edilmesi içinde büyük çaba göstermişler ve sonuç olarak çarmıh olayı meydana gelmiştir.[247] Bu noktada Yahudiler çarmıha gerilen kişinin normal bir insan olduğunu kabul ederken, Hıristiyanlar ise ilahlaştırmışlardır.[248] Dolayısıyla Hıristiyan inancına göre, İsa Mesih'in mucizevî olarak babasız doğumu, çarmıhta ölümü ve üç gün sonra dirilmesi,[249] hem Hıristiyan ilahiyatın temelini oluşturmakta hem de İsa Mesihi anma ve kutlamaların kaynağını oluşturmaktadır.[250]

Hıristiyanlık, başlangıçta Yahudiliğin içerinde Mesihi bir hareket ortaya çıkarak zamanla dünyaya yayılmış küresel bir dindir. Yahudiliği benimseyenler bu dine iltifat etmedikleri gibi karşı çıkmışlardır. Fakat zamanla bu dine Yahudi olamayan insanlar büyük kitleler halinde katılmışlardır. Başlangıçta büyük ölçüde Yahudi asıllılardan oluşan bir taraftar gurubu, yeni bir din iddiasından daha çok, bir Yahudi cemaati şeklinde algılanmıştır. Galleliler ve Nasıralılar diye adlandırılan bu topluluk Yahudilik geleneklerine bağlıydı ve tek farkları Hz İsa'ya inanmış olmalarıydı. Bundan dolayı ilk dönemlerde Yahudiliğin ibadet ve geleneklerine uymaları kanaati yaşatılmış daha sonra, birkaç yüzyıl boyunca devam eden bir gelişim süreci sonunda, müstakil bir din haline gelerek evrensel bir yapıya kavuşmuş ve bu gelişime paralel olarak da kendi inanç, ibadet ve ritüellerini tesis etmiştir. İbadet ve inanç esaslarında bariz bir Yahudilik etkisi hissedilirken, sadece İsa'nın çarmıha gerilince öldüğü gün olarak inandıkları ve tekrar döneceği gün olarak gördükleri Pazar günüdür. Bu inanç mensupları Pazar gününü kutsal kabul etmişler ve Hıristiyan dini takvimine eklemeler yapılarak zamanla dini takvim oluşturmuşlardır. Hz İsa'nın döneceğine inandıkları günü ise Paskalya olarak adlanmışlardır.[251]

Günümüz Hristiyanlığın kurucu mimarı olarak Pavlus kabul edilmektedir. Pavlus sonrası ise Kiliselerin ve Konsillerin etkisiyle zamanla inanç ve ibadet uygulamalarında birtakım farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıkların başka bir sebebi de Kutsal Kitap İncil'in zaman içerisinde değişimler geçirmesi olarak ifade edilmektedir. Hıristiyanlık'ta ibadet deyince akla ilk gelen kilisedir. Çünkü ibadet

---

[247] İbrahim Sarmış, **Hz. İsa ve Mesih İnancı**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.60
[248] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.367-368
[249] Matta, 18/23, 27/33-50, 28/1-9; Luka, 1-26-38
[250] Andrew Hughes, **Medival Manuscripts for Mass and Office**, A Guide to Their Organization and Terminology, Toronto, 1995, s.3-6
[251] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.349-353; Mehmet Katar, "*Hıristiyanlıkta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması*", **Dini Araştırmalar**, Cilt: III, Sayı: 8, 2000, s.23-46

ağırlıklı olarak Kiliselerde ve cemaatle yapılır. Bununla beraber bireysel olarak dua ve oruç uygulamaları Hıristiyan ibadetleri arasında yer almaktadır.[252] Kaynaklar orucun başlangıcıyla ilgili en erken ikinci yüzyıla işaret etmektedir. Fakat bu durum üçüncü yüzyılda daha belirginlik kazanmaya başladığı görülmektedir. Çünkü üçüncü yüzyılda, büyük günah işleyenlerin tekrar Hıristiyan topluluğu arasına girebilmek için, evvelâ günahını itiraf etmesi ve bazen uzun bir müddet, bazen ise hayatının sonuna kadar, kendine eziyet ederek, oruç tutarak, dua ederek ve sadaka vererek günahının durumuna göre hak ettiği cezayı çekmesi gerektiği inancı hâkimdi.[253]

Hıristiyan dininde orucun dini bir emir olduğuna dair İncil'de Ferisi şakirtlerinin oruç tuttuğunu, Hz İsa'nın şakirtlerinin ise niçin oruç tutmadıkları sorulur. Hz İsa'da;*"Güvey kendileriyle beraber oldukça, siz düğündekiler hiç oruç tutabilir misiniz? Fakat güveyin onlardan alınacağı günler gelecektir ve o günlerde oruç tutacaklardır.*[254]*"* şeklinde cevap vermektedir. İşte bu ifadeler bizlere şunu göstermektedir ki, Hz İsa, dini amaçla oruç tutmaya karşı değildir, hatta bunu şakirtlerine ve kendine inananlara da tavsiye etmiştir.[255] Matta İncil'inde bahsedildiği üzere oruç tutanlara Hz İsa'nın; *"Oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın. Onlar oruç tuttuklarını insanlara belli etmek için kendilerine perişan bir görünüm verirler. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödüllerini almışlardır. Siz oruç tuttuğunuz zaman, Basınıza yağ sürüp yüzünüzü yıkayın. Öyle ki, insanlara değil, gizlide olan Babanıza oruçlu görüneceksiniz. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir.*[256]*"* sözleriyle yaptığı tavsiyeler de orucun tavsiye edildiğini doğrular niteliktedir.

Kutsal kitabın İşaya bölümünde bazı kişilerin seslerini yükselterek oruç tuttukları ve bu kişilerin aynı zamanda başkalarının haklarına saygı göstermediklerinden bahsetmektedir. Bu kişiler Tanrı'ya hitaben "*Niçin oruç tuttuk da görmüyorsun? Canımızı alçalttık da bilmiyorsun?"* şeklinde seslendikleri ve bu sorulara cevaben Tanrı'nın istediği oruç ise şöyle ifade edilmiştir: *"İşte siz orucunuz gününde işinizin*

---

[252] Ali Erbaş, **Hıristiyan Ayinleri (Sakramentler),** Nun Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.17
[253] Bıhlmeyer, Tuchle, a.g.e, s.92
[254] Luka, 5/33-35;
[255] Kent D. Berghuis, "*A Bıblıcal Perspectıve on Fastıng"*, **Bıblıothea Sacra**, The ATLA Serials, January-March 2001, s.100, https://**ledofthespirit.files.wordpress.**com/2016/02/abiblicalperspective.pdf 15.07.2018; İlhan Keskinöz, "*Hıristiyanlık'ta Oruç"*, http://www.**presbiteryen**.org/oruc.html 16.07.2018
[256] Matta, 6/16-18

peşindesiniz ve bütün işçilerinizi sıkıştırırsınız."[257] Devam eden ayetlerde ise cevaben kavga ve çekişme ile orucun tutulmayacağı, bu şekilde yapılan ibadetin faydasının olmayacağı bahsedilmektedir. Tanrı'nın oruç ibadetiyle insanlardan istediği, kişinin canını alçaltması, köleleri hürleştirmesi, fakirlere yardım etmesi ve ihtiyaç sahiplerine yardım elini uzatması olarak belirtilmektedir. Aynı bölümde devam eden ayetlerde; "*O zaman ışığın tan gibi doğar ve yaran çabuk et sürer ve senin önünden kendi salahın yürür; Rabbin izzeti dümdarın olur. O zaman imdada çağıracaksın ve Rab cevap verecek; feryat edeceksin ve: işte buradayım, diyecek"* şeklindedir. Devam eden bölümde; "*Eğer boyunduruğu, parmak uzatmağı ve fesat söylemeği ortanızdan kaldırırsan ve canının çektiği şeyi aç olana verirsen ve alçaltılmış canı doyurursan, işte o zaman karanlık içinde ışığın doğacak ve koyu karanlığın öğle vakti gibi olacak ve daima Rabb sana yol gösterecek ve kurak yerlerde senin canını doyuracak ve kemiklerini kuvvetlendirecek ve sulanmış bir bahçe gibi ve suları yalancı olmayan bir kaynak gibi olacaksın. Ve senden çıkacak olanlar eski harabeleri bina edecekler; çok nesillerin temellerini dikeceksin ve sana: Gedik kapatan, Memlekette oturulsun diye yolları eski haline koyan, denilecek."*[258] Bu ayetlerde özellikle belirtilen Oruç ibadetiyle kişinin günahlarını ve suçlarının farkına varmasıdır. Kişinin kibirden sıyrılarak alçakgönüllü olabilmesi için ve tövbe ederek Tanrı'yla daha derin ve anlamlı bir ilişki kurabilmesi için oruç tutması gerekmektedir. Ayrıca Tanrı'nın insanların hayatına olan planını daha iyi bir şekilde anlamak için, bedensel ve maddesel şeylerden bir süre için uzaklaşarak yapılan, Kutsal Kitap okuma, dua ve yakarışla birlikte sürdürdüğü, bir ibadet biçimi olduğu ifade edilmektedir.[259]

Hıristiyanlık'ta oruç ibadetiyle kişinin Tanrıyı memnun etmesi ve kendini alçaltması gerekmektedir. Luka'da Ferisinin biri haftada iki kez oruç tutmakla övündüğü için günahlarından aklanamadığı ama başka birisinin sadece Tanrı'dan merhamet dilediği için affedildiği bahsedilmektedir. Bu durumun sebebi olarak ise *"kendini yücelten herkes alçaltılacak, kendini alçaltan ise yüceltilecektir"*[260] şeklinde açıklanmaktadır.

---

[257] İşaya, 1/1-3
[258] İşaya, 3-12
[259] Keskinöz, a.g.m, http://www.**presbiteryen**.org/oruc.html 16.07.2018
[260] Luka, 18/9-14

Hz. İsa döneminde ve Hıristiyanlığın ilk yıllarında oruç ibadeti, çok takdir edilen bir ibadet şekli olmuştur.[261] Kaynaklarda Hz. İsa'nın, peygamberliğinden önce kırk gün oruç tuttuğu ve bunun dışında, Yahudilik 'teki "Kefaret" orucunu da yerine getirdiği ifade edilmektedir. Bu bilgiyi İncil'deki bir ayetin de desteklediğini görmekteyiz. Bu ayet, *"İsa kırk gün kırk gece oruç tuttuktan sonra acıktı*"[262]şeklindedir. Hz İsa'nın, oruç ibadetiyle ilgili açık hükümler koymadığı ve geride bir takım prensipler bırakarak kiliseyi tatbik edeceği hükümler koyması için serbest bıraktığı kaynaklarda bildirilmektedir.[263] Kilisenin bu yetkisiyle ilgili kutsal Kitabın Yoel bölümünde söyle geçmektedir: *Oruç takdis edin, toplantıya çağırın, ihtiyarları ve memlekette oturanların hepsini Allah'ınız olan Rabbin evine toplayın ve Rabbe feryat edin"*[264] şeklindedir. İncil'de geçen başka bir bölümde ise; *"Oruç tuttuğunuz zaman, ikiyüzlüler gibi surat asmayın. Onlar oruç tuttuklarını insanlara belli etmek için kendilerine perişan bir görünüm verirler. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödüllerini almışlardır. Siz oruç tuttuğunuz zaman, Basınıza yağ sürüp yüzünüzü yıkayın. Öyle ki, insanlara değil, gizlide olan Babanıza oruçlu görüneceksiniz. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir*[265]*"* denilerek, başkalarına oruç tuttuğunu belli eden, bir anlamda başkaları ne der korkusu ya da insanların övgüsü için tutulan orucun Tanrısal bir değeri olmadığını görülmektedir.[266] Fakat bir Hıristiyan ruhsal egzersiz olarak gizlice oruç tutarsa, Tanrı'nın kendisini görüp ödüllendireceğine inanmaktadır. Oruç tutmak, kişi ile Tanrı arasında olan bir konudur ve yalnızca Tanrı'yı memnun etme arzusuyla yapılması gerektiği bildirilmiştir. Dışardan zorlandığı zaman değerini yitirdiği ifade edilmiştir. Alçakgönüllü olmak oruç tutulurken de dikkat edilmesi istenen davranışlardan birisi olduğu ayrıca belirtilmektedir.[267] Ayrıca mevcut İncillerde Hz. İsa'nın Şeytan tarafından sınanmak üzere çöle sevk edildiği ve çölde iken Hz. İsa'nın oruç tuttuğuna dair bilgiler yer almaktadır.[268] İlgili ayet şöyledir: "*Bundan sonra İsa, iblis tarafından denenmek üzere Ruh aracılığıyla çöle götürüldü. İsa kırk gün kırk gece oruç tuttuktan sonra acıktı*."[269] Bu olayın devamı mahiyetinde anlatılan başka bir kaynağa göre bu esnada şeytan onu tecrübe eder ve der ki; *"eğer*

---

[261] Marc Ague, **Paganizmin Dehası,** (çev. E. Atacay), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s.214
[262] Matta, 4/2
[263] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.616-617
[264] Yoel,1/14
[265] Matta, 6/16-18
[266] H. Korkmaz, *"Oruç Dönemi",* 2010, http://**hkorkmaz.**blogspot.com/2010/02/oruc-donemi.html 15.07.2018
[267] Ali Erbaş, **Hıristiyanlıkta İbadet**, Ayışığı Yayınları, İstanbul 2003, s.51-55
[268] Matta, 7/11
[269] Matta, 4/1-2

bana boyun eğer ve secde edersen sana tüm dünyayı veririm." Mesih ona derki; *"git ey şeytan."* Bunun üzerine şeytan gider ve melekler gelir, kendisinin çevresini sarar hizmet ederler. Bu müjdelemeden sonra İsa Mesih çevresine dinini yaymaya başlar. İlahi davette ilk olarak on iki Havari, Hz İsa'nın tebliğine uyar, sonrasında Hz İsa Havarilerle birlikte yetmiş kişiyi daha seçerek Yahudi ve Celil köylerine ilahi çağrıya davet için göndermiştir.[270] Bunlara ilave olarak Barnaba ve Pavlus'un ilk Antakya ya yolculuk yaptıklarında da Antakya halkı sevinçten oruç tuttukları kutsal kitapta belirtilmektedir.[271]

Hıristiyanlıkta belli birtakım esaslara dayanmadan çeşitli sebeplerle aç kalmak, bazı dönemlerde oruç olarak kabul edilmiştir. Oruç, kişinin ruhsal olanı aramak için yiyecek ve içecek gibi şeylerden belirli bir süreliğine uzak durması olarak tanımlanmaktadır.[272] Oruç tutmanın bazı kaynaklarda temel ilkelerinden bahsedilmektedir. Bu ilkeler; Tanrının gücünü kişisel olarak deneyimlemek için, son peygamberin yeniden açığa çıkması için, Tanrı'nın vaatlerini yerine getirmek için, içine düşülen krizden kurtulmak için, kötülüklerden korunmak ve doğru yolu bulmak için ve Tanrı ile samimiyet içerisinde buluşmak için oruç tutulması gerektiği kaynaklarda bahsedilmektedir.[273] Ayrıca evlilik, iş değiştirme, göç etmek, yeni bir vazifeye başlamak, tövbe etmek, sevinçli ya da üzüntülü anlarda, gururun kırılması gerektiği durumlarda, acizlikten kurtulmak için, Tanrı'dan kuvvet alınması istenmesi durumlarında da bu ibadet yerine getirildiği görülmektedir. Özel bir ödül ya da kazanım için veya Tanrı'ya sığınmak istenildiği bazı zamanlarda da oruç tutulduğu görülmektedir.[274]Bazı kaynaklarda Hıristiyan oruçları üç gurup olarak değerlendirilmektedir. Bu guruplardan ilki Tanrıya yakın olmak için gönüllü olarak oruç tutmaya Tanrı tarafından bir "davet" olduğudur. İkinci olarak ise bir "kefaret" olarak ifade edilmektedir. Bununla kastedilen kişinin aç kaldığında günahlarını daha çok hatırlayıp, günahları için acı çekmesidir. Bu şekilde Tanrı'nın bireyi bağışlayacağı ve kişinin ruhunu güçlendireceğine inanılmaktadır. Üçüncü olarak ise oruç "zerafet" olarak belirtilmektedir. Kişi gönüllü olarak manevi bir zayıflık çektiği için daha fazla

[270] Muhammed Ebu Zehra, a.g.e, s.49
[271] Resullerin İşleri, 13/1-3
[272] Erbaş, Hıristiyanlıkta…, s.53.
[273] Bickle, Candler, a.g.e, s.24-34
[274] Erbaş, Hıristiyanlıkta…, s.56; Ekrem Sarıkçıoğlu, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, Kardelen Kitabevi, Isparta, 1999, s.78

Tanrının Lütfunu alacağı ifade edilmektedir.[275] Jean Calvin'e göre orucun üç hedefi vardır;(a) bedenin her istek ve arzusunu yapmasın diye direncini azaltarak boyun eğdirmek, (b) dualara ve kutsal düşünmeye daha iyi hazırlanmak, (c) Tanrı'nın önünde günahları itiraf etmek istenildiğinde O'nun önünde alçalmaktır.[276] Bazı Hıristiyanlara göre ise oruç ve dua, Hıristiyan inancının iki temel köşe taşıdır. Yoksulluğun ve açlığın acısını yaşamak için bir fırsattır. Başkaları uğruna ego ve benliklerden vazgeçmenin işareti anlamına geldiği belirtilmektedir.[277]

Hristiyanlığın Kutsal kitabı İncil'deki ifadelere bakıldığında oruç ve perhiz aynı anlamda kullanıldığını görülmektedir. Bu kullanımlara göre oruç ruhsal olanı aramak için bazı yiyecek ve içecek gibi şeylerden belirli bir süreliğine uzak durmak, yani perhiz şeklinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte hayatın sadece mideden ibaret olmadığı ve insan için maddi şeylerden daha önemli şeylerin de olduğunu hatırlatarak ruhsal yönü de ön plana çıkarılmaktadır.[278] Ayrıca Hıristiyanlık'ta oruç açlık, susuzluk, nefse eziyet, sıkıntı, zahmet, darlık, hapiste yatmak gibi nefse ağır gelen fiil ve davranışlarla birlikte zikredilmektedir.[279] Maksat, vücuda belli dönemlerde eziyet etmek, kötü duyguları yok etmek, günah işlemiş olanları bu dünyada cezaya alıştırmaktır. Oruç ritüeliyle kişi gururunu kırarak, günahına tövbe etmelidir. Zira oruç, insanın kendisi içindir. Değişmesi gereken Tanrı değil insanın kendisidir. İncil de geçen ifadelere göre oruç tutarken kavga eden, kötülük işleyen insanlar kendi suçlarını görememektedirler.[280] Oruç ile insan, ailesinin, kültürünün, alışkanlıklarının ve yetişme şeklinin yönlendirdiği yanlışları fark etmeli, tövbe ile değişmeye çalışmalıdır.[281]

Hıristiyanlara göre oruç/perhizin temel gayesi günahlara karşı kefaret olması ve nefsani arzuların denetim altına alınmasıdır. Bu amaçtan dolayı hasta, düşkün, çocuk, asker ve ağır işlerde çalışan işçiler dışında her Hristiyan oruç ibadetiyle sorumludur. Oruç tutma imkânına sahip olduğu halde ya da zikredilen günlerde oruç tutamayanlar

---

[275] Bickle, Candler, a.g.e, s.22-24
[276] Calvın, a.g.e, s.757
[277] H.E Geevarghese Mor Koorilos, "*The Significance of the Nineveh Fast For Us Today",* http://www.**icbs**.com/prayer/Sermons/article-ninevah-fast-significance.htm 16.07.2018
[278] Cilacı, a.g.e, s.27; Schemann, a.g.m, s.2-9; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.395
[279] Resullerin İşleri, 6/ 5; 11/27
[280] Matta, 6/16-18; İşaya, 3/1-3; 12
[281] Erbaş, Hıristiyanlıkta…, s.53

diğer zamanlarda tutamadıkları oruçları telafi edebilirler. Bunların dışındaki istisna durumlarda ise kurallar gevşetilmiştir. Her Kilise'de görev yapan din görevlisi gerekli durumlarda kendisine bağlı Hıristiyanların orucunu bozdurma yetkisine sahiptir. Oruç; kısmi perhiz için 14, tam perhiz içinse 21-60 aralığındaki yaş gurubunu kapsamaktadır. Oruç tutan kimse günde sadece öğle veya akşam olmak üzere bir öğün yemek yiyebilir. Bunun haricinde günün her anında hafif bir şeyler tüketmesi mümkündür. Oruçluyken sigara gibi keyif verici maddeler kullanılması yasaktır. Zaruret halinde ilaç alınabilir. Modernist Hıristiyanlar orucun hükmünü hafifleterek, sigara ve içkiyi azaltmak, sorumluluklarını ve insanlara karşı görevlerini daha dikkatli yapmak, hayırlı işlerde bulunmak şeklinde uyguladıkları kaynaklarda ifade edilmektedir. [282]

Oruç ritüeliyle ile olarak kaynaklar, Kiliseler'in geçmişten günümüze birtakım değişiklikler yaptığıyla bilgiler vermektedir. Tarihi seyir içerisinde bu ibadet kimi Hıristiyan mezheplerince önemli görülüp uygulanırken kimilerince dikkate alınmamıştır. Bundan dolayı da Hıristiyan mezhepleri arasında farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bu uygulamaların farklı olmasının sebeplerinden birisi de hâkim olan yerel kültürlerin etkisi olabileceği düşünülmektedir.[283] Konu ile Calvinizm mezhebinin kurucusu J. Calvin'in Oruç Hakkındaki Öğretisinde; "*Kutsal Yasa ve Peygamberlerin örneğini izleyen Müjde Elçilerinin günlerinden beri kilisenin tuttuğu oruç yararlı bir disiplindir"* şeklinde tarif etmiş ve ilk yıllardan beri oruç ibadetine önem verildiğini bahsetmiştir. Ayrıca oruçla ilgili olarak şunları söylemektedir: (a) Hiç oruç tutmamak batıl inanca bağlı oruç tutmaktan daha iyidir. (b) Oruç kişisel amaçlı olarak bedenin kötü işlerini Ruh'la öldürmek için etkindir. (c) Tanrı kullarının dua etmeye ve Tanrı'nın sözü üzerinde derin düşünmeye hazırlanması için hem kişisel hem de topluluk halinde oruç tutması tavsiye edilir. (d) Kilise çobanları yaşanılan zamanın ihtiyacına göre oruçlu dua için cemaati toplamaya mecburdurlar. Kutsal Kitap bu toplantıların zaman ve şeklini emretmeyip kilisenin inisiyatifine bırakmıştır. Oruç tutma sebepleri; dini ihtilaf olduğu zaman, önderler seçileceği zaman, önemli kararlar verilmeden önce, salgın, hastalık, kıtlık, savaş vb. krizler olabilir. (e) Diriliş Bayramından önce tutulan orucu putlaştırmamak gerekir. Çünkü Musa, İlya ve

[282] Yitik, *Oruç,* s.415; Feyizli, a.g.e, s.33-34; bkz. O'Neill, James David, *"Fast"* , **The Catholic Encyclopedia.** Vol**:** V, Robert Appleton Company, New York, 1909. http://www.**newadvent**.org/cathen/05789c.htm 16.07.2018;
[283] Keskinöz, a.g.m, http://www.**presbiteryen**.org/oruc.html 16.07.2018

Mesih'in kırk günlük oruçları Paskalya için örnek gösterilemez.[284] Calvin ve diğer örneklerde görüldüğü üzere Hıristiyanlık'ta oruçla ilgili farklı bakış açıları söz konusudur, tarih boyunca da farklı uygulamalar görülmüştür. Hıristiyanlık'ta oruç ibadetinin tarihi süreç içerisinde geçirdiği değişimleri, dindeki yerini ve önemini anlamak için tarihi seyrine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Hıristiyanlık'ta Orucun Tarihi Seyri

Hıristiyanlığın başlangıcında kaynakların belirttiğine göre belirgin bir ibadet uygulamasına rastlanmamaktadır. Zaman içerisinde oluşan ibadetlerin ruhban sınıfına mahsus olarak görülmüş fakat sonra yapılan reformlarla birlikte ruhban olmayanların da ibadetlere katılma hakkı verilmiştir. Hıristiyanlar için ibadetin ana gayesi Baba Tanrı'ya iman ve O'nun rızasını kazanmaya çalışmaktır. Hz. İsa'nın öğretisine göre Tanrı'nın rızasını kazanmak ise, gösterişten uzak ve samimi olarak yapılan sadaka, dua, oruç gibi ibadetlerle mümkündür. Hz. İsa'nın dua, oruç ve sadaka gibi ibadetlerden bahsetmesine rağmen Hristiyanlığın ilk yıllarında ibadetlerin çerçevesi belirlenmemiştir. Hatta ilk dönemlerde günlük ibadetler Yahudi Kutsal mabetlerinde icra edilmiştir.[285] Ama kimi kaynaklarda Hz İsa'nın peygamberlikten önceki devrede otuz yaşında Nasıra'ya yerleştiğinde kırk günlük oruç tuttuktan sonra Peygamberlik vazifesine başladığı kaynaklarda zikredilmektedir.[286] Ancak O'nun tuttuğu orucun Yahudilerin geleneksel oruçları olduğuna dair kanaatler kaynaklarda bildirilmektedir. Hatta ilk Hıristiyanların, Yahudi Hıristiyanları olarak Yahudilik'teki kefaret orucunu tatbik ettikleri ayrıca bahsedilmektedir.[287]

Hıristiyanlığın ilk yıllarında oruçla ilgili olarak Çarşamba ve Cuma günleri oruç tutulmuştur. Çarşamba orucu, Hz. İsa'nın ele veriliş günü, Cuma orucu ise Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği günü temsilen tutulmuştur. Yani, Hz İsa'nın ölümü öncesinde ve ölümü anında çektiği acıların hatırlatılması ve bunların içselleştirilmesidir. Ferdi oruçlar, genellikle Kefaret oruçlarıdır. Özellikle büyük günahlar sebebiyle bazıları

---

[284] Keskinöz, a.g.m, http://www.**presbiteryen**.org/oruc.html 16.07.2018
[285] Mehmet Katar, "*Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları*", **Dini Araştırmalar**, Ankara 1998, Cilt. I, Sayı.1, s.74-75
[286] Muhammed Ebu Zehra, **Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar**, (çev. A. Nuri), Fikir Yayınları, İstanbul, 1978, s.49
[287] A. J. Maclean, "*Fastıng(Chiristian)",* **Encyclopaedia of Religion and Ethics,** (edinburgh. T. & T. Clark), Vol: V, New York, 1912, s.765

yıllarca oruç tutmuşlardır. Bu belirli oruçlardan başka sağlık için tutanlara da rastlanmaktadır.[288] Dolayısıyla Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde birkaç çeşit orucun mevcut olduğu görülmektedir. Bunların en önemlileri birkaç günlük ve birbiri arkasına devam eden kırk gün oruçlarıdır. Ancak Hıristiyanlıkta oruç, M.S. ikinci yüzyıldan itibaren, şartları belirli hale getirilmiş bir ibadet halini almıştır. Kimi kaynaklarda ikinci yüzyılda çarşamba ve cuma günü dualı oruç tuttuklarını, bazen ise cumartesi günü de devam edildiği belirtilmektedir.[289] Ayrıca ikinci yüzyıldaki kiliselerin Diriliş Bayramından önce (Paskalya) oruç tuttukları bildirilmektedir. Bu tutulan orucun Papa ile yapılan yazışmalarda haftalık oruçlardan sonra ikinci olarak zikredilen Paskalya orucu olduğu kaynaklarda zikredilmektedir.[290]

M.S. üçüncü yüzyıldan itibaren "dini emirler"(Cliurch Orders)'i içeren kitaplar yazılmaya başlayınca, ibadet kılavuzu olarak ele alınan eser içerisinde oruç ibadetiyle ilgili ciddi çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde oruç günlerinin tespiti yapılmakla beraber, orucun bitiş zamanı üzerinde ihtilaf giderilememiştir. O günkü uygulamalarda Hz İsa'nın çarmıha gerilmesi ve dirilişinin aynı gün içerisinde yapıldığından dolayı yas anlamında sadece bir gün oruç tutulmuştur. Bazılarının ekmek, tuz ve su ile Pazartesiden Perşembeye kadar kısmi bir oruç, Cuma ve Cumartesi günleri tam oruç olarak yerine getirdikleri rivayet edilmektedir. İskenderiye'nin Dionysius'u[291] ise üçüncü yüzyılın başlarında Kutsal Haftanın orucundan bahsetmektedir. Kutsal hafta içerisinde altı gün boyunca kimsenin hiç bir şey yemediği; ama uygulamalar arasında farklılıklar olduğunu anlatmaktadır. Farklılıklara bakıldığında altı gün içerisinde değişik günler içerisinde yerine getirildiği ve sabah-akşam arasında günlük olarak yerine getirildiği, hatta bazılarının bir gün bile olmadığını ifade etmektedir. Uygulamalardaki temel farklılığın ise ne zaman bitirileceğine dair kesin bir kuralın olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Oruç süresinin bitişine dair de farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazıları gece karanlığı basınca orucun bittiğini iddia etmiş, bazıları da şafak vaktine yakın horoz ötünce oruç biter görüşünü savunmuşlardır.[292]

---

[288] Maclean, a.g.e, s.765; Sarıkçıoğlu, a.g.e, s.107
[289] Maclean, a.g.e, s.765; Korkmaz, a.g.m, http://**hkorkmaz.**blogspot.com/2010/02/oruc-donemi.html 15.07.2018
[290] Schimmel, a.g.e, s.312
[291] Kilise Piskoposu.
[292] Maclean, a.g.e, s.766-767

M.S. dördüncü yüzyıldan itibaren ise oruç, hükümlerinde ve tatbikatında toleranstan sıkı kuralları olan uygulamalara doğru bir seyir takip etmiştir. Hristiyanlıkta büyük değeri olan Paskalya öncesi iki gün oruç tutmak geleneği, hala dindar Hristiyanlarca yerine getirilen bir ibadet olamaya devam etmiştir. Paskalya'da tutulan oruçlar gece yarısı son bulmaktadır. Paskalya günü oruç tutamayanlar ise cumartesi günü tutabilmektedirler.[293]

M.S. beşinci yüzyıl sonrasında Batı kiliselerinin etkili olduğu bölgelerde Çarşamba günü tutulan oruçlarının yerini cumartesi orucunun yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Paskalya 'da ve her mevsim başında tutulan üç günlük, yıl boyunca toplam on iki günlük oruçların da bunlara ilave edilerek Hristiyan dünyasında yaygınlık kazandığı görülmektedir.[294] Paskalya orucunun ise Yunan ve İskenderiye kiliselerinde altı, diğerlerinde yedi hafta olarak yerine getirildiği, hatta bununla ilgili "Festal Letters(Bayram mektupları)" yazılarında Paskalya'nın kırk gün olarak kutlanacağını ve buna uymayanların kutlamaya haklarının olmadığına dair yazılar yer almaktadır.[295]

Ortaçağda farklı bölgelerde yaşayan Hıristiyanlar özel olarak ülkelere ve zamanlara göre değişen bazı oruç günleri ihdas etmişlerdir. Hıristiyanlık için büyük değişim olan Reform'dan sonra Anglikan kilisesi oruç günlerini bir takvim esasına göre düzenlemiş fakat oruçlunun hangi şartlara uyarak bu ibadeti yerine getireceğine dair hükümler belirtilmemiştir. Dolayısıyla bu sorumluluk kişinin vicdanına bırakılmıştır. Netice itibariyle oruç ibadeti II. ve V. yüzyılda düzene konulmuş ve oruç konusunda 1966 yılında alınan Roma kararlarında bu konu yazılı olarak belirtilmiştir. Oruç, Kilise'nin üçüncü emri olarak Hristiyanlıkta yer alan bir ibadet olmuştur. Bir Hıristiyan'ın oruç için yaş 21 iken perhiz için ise, en az 14 yaşında olması gerektiği bildirilmiştir. [296]

3.2.1. Hıristiyanlık'ta Oruç Çeşitleri

Yahudilerde olduğu gibi Hristiyanlarda da orucun zamanı, hükümleri, şekilleri vb. hususlarla ülkelere göre değişen tatbikatlar görülmektedir. Hıristiyanların yaşadığı

---

[293]"*Kutsal Hafta*", http://www.**ortodokslartoplulugu.**org/bayramlar-yortular-kutlamalar/kutsal-hafta__trashed/ 15.07.2018
[294] Yitik, *Oruç,* s.415
[295] Maclean, a.g.e, s.766-767
[296] Cilacı, a.g.e, s.27

ülkeye göre büyük ölçüde farklı olan oruç gelenekleri vardır. Bazıları etlerden uzak dururken, diğerleri balıktan gelir. Bazıları meyveler, yumurtalar veya lüks yiyecekler yemez; bazıları tüm bu yiyeceklerden kaçınmaktadır. Genellikle sıvı tüketilmesine izin verilir.[297] Doğu Kiliselerinde sıkı kurallara dayalı oruç sistemi varlığını korurken, Batı'daki Kiliseler ise oruç sistemini hafifletmiş ve sadeleştirmişlerdir. Örneğin, Roma Katolik Kilisesi'nin takvimine göre senenin iki gününde oruç tutulur ve Paskalya 'ya hazırlık dönemindeki Cuma günlerinde et yenmez. Kilise takviminde Çarşamba, Cuma ve Cumartesi günleri genellikle oruç günleridir.

Hıristiyanlık'ta oruç ibadeti daha çok bireysel tercihe bırakılmış, Yahudilik ve İslam'daki gibi zorunluluk ikinci plana kalmıştır. Bundan dolayıdır ki tasnif yaparken Hıristiyanların çoğu tarafından yerine getirilenler "Genel oruçlar" başlığı altında, bunun dışında azınlık tarafından yerine getirilen oruçlar "Hususi oruçlar" başlığı altında değerlendirilmiştir. Genel oruçlar içerisinde özellikle ön plana çıkan iki önemli oruç vardır; bunlar Ökaristik ve Ekleziyastik oruçlarıdır. Bunlara ilave edebileceğimiz Noel orucu, Haftalık oruçlardır. Genelin dışında kalan bireysel tercihlere bağlı olanlar ise Hususi oruçlardır. Bazı kaynaklar Hıristiyan oruçlarını üç başlık altında değerlendirmektedir. Bunlar kırk günlük Paskalya orucunu ifade eden "Normal(Normal Fast)", en fazla üç güne kadar yerine getirilen, yeme içmenin terkedildiği "Tam(Total Fast)", üçüncü olarak ise belirli yiyeceklerden uzak durmak suretiyle perhiz şeklinde yapılan "Kısmi(Partial Fast)" oruç türleri olarak sınıflandırılmaktadır.[298] Katolikler, Anglikanlar ve Ortodokslar oruç ibadetine riayet ederlerken, Protestanlardan bazı gurupların oruç tutmayı reddettikleri kaynaklarda belirtilmektedir. Şimdi oruç çeşitlerini inceleyelim:

3.2.1.1. Genel oruçlar

Genel oruçlar ile ifade edilmek istenen çoğunluğun riayet edip katılımıyla yerine getirilen oruç türleridir. Çünkü oruçta daha çok gönüllülük esas alındığından ve

[297] Abid Ahmad, a.g.m, s.33
[298] Mostert, Grobbelaar, a.g.e, s.14-15

mezhepler arası farklılıklardan dolayı genel oruçlar başlığı altında değerlendirilmesi uygun görülmüştür.[299] Şimdi genel oruçları açıklayalım:

3.2.1.1.1 Ökaristik(şükran) orucu

Ökaristik kelimesi, Evharistya olarak da ifade edilen bir kavramdır. Evharistya kavramı ise Grekçe "Eucharist" şeklinde ifade edilmekte ve şükretmek anlamında kullanılmaktadır. Evharistik perhiz(Jeune Eucharistique) olarak da tabir edebileceğimiz Ökaristik oruç, her hafta Pazar günü icra edilen, şaraplı ekmek yemeden önce belirli bir süre esnasında, her tür yiyeceklerden veya sadece katı yiyeceklerden kişinin kendisini mahrum etmesi şeklinde yerine getirilen bir şükran uygulamasıdır. [300] Evharistya, tarihsel anlamda ikinci yüzyılın başlarından itibaren Hıristiyan inanç ve ibadetinin temelini oluşturan ikinci sakrament olarak yer almıştır. Başlangıçta basit anlamda ekmeği bölme şeklindeyken daha sonra Pavlus'un etkisiyle zaman içerisinde ekmek ve şarap unsurları "sır" niteliği kazandırılarak günahlara bir kefaret olmuş, Tanrıya yaklaşma vesilesine dönüştürülmüş ve ibadetin merkezi haline gelmiştir.[301] Evharistya, Hz İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğini temsil etmektedir.[302] Hıristiyanlara göre Hz İsa son akşam yemeğinde havarilerine kendi vücudu ve kendi kanı olarak ekmek ve şarap vermiştir.[303] İncil'de anlatıldığına göre Hz İsa son akşam yemeğinde; "*Onlar yemek yerlerken ekmek aldı, şükran duasını edip kırdı ve onlara vererek: Alın bu benim bedenimdir. Ve bir kâse aldı, şükredip onlara verdi; hepsi de ondan içtiler. Ve onlara dedi: bu benim kanımdır"*[304] diyerek komünyon ayinini başlatmıştır. Hıristiyanlar bu ibadetle, Hz İsa'nın bedensel olarak kendi aralarında var olduğuna ve Tanrı'nın Yeni Ahit'i, Hz İsa'nın kanı ile pekiştirdiğine inanmaktadırlar.[305] Bundan dolayı bu ayin İsa Mesih'le ve onun kilisesiyle bütünleşmek ve en önemlisi ölümsüzleşmek gibi manaları ihtiva

---

[299] Bkz. Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.395-396
[300] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.396
[301] Maclean, a.g.e, s.767; Ahmet Hikmet Eroğlu, "*Ekmek-Şarap Ayini (Eyharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları",* **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:XXXIX, Sayı: 1, 1999, s.441
[302] Ekmek-Şarap ayini, Yahudilik'teki Fısıh yemeğinden gelen ve insanların aynı masa etrafında oturma olayına eşlik eden mistik kardeşlik birliğinden etkilenerek Hıristiyanlığa geçmiş bir ibadet olduğuna dair bilgiler kaynaklarda belirtilmektedir. Maclean, a.g.e, s.768
[303] Yuhanna, 6/53-55, Luka, 22/19, Korintililere I, 11/23-25
[304] Markos, 14/22-24
[305] Thomas Michel, **Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, Dinler Tarihine Katkı**, Sak Ofset Reklamcılık Yayıncılık Matbacılık San. Tic. Ltd Şti, İstanbul, 1992, s.94

etmektedir. Ayrıca Evharistya, kurtuluşun bir sembolü, bir çeşit kurban, birlik ve beraberliğin göstergesi olarak da ifade edilmektedir.[306]

Missa/Mass olarak da ifade edilen Evharistik ayini iki bölümden müteşekkildir. Birinci bölümde Kutsal metinler okunur ve Rahip tarafından vaaz verilip cemaatle birlikte dualar edilir. İkinci bölümde Evharistya kısmı başlar. Öncelikle Rahip sunağa giderek Kutsal ekmekleri ve şarap kupasını Tanrı'ya sunar. Sonrasında cemaat ile Rahip arasında diyaloglar olur ve koro halinde ilahiler söylenir. İlahilerden sonra Evharistya duası ile birlikte Rahip ekmek ve şarapları kutsar. Evharistya duasının sonunda Baba, Oğul ve Kutsal Ruh anıldıktan sonra, Hz Yahya'nın Hz İsa'ya söylediği sözler üç kez tekrar edilir. Bu işlemlerden sonra kutsanmış ekmek ve şarap cemaate dağıtılır. Bu yapılan eyleme "Komünyon alma" denilir.[307] Evharistik perhizi, komünyon almadan önce yiyecek ve içecekten tam bir kaçınmaya gerektirir. Bu kaçınmanın gerekçesi ise, inançlı bir Hıristiyan'ın ağzından her türlü yiyecekten önce Tanrı'nın etinin ve kanın girmesinin istenmesindendir. Bu sakrament, Doğu kiliselerinde güneşin doğuşundan itibaren başlamaktadır. Roma Katolik kilisesi ise insanları, sık sık Komünyon yapmaya teşvik ettiği için oruç süresini bir saate indirmiştir.[308] Uygulama olarak ise geçmiş yıllarda gecenin on ikisinden Komünyon zamanına kadar hiçbir şey yiyip içmemek şeklinde icra edilmiştir. II. Vatikan Konsilinden sonraki değişikliklerle[309] birlikte, günümüzde Komünyondan bir saat önce su ve ilaç hariç hiçbir şey yememek ve üç saat öncesinden alkol almamak şeklinde yerine getirilmektedir.[310] Katoliklere ve Ortodokslara göre şükran orucuna cumartesi akşamından veya akşam yemeğinden sonra başlanmaktadır. Bunun haricinde bazı farklı Protestan mezheplerinde Evharistiya'dan üç saat önce başlamaktadır ama hepsine göre törenin

---

[306] Ali Rafet Özkan, **Dinlerde Kurban Kültü,** Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.121-123; bkz. Eroğlu, a.g.m, s.440

[307] Mehmet Aydın, *"Hıristiyanlık",* **DİA**, Cilt. XVII, TDV Yayınları, 1998, s.349; Gündüz, Din ve İnanç…, s.122-123

[308] Gündüz, Din ve İnanç…, s.221-222

[309] 21 Kasım 1964'te Papa VI. Paul tarafından orucun bir saatlik bir süreye indirildiği kaynaklarda belirtilmektedir. Burada iki istisna belirtilmektedir. Birincisi Rahip gün içerisinde birden fazla komünyon yapmışsa bir saatten az perhiz yapabilir. İkincisi yaşlı ve sağlık problemlerinden dolayı perhiz yapamayanlar varsa bir saatten az yapabilirler. Fr. Wıllıam Saunders, "*Fastıng Before Holy Communıon",* 2017, https://www.**stpeterparish.**com/documents/2017/2/FebruaryFaithFact_CommunionFast.pdf 15.07.2018

[310] Saunders, a.g.e, https://www.**stpeterparish**.com/documents/2017/2/FebruaryFaithFact_CommunionFast.pdf 15.07.2018; Küçük, Tümer ve Küçük, a.g.e, s.396

tamamlanmasıyla sona erer.[311] Bu ayini bazı Hıristiyan grupları Cumartesi günü icra etmekte, şarap yerine üzüm suyunu kullanmaktadır.[312]

3.2.1.1.2. Ekleziyastik(kiliseye mensubiyet) orucu

Ekleziyastik, Kiliseye mensup olmanın anlamını taşıyan bir perhizdir. VI. yüzyılda uygulanmaya başlanmıştır. Paskalya bayramı öncesine denk gelmekte ve Hz İsa'nın vaftiz olduktan sonra çölde kırk gün boyunca oruç tutmasının hatırasını yaşatmak için perhiz şeklinde yerine getirilen ibadettir. Ekleziyastik perhizi(Jeune Ecclessastique), Anglikan kilisesi haricindeki tüm Hristiyan mezheplerince benimsenmektedir. Kiliseler tarafından farklı şekillerde uygulanıp en uzun süreli ve en önemlisidir. Takvim olarak Paskalyadan önceki kırk güne denk gelen oruçtur.[313] Kilise'nin takvimi olan Liturji'de[314] Hz İsa'nın doğuşu ile ilgili iki evre yer almaktadır. Bunlardan birincisi "cycle of Ligt" ışık döngüsü, diğeri "cycle of life" yaşam döngüsü anlamındaki günlerdir. Birincisi Advent mevsimini ifade ederken, ikincisi "Lent"[315] dönemini ifade eden Ekleziyastik orucunu kastetmektedir.[316] Lent; Mesih'in yaşamı ve ölümüyle ilgili bir meditasyon zamanıdır. Lent döneminde Kilise, insanları günahtan kurtulmak için özel bir gayret göstermek amacıyla, kırk günlük "kefaret" perhizi yapmaya çağırmaktadır. Bundan dolayı Lent günlerinde insanlar oruçla birlikte dua, tövbe, sadaka gibi ibadetleri de yaparak günahlarından arınmaya çalışmaktadır.[317] Yapılan bu yoğun ibadet süreci Paskalya bayramına hazırlanma olarak yorumlanmaktadır.[318] Bu dönemde tabiat baharla kendini yenilediği gibi insanın da

---

[311] O'Neill, James David. *"Fast."* **The Catholic Encyclopedia,** Vol: V, Robert Appleton Company, New York, 1909, http://www.**newadvent**.org/cathen/05789c.htm 16.07.2018

[312] Bkz. Ali Rafet Özkan, **Fundamentalist Hıristiyanlık**, Alperen Yayınları, Ankara, 2002, s.212-220; bkz. Michel, a.g.e, s.97

[313] Quast, K., Quast, *"Lent. In"* **Religions of the world: a comprehensive encyclopedia of beliefs and practices** (Eds. J. G. Melton, ve M. Baumann), Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2010 https://search.**credoreference**.com/content/topic/lent 16.07.2018; Abid Ahmad, a.g.m, s.34

[314] Liturji; Kilise'nin ibadet nizamını gösteren takvimdir. Schimmel, a.g.e., s.306-307

[315] Lent; Angle Sakson dilinde "lenghten" kelimesinden gelmektedir. Baharda günlerin uzaması (The lengthening of days in the sprin) anlamında tanımlanmaktadır. Bahar anlamına gelen "Lenc" kelimesinden türediğini belirten kaynaklarda mevcuttur. Dennıs Okholm, Lıturgıal Calendar, **Development of, Encyclopedıa of Chrıstıan Educatıon**, (editörler, G.T. Kurian ve M. A. Lompert), Rowmans&Lıttılefield, London, 2015, s.752; Sullivan, a.g.e, s.209

[316] Okholm, a.g.e, s.752

[317] Paskalya'dan önce kilisede hazırlık, tövbe ve oruç zamanını ifade eden kırk günlük süreye "quadragesimae" "Passion zamanı" olarak da belirtilmektedir. Paasion, Aziz Berhard zamanından itibaren, Ortaçağda ve 18. asra kadar Hristiyan mistikte önemli bir yer tutan bir tasavvurdur. Ortaçağ'da insanlar, Hz İsa'nın çektiği acı ve ıstıraplarını sembolize eden ağır cezalara maruz kalmışlardır. Daha sonra Paskalya günü ihdas edilerek bu ağır uygulamalar kaldırılmıştır. Schimmel, a.g.e, s.313

[318] *"Lent",* **The Encyclopedıa of World Religions Revısed Edıtıon**, (ed. R. S. Ellwood), Facts on Fıle, New York, 1998, s.265; John F. Sullıven, **The Externals of the Catholic Church**, (Revised, J. C. O'Leary), New York, 1951, s.184-185; bkz. Gündüz, Din ve İnanç…, s.234

kendisini yenileyeceği düşünülmektedir. Ayrıca kırk günlük dönem manevi bir arınma zamanı olarak da kabul edildiğinden dolayı insanın kendisini manen yenilemesi ve hayatını daha iyi şeylerle dönüştürmesi için kırk günlük oruç tutması gerekmektedir.[319]

Ekleziyastik orucunun tarihteki ilk uygulamalarının genellikle insanları vaftize hazırlamak gayesiyle yapıldığı kaynaklarda bildirilmektedir. İlk üç yüzyılda Paskalya öncesi oruç normalde iki gün olarak yerine getirilmiştir. Kırk günlük oruç ile ilgili ilk bilgiler ise Miladi 325 yılına aittir. IV. Yüzyılda iki ile yedi hafta arasında değişen birbirinden farklı süre zarfı içerisinde icra edilmiştir. İlk dönemlerde icra edilirken Lent mevsimi boyunca hiçbir düğün veya doğum günü kutlanılmasına, festivaller yapılmasına izin verilmemiştir. Ayrıca maddi şeylerden kaçınılarak sadece imanı güçlendirecek davranışlara izin verildiği bazı kaynaklarda belirtilmektedir.[320] Daha sonra V. yüzyıldan itibaren kırk günlük perhiz uygulamaları başlamıştır.[321] Bazı kaynaklar kırk günlük perhiz uygulamasının VI. yüzyılda başladığını belirtmektedir.[322]

Paskalya, Yahudi ay takvimine göre Nisan ayının on beşinden sonraki ilk Pazar günü olarak belirlendiği için kırk günlük perhiz süresidir. Katolik mezhebinde şubat ayının "Küllü Çarşamba(Ash Wednesday)" dedikleri günde başlar. Küllü Çarşamba diye isimlendirilmesinin sebebi; günahların affı için tövbeye çağrılan Hristiyanların üzerine ölümü ve yeniden dirilişi sembolize eden kül serpilmesidir. Günümüzde Hristiyanlar Hz İsa'nın çölde tuttuğu oruç hatırasına 21 Mart'tan sonraki dolunayı izleyen ilk Pazar, yani Paskalya öncesinde sona erecek şekilde kırk günlük perhiz oruç tutarlar. Pazarları oruç tutulması yasak olduğu için hepsi toplam otuz dört gündür. Paskalya Mesih İsa'nın dirilişinin ve göğe yükselişinin sembolü ve hatırası olarak da sayılmaktadır. Paskalya günleri süresince normal zamanda yenilen yiyecek miktarının üçte ikisi yenir, balık dışında da hayvani gıda yenilmesi yasaktır. Erken Hıristiyanlık'ta oruç tam gün olarak uygulanarak sadece bir öğün yemek yenilirdi. Ayrıca et ve balık yenilmesi

---

[319] George Thomas Kurion, Mark A. Lamport(editörler), **Enclopedıa of Christian Educatıon**, Vol: I, The Rowman & Littlefield Publishing Group, 2015, London, s.752; Gündüz, Din ve İnanç…, s.234

[320] Archbishop Basilios**, "***Fasting"*, **Claremont Coptic Encyclopedia**,(ed. A. A. Suryal), Vol: IV, The Gale Group Inc, 1991, s.1093-1097, http://**ccdl.libraries.claremont**.edu/cdm/ref/collection/cce/id/843 16.07.2018

[321] Maclean, a.g.e, s.767-768; Sullivan, a.g.e, s.265

[322] Okholm, a.g.e, s.753

yasaktı.[323] Bundan dolayı oruca başlamadan önce büyük bir ziyafet verilirdi. Bu ziyafet son etli yemek olduğu için ziyafetlere "etlere veda" manasına gelen "Carne Vale" (karnaval) olarak ifade edilmiştir.[324] Sıkı sıkıya uygulanan bu orucun bazı kuralları zamanla hafifletilmiştir. Günümüzde Roma Katolik Kilisesi'nin ortak yasası gereği et, süt, peynir ve yumurtalardan perhiz yapılmaktadır. Kutsal Hafta boyunca veya en azından İyi Cuma[325] günü, kuru gıda, ekmek, tuz ve sebzeler için perhiz yapılması yaygın bir uygulamadır. Ayrıca Hıristiyanların çoğu bu uygulamalara ilave olarak oruç günlerinde alkolden uzak durmaktadır.[326]

Kırk günlük oruç süresine özel olarak mor renkte elbiseler giyilir. Kiliselerdeki tasvirlerin üzeri, belli bir süreliğine üzüntüyü sembolize eden mor örtülerle kapatılır. Mor rengi Hristiyanlar için Hz. İsa'nın hayatındaki çilesini, acısını ve ıstıraplarını sembolize etmektedir. Mor rengi kimilerine göre ise Kral İsa'ya yakışan bir Kraliyet rengi olarak da yorumlanmaktadır. Bazı kiliseler Kül Çarşambası için gri rengi kullanmaktadırlar. Bunların haricinde geleneksel olarak kiliseler Perşembe günü renklerini kırmızıya çevirir, İyi Cuma ve Kutsal Cumartesi günü İsa'nın ölümüne binaen günahın ve ölümün güçlerini sembolize etmek için siyah rengi kullanmaktadırlar.[327] Kırk günlük Lent döneminden sonra Hıristiyan teolojisinin en önemli zamanlarından biri olan "Paskalya Günü" başlamaktadır.[328] Paskalya öncesi tutulan orucun mahiyetini anlamak için Paskalya'dan kısaca bahsedilmesi yerinde olacaktır.

Paskalya, Hz İsa'nın dirildiğine inanılan Mart ayının 14. günüdür. Yunanca olan sözcüğün aslı "Paskhalia" kelimesidir. Bu kavram İbranice'de "Pesah" olarak ifade edilmekte ve "geçiş" manasına gelmektedir. İlkbahara doğru kutlanan bu bayram,

---

[323] Kırk gün süren Lent dönemi ile ilgili olarak eski Mısırlıların, Nil'deki yumurtlama mevsiminde balık yemekten kaçındığı benzer bir döneme denk geldiği kaynaklarda belirtilmektedir. Basilios**,** a.g.e, s.1093 http://**ccdl.libraries.claremont**.edu/cdm/ref/collection/cce/id/843 16.07.2018

[324] Kemal Yavuz Engin, **Vahyin Geçmiş Varisleri**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2014, s.520

[325] Paskalya öncesi cuma günü, Hıristiyanların yıllık olarak İsa Mesih'in çarmıha gerilmesinin anıldığı gündür. Hristiyanlığın ilk günlerinden beri, İyi Cuma, üzüntü, kefaret ve oruç tutan bir gün olarak görülmüştür. Hans J. Hillerbrand, "*Good Friday Chırıstıanıty*", **The Editors of Encyclopaedia Britannica**, 2018, https://www.**britannica**.com/topic/Good-Friday16.07.2018

[326] K. Quast. *"Lent In"*, **Religions of The World: a Comprehensive Encyclopedia of Beliefs and Practices** (Eds. J. G. Melton, & M. Baumann), Santa Barbara, CA: ABC-CLIO. 2010, https://search.**credoreference**.com/content/topic/lent 16.07.2018; Mehmet Katar, "*Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma*" **Dini Araştırmalar Dergisi**, Cilt: III, S: 8, 2001, s. 7-27; Gündüz, Din ve İnanç…, s.234

[327] Quast, a.g.e, https://**search.credoreference**.com/content/topic/lent 16.07.2018

[328] Sullivan, a.g.e, s.201; Maclean, a.g.e, s.770

doğanın her yıl sonbaharda ölüp ilkbaharda dirilişini sembolize etmektedir. Sembolize ettiği anlamından dolayı "Pesah günü", Hz İsa'nın yeniden dirilerek yaşama geçtiğine inanılır. Dirilen Hz İsa'nın ise insanı ebedi ölümden kurtaracağına inanıldığı için büyük bir bayram yapılır.[329] Hıristiyanlığın ilk zamanlarında her Pazar kutlanan bu bayram Kilise teşkilatının yapmış olduğu değişikliklerle senede bir defa kutlanır hale gelmiştir.[330] Tarihi süreç içerisinde kutlanması tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmamalar Miladi 325 yılında İznik Konsili'nin toplanmasıyla çözüme kavuşturularak yılda bir defa ve daima pazar günü kutlanmasına karar verilmiştir. Ayrıca kutlamanın hiçbir zaman Yahudi bayramı ile aynı zamanda yapılmayacağı kararlaştırılmıştır.[331]

Hıristiyanlar Paskalyayı baş bayram olarak saymışlardır ve bayramlar takviminin temeli olarak kabul etmişlerdir. Katolik takviminde tüm bayramlar her yıl aynı güne denk gelmediğinden tüm bayramlar bu bayrama göre hesaplanmaktadır. Hıristiyan inancındaki Paskalya, Hz İsa'nın çarmıha gerilmesi üzerinden üç gün geçtikten sonra tekrar dirilmesini sembolize eder. Bu üç günlük süre içerisinde bayramın ilk günü, yani Perşembe akşamı Hz İsa'nın son akşam yemeği anılır, ertesi gün çarmıhta ölümü tazelenir ve son gün olan Pazar günü ise Hz İsa'nın dirilişi kutlanmaktadır. Hıristiyanlar'ın inancına göre bu diriliş Hz İsa'nın dünyaya ikinci kez gelişi olarak değerlendirilmektedir.[332] İkinci diriliş Hz İsa'nın kendisini gönüllü olarak çarmıhta kurban etmesinden sonra yeniden dirilişi olarak yorumlanmaktadır. Hıristiyan anlayışına göre bu olay sadece bir bedensel dirilişi değil onun da ötesinde Hz İsa'nın "Rab" olarak geri gelişini ifade ettiği kaynaklarda belirtilmektedir.[333] Vaftiz edilecek olanlar bugün vaftiz edilerek kiliseye dâhil olurlar. Daha önceden bu işlemden geçmiş olanlar ise imanlarını bu vesileyle tazelemektedirler. Bundan dolayı perhiz, dua ve tövbelerle iç içe geçmiş bir ibadeti yerine getiren kişinin manevi kirlerinden arınmış olarak Paskalyaya gireceğine inanılır.[334] Ayrıca bu bayramın öneminden dolayı Paskalya öncesi ve sonrası pek çok kutlama yapılmaktadır.[335] Yapılan bu kutlamaların

[329] Maclean, a.g.e, s.770; Erbaş, Hıristiyan Ayinleri…, s.47;
[330] İlhami Ayrancı, "*Kudüs'te Paskalya Kutlamaları*" **Diyanet İlmi Dergi**, C: 39, S: 1, 2003, s.29-36
[331] Francıs Dvornık**, Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, (çev. M. Aydın), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s.7
[332] Galip Atasagun, "*Hıristiyanlığın Tanımı, Yorumu ve Kurumsallaşmasında Sembollerin Yeri*" **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: X, 2000, s.181-196
[333] Okholm, a.g.e, s.753; Ayrancı, a.g.m, s.29
[334] Michel, a.g.e, s.89
[335] Katar, *Hıristiyan Bayramları*…, s.22

en önemli merkezi Kudüs şehridir. Kudüs şehrinin 8-10 km. güneyinde Hz İsa'nın doğduğu rivayet edilen Beytülahm şehrinde kutlamalar yapılmaktadır.[336]

Hıristiyanlığın kutsal metinlerinde İsa'nın son akşam yemeğini yemesi, ihanete uğraması, çarmıha gerilmesi ve sonrasında tekrar dirilmesi ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır.[337] Hz İsa, Paskalya bayramı geldiğinde Tanrı'ya gideceği saatin yaklaştığını, kendisini, on iki havariden birinin ele vereceğini haber vermiştir.[338] Yakalanmadan önce on iki havari ile birlikte oturduğu sofrada ekmeği alıp şükrettikten sonra bölerek ve onlara; "*Alın ve yiyin, bu bedenimdir*"[339] demiştir. Yemekten sonra kadehi alıp; "He*piniz ondan için. Bu kadeh, sizin için dökülen benim kanımdır*"[340] diyerek kadehi onlara verir. Kendisini ihbarda bulunacak kişinin, kendisiyle birlikte aynı sofrada olacağını da söyler.[341] Onun bu haberi verdiği sırada düşmanları da onu nasıl yakalayacaklarının planlarını yapmaktadırlar.[342] On iki Havariden biri olan Yahuda İşkariyot'ın, Hz. İsa'nın yakalanması için belirli bir ücret karşılığında düşmanla işbirliği yaparak Hz İsa'nın yerini ihbar emiştir.[343] Hz İsa, yakalandıktan sonra kendisine hakaretler edilir ve "*Mesih misin*" sorusuna; "*Eğer size söylersem inanmazsınız, size sorsam cevap vermezsiniz*"[344] der. Bunun üzerine; "*Sen Tanrı'nın oğlu musun?*" diye sorulunca, "*Evet ben oyum*"[345] diye cevap verir. Bu cevaptan sonra onun suçluluğuna ve ölüm cezasını hak ettiğine karar verilir ve Romalı Vali Pilatus (Pilate) tarafından sorguya çekilip yargılanmak üzere Pilatus'a götürülür.[346] Burada kendisine yöneltilen, "*Sen kral mısın*?" sorusuna verdiği; "*Evet kralım*"[347] cevabı üzerine haça gerilmesi istenir. Pilatus, Hz İsa'nın dürüst bir adam olduğunu ve bundan dolayı da haça gerip kanına girmek istemediğini söyler. Fakat bütün halk haça gerilmesinde ısrar eder. Bunun üzerine Pilatus'un, İsa'yı kırbaçlattıktan sonra haça gerilmesi için halka teslim ettiğine inanılmaktadır.[348] Mevcut İncillere göre, İsa Kudüs'te, Golgota denilen yerde Vali Pilatus'un adamları tarafından yapılan zulüm ve

[336] Ayrancı, a.g.m, s. 30
[337] Matta, 26/26; Luka, 22/19; Korintlilere I, 11/23-25
[338] Matta, 26/21
[339] Matta, 26/20
[340] Matta, 26/27-28
[341] Matta, 26/20-25
[342] Matta, 26/1-5
[343] Matta, 26/14-15
[344] Luka, 22/67-68
[345] Luka, 22/70
[346] Matta, 27/1-2; Luka,23/1
[347] Matta, 27/11
[348] Matta, 27/11-37

işkenceden sonra çarmıha gerilmek suretiyle ruhunu teslim etmiştir. Daha sonra da Yahudi âdeti üzerine kokulu otlarla sarılarak mezara konulmuştur.[349] Rivayete göre ölümünden üç gün sonra dirilmiş ve tekrar göğe alınana kadar belli bir süre Havarilerle birlikte yaşamıştır.[350]

3.2.1.1.3. Noel orucu

Hz İsa'nın doğumunun yıldönümünde yapılan kutlamalara Noel bayramı denilmektedir. Kilise takviminde "ışık döngüsü(cycle of light)" olarak yer almaktadır. Hıristiyanlıkta bayram ve kutlamaların, tarihi süreç içerisinde Hıristiyanlar tarafından Hz İsa'nın hayatındaki önemli olayları anmaya yönelik kademeli olarak ortaya çıktığı kaynaklarda ifade edilmektedir.[351] Hz İsa ile ilgili kutlanan bu bayramların ilki Noel ve Noel'e hazırlık anlamındaki Advent[352] dönemidir. Bu dönem Noel'e kadar süren, dört Pazardan müteşekkil bir süreyi kapsamaktadır. Dört pazardan birincisi 27 Kasım-3 Aralık arasındaki yedi günlük tarihten birisine rastlamaktadır.[353] Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde hem bireysel olarak hem de Kilise tarafından böyle bir kutlamanın yapılmadığı kaynaklarda belirtilmektedir. Bu gelenek, Batı'da Noel Bayramı olarak her yıl 25 Aralıkta[354], IV. yüzyıldan itibaren kutlanmaya başlamış olduğu tahmin edilmektedir.[355]

Advent kavramı terim olarak Kilise yılının başlangıcı ve Hz İsa'nın doğum gününe hazırlık anlamına geldiği kaynaklarda belirtilmektedir.[356] Tarihsel olarak Advent dönemi içerisinde katı bir kefaret uygulaması olarak iki tür orucun varlığından bahsedilmektedir. Bunlardan birisi Ember günlerinde tutulan oruç, ikincisi Noel

---

[349] Yuhanna, 19/38-42
[350] Markos, 16/1-20; Luka, 24/1-53
[351] Hughes, a.g.e, s.6; Okholm, a.g.e, s.752
[352] Advent; Latince "varma, gelme, geliş" gibi anlamlara sahip "adventus" kelimesinden gelmektedir. Terim olarak iki anlamı vardır: a) Hz İsa'nın doğum gününü bekleme ve hazırlanma, b) Hz İsa'nın kurtarıcı ve yargılayıcı olarak ahir zamanda tekrar geri gelmesini sembolize etmektedir. Okholm, a.g.e, s.752; Sulliven, a.g.e, s.199
[353] Hughes, a.g.e, s.4: Sulliven, a.g.e, s.199
[354] Bu tarih için bazı kaynaklar Paganların güneşin doğumunu kutlamak amacıyla oruç tuttuklarını bahseder. Pagan inancına göre kış karanlığı sona ermiş ve ışığın muzaffer oğlu "Güneş İnsan" doğmuştur. İlk dönem Hıristiyanların bu uygulamayı Hz İsa'ya uyarladıkları hatta ilk dönem bazı Kilise görevlilerinin İsa'nın doğumundan kasıt güneşin dönüşü veya yeni güneşin doğuşu anlamına geldiğini ifade ettiklerine dair bilgiler kaynaklarda anlatılmaktadır. Okholm, a.g.e, s.753; Many P., **Tüm Çağların Gizli Öğretileri**, (çev. M. Sağlam), Mitra Yayınları, İstanbul, 2008, s.175
[355] Sulliven, a.g.e, s.185: Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.388: bkz. "*Kurtarıcı Mesihin Doğumu ve Anlamı"*, http://www.**ortodokslartoplulugu**.org/bayramlar-yortular-kutlamalar/kurtarici-mesihin-dogumu-ve-anlami/ 15.07.2018
[356] Schimmel, a.g.e, s.281

orucudur. Ember günleri[357]; Advent evresine denk gelen 13 Aralık, Pantekost günü, 14 Eylül ve Lent döneminin ilk Pazar gününü takip eden Çarşamba, Cuma ve Cumartesi günleridir.[358] Ember günlerinde ilk dönem Kiliseleri tarafından Hz İsa'nın doğum günü kutlamaları yapılarak oruç tutulmuştur. Bu kutlamalar üçer ay aralıklarda yılda dört defa aynı tarihlerde gerçekleştirilmiş ve daha sonraları yapılan düzenlemelerle Ember oruçları kaldırılmıştır. Bazı kaynaklar Ember oruçlarının Roma'dan Hıristiyanlara geçmiş uygulamalar olduğunu ileri sürmektedirler.[359]

Hz İsa'nın doğumu bir bayram olarak kutlanması Batı Kiliselerinde IV. yüzyıldan itibaren 25 Aralık'ta, Doğu ve Ermeni kiliselerinde V. yüzyıldan itibaren 6 Ocak'ta kutlanmaya başlamıştır. Bundan farklı olarak Rus kilisesi 7 Ocakta kutlamaktadır.[360] Eskiden Noel kutlamalarına büyük bir ehemmiyet gösterilerek tüm Hıristiyanların katılması gerekli görülmüştür. Hatta Ortaçağda çok ayrıntılı törenlerle icra edilmiştir. İlk dönem törenlerinde Hz İsa'nın doğumundan önceki gün oruç tutulmakta ve doğum anı olarak tabir edilen zaman geldiğinde çeşitli dua ve ilahilerle beklenmiştir. Bu bekleyişin sonunda mass ayini ve komünyon gerçekleştirilmiştir.[361] Günümüzde ise Noel kutlama anlayışı değişmiş ve birçok Hıristiyan oruç tutmayarak doğum anında yapılan ayinlere katılmamaktadır. Bundan dolayı Katolik Kilisesi değişiklik yaparak oruç ibadetini hafifletmiştir. Sadece Noel arifesinde yapılan kısa süreli Perhiz uygulaması koymuştur.[362] Dolayısıyla Noel gününden önce bekleyiş anlamında "Noel Perhizi" vardır. Bu bekleyiş dönemi Noel Bayram'ından önceki dördüncü Pazar gününden bir önceki gün başlar ve üç, dört hafta sürer. Bu sürenin sonunda Noel arifesinde perhiz yapılır. Hıristiyanların birçoğu oruç tutarak, dua ve ibadetlerle

---

[357] Latince "Quartertemper" kelimesinden geldiği tahmin edilmektedir. Ember günleri yılın birinci, dördüncü, yedinci ve onuncu aylarında üçer ay aralıklarla hasat kutlamalarını kapsayan Pagan Roma bayramlarıdır. Bu kutlamaların birincisi Mart'ta, diğerleri Haziran'da hububat kutlaması, Eylül'de şarap, Aralık'ta zeytinyağı hasadıyla ilgili üçer ay aralıklarla icra edilmiştir. Bu tarihlerle aynı günde Hıristiyanlar Hz İsa'nın doğum günlerini icra ederek oruç tutmuşlardır. Bundan dolayı Ember günleri geleneğinin Pagan Roma'dan Hıristiyanlığa geçmiş olabileceği ihtimalinden ileri sürülmektedir. Sullivan, a.g.e, s.198-199: Hughes, a.g.e, s.12-13: Encyclopaedia Britannica,"*Ember Days and Ember Weeks",* **The Editors of Encyclopaedia Britannica**, 2013, https://www.**britannica**.com/topic/Ember-Day-and-Ember-Week 16.07.2018

[358] Hughers, a.g.e, s.12-13, Ayrıca bkz. James David, O'Neill,. *"Fast."* **The Catholic Encyclopedia**. Vol: V, Robert Appleton Company, New York, 1909, http://www.**newadvent**.org/cathen/05789c.htm 16.07.2018

[359] Sullivan, a.g.e, s.198-199: Hughes, a.g.e, s.12-13; *"Ember Days and Ember Weeks",* Written By: **The Editors of Encyclopaedia Britannica** , https://www.**britannica**.com/topic/Ember-Day-and-Ember-Week 16.07.2018, Bkz. Katar, *Hıristiyan Bayramları…*, s.10-12; A. Tuba Köse, *"Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri",* **Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı Dergisi,** Ankara, 2006, Sayı 36, s.50-55; Mershman, Francis. *"Ember Days."* **The Catholic Encyclopedia,** Vol: V, Robert Appleton Company, New York, 1909. http://www.**newadvent**.org/cathen/05399b.htm 20.07.2018

[360] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.388

[361] Sulliven, a.g.e, s.205-206

[362] Sulliven, a.g.e, s.206-207: Sarıkçığolu, a.g.e, s.296

kendilerini Noel bayramına hazırlamaktadırlar.[363] Bazı kaynaklar Noel öncesindeki perhizi kırk gün olarak devam ettiğini fakat çok az Hıristiyan'ın buna riayet ettiğini belirtmektedir. Süre olarak en çok on günlük perhiz orucu ile Süryani kilisesi Noel'e hazırlık yapmaktadır.[364] Perhiz süresi içeresinde belli yiyeceklerden uzak durarak, bitkisel yağ ile yapılmış tek çeşitli sebzeli yemekler, balık, tüketilmektedir. Bu süre içerisinde etli yemekler tüketilmesi yasaktır.[365]

3.2.1.1.4. Haftalık oruçlar

Hıristiyanlıkta büyük önemli oruçlar dışında haftanın belirli günlerinde yerine getirilen Perhiz oruçları vardır. Kiliseler tarafından Çarşamba, Cuma ve Cumartesi günlerinde oruç tutulması teşvik edilmiştir. Bazı mezhepler sadece Çarşamba ve Cuma günlerini kabul etmektedir.[366] İncil'de haftalık oruç şöyle geçmektedir; *"Haftada iki kere oruç tutarım, bütün ondalığımı veririm (şu vergi müstelzimi gibi, hastalık edici günah işleyici değilim) der."*[367] Bu günlerin önemli olmasının sebebi ise Hıristiyan inanışına göre Hz İsa Çarşamba günü ele verildikten sonra Cuma günü haça gerilmiş ve Cumartesi günü defnedilmiştir. Bu sebepten ötürü bu günler tövbelerin kabul edildiği günler olarak kabul edilir ve bugünlerde oruç tutulur. Ayrıca Miladi II. asırda birçok ülkede haftalık oruçların tutulduğu kaynaklarda bahsedilmektedir. Bazı Kilislere göre ise Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri oruç vakti olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu günlerin içerisinden Çarşamba yerine Pazartesi gününü zikredenler de vardır.[368] Genel olarak Yortu günlerine rastlamayan her Cuma dindarlar tarafından et ve yağlı yemeklere karşı perhiz yapılmaktadır.[369]

3.2.1.2. Hususi oruçlar

Hususi oruçlardan kastımız, genelin dışında özel olarak dindarlar tarafından yerine getirilen oruçlardır. Çünkü Hıristiyanlık'ta orucun ülkelere göre değişen hüküm ve gelenekleri olduğundan dolayı her Kilisenin veya dindar bireylerin kendilerine özgü

---

[363] Bkz. Luke Melackrinos, *"Fasting before Christmas?",* 2014, http://**myocn**.net/fasting-christmas-really-really/ 16.07.2018
[364] Feyizli, a.g.e, s.36; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.400; bkz. Sulliven, a.g.e, s.205-206
[365] Sulliven, a.g.e, s.198
[366] Sullıven, a.g.e, s.197
[367] Luka, 18/12
[368] Sulliven, a.g.e, s.195-199; Cilacı, a.g.e, s. 27; Mother Mary, Archimandrite Kallistos (Ware), **The Rules of Fasting,** Faber & Faber, London, 1978, s.35-37
[369] Feyizli, a.g.e, s.33

farklı oruç uygulamaları bulunmaktadır. Farklı uygulamalara baktığımızda hususi olarak yıl içerisinde her mevsim içinde üç günlük oruç[370], yirmi bir günlük oruç [371], aziz Meryem'in göklere çıkarılması anısına elli günlük, Papazların kendilerine mahsus tuttukları oruç, her cuma günü balık hariç, et yemekleri tüketmeden hafif yemekler tüketmek suretiyle tutulan oruçlar mezhepler arası bireysel tercihe bağlı oruçlardır. Tarihi süreç içerisinde Vaftiz öncesi hazırlık mahiyetinde bir günlük tutulan oruç ve Pentekost festivali öncesinde bir haftalık oruç(Pentecostal fast) uygulamaları IV. yüzyılda ortaya çıkan diğer uygulamalardır. Ama günümüzde bu oruç türleri kaldırılmıştır. Özel uygulamalar arasında zikredebileceğimiz kefaret amacıyla özel olarak tövbekârların orucu(Fasting of penitents) yaygın olarak yer alan bireysel türlerdendir.[372] Bunlara ilave olarak zaman içerinde gelişen Manastır hayatının bir parçası olarak gönüllü tutulan oruçlar ortaya çıkmıştır. Tarihsel anlamda IV. yüzyıldan itibaren yaygınlaşan, özellikle Manastırlarda ve Kiliselerde yaşayan ruhban sınıfının özel olarak yerine getirdikleri ibadetler mevcuttur. Bazı kilise görevlileri dullara ve tüm Hıristiyanlara bu orucu tavsiye etmektedirler.[373]

Hususi oruçların uygulamalarına baktığımızda Hıristiyanlar'ın bir kısmı yumurta ve meyve yemekten perhiz etmektedirler. Bazıları ise yalnız kuru ekmek yiyerek perhiz yapmakta, bazıları da bunların hiçbirini yememektedir. Hıristiyanların bazıları ise hayvanî besinleri yemeyip, nebati besinleri tüketerek oruç ibadetini gerçekleştirmektedirler.[374] Hıristiyanlık'ta orucun bazen tam perhiz bazen ise kısmi perhiz şeklinde yapıldığı da görülmektedir. Kısmi perhiz daima etli yemeklere yapılırken bazen yoğurt gibi sütlü ürünlere karşı da uygulanmaktadır.[375]

Hususi oruçlar içerisine diğer Hıristiyan mezheplerine göre oruç ibadetini daha disiplinli olarak yerine getiren Süryani Ortodoks Hıristiyanlığının uygulamalarını da ekleyebiliriz. Günümüz Hıristiyan Mezhepleri arasında tevhidi bir özelliğe sahip

---

[370] Katolik mezhebinde "Mevsim orucu" olarak ifade edilen bir oruçtur. Bu ibadet, her mevsimin üç günü Çarşamba, Perşembe ve Cuma günlerinde yerine getirilen dört mevsim de toplam on iki günlük tutulan bir oruç türüdür. Haftalık oruçlarda hayvansal gıdalara karşı perhiz yapılmaktadır. Bazıları günlük öğle ile akşam arasında yemek yenilemesine izin vermektedir. Demir, a.g.m, s.1791

[371] Kiliseler özellikle Ocak ayında yirmi bir günlük oruç tutulması için çağrılarda bulunmaktadır. Bkz. Church of the Highlands *"21 Day Of Prayer & Fastıng"*, https://**homeportcc**.org/blog/21-day-prayer-fasting/ 16.07.2018

[372] Maclean, a.g.e, s.767-786; Soysaldı, a.g.e, s.107-108

[373] Maclean, a.g.e, s.768

[374] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s. 395-396

[375] Feyizli, a.g.e, s.32-33

Süryani Hıristiyanların bağlı olduğu kilise Süryani Ortodoks Kilisesidir. Süryani Ortodoks Kilisesinde oruçla ilgili diğer Hıristiyanlar gibi katı bir saat uygulaması yoktur. Oruç sabah güneşin doğusuyla başlar, akşam namazı için kilise çanının çalmasıyla biter. Bu uygulama akşama kadar oruç tutmaya niyet edenler için geçerlidir. Öğlene kadar oruç tutmaya niyet edenlerin orucu öğlen namazı sonrasında bitmektedir.[376] Süryaniler diğer Hıristiyanların tuttuğu oruçlara ilave olarak fazla oruç tutmaktadırlar. Ayrıca tıpkı İslam'daki gibi sabahtan akşama kadar yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durma şeklinde oruç tutulduğu gibi, diğerlerinden farklı olarak sabahtan akşama kadar susuz kalmak suretiyle yerine getirilen "susuzluk orucu" uygulamaları da kaynaklarda anlatılmaktadır.[377] Susuzluk orucu diğer mezheplerde görülmeyen bir uygulamadır. Bununla birlikte perhiz şeklindeki uygulamaları mevcuttur. Perhiz oruçlarında gün boyunca et yemedikleri gibi, süt, tereyağı ve yumurta gibi hayvansal ürünleri de kullanmazlar. Yemeklerde yalnızca bitkisel yağlar, tahıl ve sebzeler tercih edilir. Eski zamanlarda tarım ve hayvancılıkla uğraşan Süryanilerin çoğu katı oruç kuralları yüzünden besledikleri hayvanlardan faydalanamamışlardır. Birinci Dünya savaşının o zor günlerinde Süryani halkının yararına bu kurallarda bazı yumuşatmalar olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Süryani Ortodoks Hıristiyanlar yıllık ve haftalık oruç/perhiz ibadetleri vardır.[378] Yıllık oruçlar; Büyük oruç[379], Ninova orucu(Hıdırallas)[380], Elçiler orucu/Haziran başı perhizi[381], Meryem ana orucu[382], Milad(İsa'nın doğumu, Doğuş) Aralık perhizidir[383]. Haftalık oruçları ise Süryani Ortodoks kilisesinde her hafta Çarşamba ve Cuma günleri, haftalık oruç tutulmaktadır.[384]

---

[376] Durak, a.g.e, s.143-144; bkz. Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.401

[377] Demir, a.g.m, s.1791

[378] Nihat Durak, **Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet,** Rağbet yayınları, İstanbul, 2011, s.141-143; bkz. Takla Haymanout, *"Fastıng"*, **Dictionary of Coptic Orthodox Church Terms and Terminology**, https://**st-takla**.org/faith/en/terms/fasting.html 20.07.2018

[379] Tüm kiliselerce kabul edilen kırk günlük Paskalya öncesi oruca yedi günlük "Elem Haftası (Haça Gerilme Haftası)" orucunun da eklenmesiyle toplam 47 günlük oruç tutulur. Oruç tarihi Şubat, Mart, Nisan aylarında değişmektedir. Feyizli, a.g.e, s.36; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.400

[380] Hz Yunus'un davetine icabet etmeyen Ninova halkını Tanrı cezalandırdığından dolayı buraya sonradan gelen insanlar Tanrıya bağlılıklarını göstermek için Ninova orunu tutmuşlardır. Şubat ayında tutulan üç günlük oruçtur. Feyizli, a.g.e, s.36; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.400

[381] Üç gün sürmektedir ve havarilerin orucu olarak kabul edilir. 26-29 Haziranda tutulmaktadır. Feyizli, a.g.e, s.36; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.400

[382] Ağustos perhizi olarak da bilinir. Beş gündür, 10-15 Ağustosta tutulmaktadır. Feyizli, a.g.e, s.37; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.400

[383] 15-25 Aralık'ta tutulan on günlük oruçtur. Feyizli, a.g.e, s.36; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.400

[384] Maclean, a.g.e, s.771; Şabo Boyacı, "*Süryani geleneklerinde Oruç Ve Perhiz*" http://www.**minidev**.com/kulturler/kulturler_suryani_editor11.asp 05.08.2018

3.3. İslam'da Oruç

İslam Miladi 610 yılında Mekke'de ortaya çıkmış, vahiy geleneğine göre son ilahi dindir. Günümüzde dünyanın hemen her tarafında yaşayan yaklaşık bir buçuk milyar insanı bünyesinde barındıran İslam, diğer dinlerle mukayese edildiğinde daha sistemli, genç, dinamik, açık ve anlaşılır ilkeler ortaya koymaktadır. Terim olarak Allah'a yönelmek, teslim olmak ve tevhit inancıyla bağlanmak anlamlarına gelmektedir.[385] İslam'ın özünü Allah'ın emir ve iradesine, son peygamber Hz Muhammed(as)'in tebliğ ettiği dini[386] tebliğlerine teslim olma ilkesi oluşturmaktadır.[387] İslam'da ibadet öncelikle Kur'an-ı Kerim'in buyruğudur ve Kur'an-ı Kerim, yalnız Allah'a ibadet edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hz. Peygamber(as) bizzat tatbik uygulamalarıyla ibadetlerin usul ve adabını müslümanlara öğretmiştir.[388] Hz Peygamberin ifadesiyle İslam beş temel esas üzerine kuruludur.[389] İslam dini, bireyi toplum içerisinde uyumlu, güvenilir ve hoşgörülü olmasını sağlamaya dönük düzenlemeler getirdiği gibi; onun Yüce Yaratıcı ile olan bağlantısını daha derinden hissedip bu bağın devam ettirilmesine ve geliştirilmesine hizmet edecek düzenlemeler ortaya koymuştur. Bu yapılan düzenlemelerin bir parçasını oruç ibadeti oluşturmaktadır. Oruç İslam'da tamamen kul ve yaratıcı arasındaki sevgi ve saygı bağının doruk noktasına ulaştığı bir ibadet biçimidir.[390] Oruç kavramı ile ilgili birinci bölümde gerekli kavram tahlili yaptığımızdan dolayı tekrar kavram açıklaması yapılmayacaktır.

İslam'daki oruç ritüeli, namaz ve hac ibadetlerinde olduğu gibi, lisanla veya herhangi bir fiziksel hareketle dışa yansıyan biçimsel bir yapısının olmaması önemli bir ayrıntıdır. Ebû Hureyre'den (ra) rivâyet edilen kudsî bir hadiste şöyle buyrulur: *"İnsanoğlunun yaptığı her şey kendisi içindir. Oruç müstesna. O benim içindir ve onun mükâfatını ben veririm."*[391] Şeklindeki ifadesi ile "riyanın en az karıştığı ibadet" olarak da nitelendirilmektedir. Bu şekilde yorumlanmasının nedeni oruç ibadetinin dışa

---

[385] Şinasi Gündüz, *"İslam",* **Yaşayan Dünya Dinleri**(ed. Ş. Gündüz), DİB Yayınları, Ankara, 2010, s.17
[386] Maide, 5/3
[387] Ömer Faruk Harman, *"İslam",* **DİA**, Cilt: XXIII, TDV Yayınları, 2001, s.3
[388] Mustafa Çağrıcı, *"İslam",* **DİA**, Cilt: XXIII, TDV Yayınları, 2001, s.11-12
[389] Kelimeyi Şehadet, Namaz, Oruç, Zekât, Hac beş temel esası oluşturmaktadır. Buhârî, Îmân, 1-2, Müslim, Îmân, 19-22
[390] Olgun, a.g.e, s.154
[391] Buhari, Savm, 9

yansıyan bir görünüme sahip olmaması, diğer insanlara saklı kalan bir ibadet olmasıdır.[392]

Oruç, Medine döneminde farz kılınmasına rağmen, İslam'ın ilk yıllarında Mekke'de Peygamberimizle birlikte sahabeler tarafından bizzat tatbik edilmiştir. Daha sonra Medine'ye hicret esnasında aşura günü, Yahudilerin oruç tuttuğu görülmüş ve peygamberimiz müslümanlara oruç tutmalarını emretmiştir. Yani henüz bir emir (farziyet) gelmeden önce de peygamberimiz ashabından oruç tutmasını istemiştir. Rivayet edilen bir hadiste; Muaz bin Cebel (r.) der ki: "oruç üç defa değiştirildi. Muhacirin, Medine'ye geldiği vakit ehl-i Medine'nin taahhüdü yoktu. Peygamberimiz her ay üç gün oruç tutar, ashabına da onların tutulmasını emrederdi. Medine'ye hicretin ikinci yılında, Şaban ayının onunda Ramazan orucu farz(emir) kılındı. Ramazan orucu farz olunca halkın çoğu oruca alışmamış olduklarından kendilerine oruç tutmak güç geldiği için iftar edenler, altmış fakirin karnını doyururlardı ve *...Öyle ise sizden ramazan ayına ulaşıp idrak edenler onda oruç tutsun...*[393] emri nazil olunca Peygamber Efendimiz takati olmayanlardan başkasının oruç tutmasını emir buyurdu."[394] Bu emirle birlikte, daha önce tutulan oruçlar ile ilgili müminler serbest bırakılmışlar[395], Ramazan ayı dışındaki Recep ve Şaban aylarında, müminler fazla oruca teşvik edilmişlerdir.[396] Bu oruçlar çalışma içerisinde hususi oruçlar başlığı altında açıklanacaktır.

İslam dininin temel kaynağı Kuran'a göre oruç ibadetinin, Müslümanlara ve daha önceki toplumlara da emredilmiş(farz) bir ödev olduğu belirtilmektedir. İslâm'ın ön gördüğü oruç, Allah'ın buyruğunu yerine getirmek ve O'nun hoşnutluğunu kazanmak amacıyla belirli bir süre zarfında her türlü yemeyi, içmeyi ve cinsel ilişkiyi terk etmektir. Zamanı, süresi, şartları, hangi fiil ve davranışlarla bozulduğu, tanınan kolaylıklar bakımından belirli bir disiplin ve kurala bağlanmış olması bakımından diğer dinlerde görülen uygulamalardan farklı özellikler barındırmaktadır. İslam alimlerinin kanaatlerine göre oruç, vücuda zahmet vermek için değil, bilakis ruhu

---

[392] Canan, a.g.e, s.62
[393] Bakara, 2/185
[394] Hayreddin Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Cilt: I, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s.276-279; Olgun, s.154
[395] Buhari, Savm, 69; Müslim, Sıyam, 132-137
[396] Buhari, Savm, 51; Ebu İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizi, **Sahihu't-Tirmizi**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Zekât, 28; Ebu Muhammed Abdullah b. Yezid Mace el-Kazvini, **es-Sünen**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Savm,4

terbiye etmek için güzel bir ibadettir ve faydalı şer'i bir düzenlemedir. Ayrıca manevi, ahlaki, bedeni, bireysel ve sosyal birçok faydayı barındıran çok fonksiyonlu bir fenomendir.[397] Oruç, takva ve Allah'a itaatin en önemli göstergelerinden birisi, hem irade hem de sabır eğitimidir. Nefsin olumsuz eğilimlerinin önüne geçer. Varlıklı insanlar için yoksulların halini tecrübe ederek onların içinde bulundukları sıkıntıyı empati kurarak anlamalarını ve onlara yardım edilmesi gerektiğini hissettirerek yardımlaşmayı artırmaktadır. Böylece mü'minin duygu ve düşüncelerini inceltir, yardım duygularını artırır, şefkat ve merhamet ahlâkını geliştirir. Açlık çekmenin zorluğunu gösterir, fakirleri, zorluk ve darlık çekenleri düşünmeyi sağlar. Bunu hisseden insan vicdani olarak sorumluluğu artarak ihtiyaç sahiplerine yardım yapmaktadır. Özellikle Ramazan ayında verilmesi gereken Fıtır sadakası paylaşma ve dayanışmanın en güzel göstergelerinden biridir. Paylaşma ve yardımlaşmayı artırma yönünde oruç tutamayan insanların tutamadıkları gün sayısında fidye[398] verilmesinin emredilmesi de oruç ibadetinin paylaşmaya ne kadar büyük katkı yaptığını göstermektedir. Bu yüzden oruç tutan bir kişi, paylaşma ve yardımlaşma yaptıkça Allah'a karşı şükran duyguları gelişir. Bu minnettarlık hissi, bir insanı aldığı nimetlere değer vermeye motive edeceği ve daha alçakgönüllü olacağı düşünülmektedir. Yoksul insanların acılarına karşı şefkat duygusu geliştirir ve bu eğitim bireyin içinde insancıl bir devrime yol açmaktadır. [399]

İslam'da oruç, sosyal işleviyle birlikte müslümanlar arasında kardeşlik, yardımlaşma, aynı topluma ait olma ve aynı ortak değerleri paylaşma gibi psiko-sosyal etkileri de beraberinde getirdiği görülmektedir. Orucun ibadet olması açısından hem sevap kazanma hem de psiko-sosyal açıdan insana kazandırdıklarının yanında, insan sağlığı için bir tedavi oluşu gibi birçok faydaları olduğu düşünülmektedir. Peygamberimiz(as) orucun sağlık yönünden faydasına işaret ederek oruç tutanın sıhhatli olacağını belirtmektedir.[400] Bu sebepledir ki hem hadiste hem de yapılan araştırmalar neticesinde orucun sağlık açısından tıbbi faydalarının da olduğu belirtilmektedir.

---

[397] Musa Carullah Bigiyev, **Uzun Günlerde Oruç**,(sad. ve haz. A. Kahraman), İz Yayıncılık, İstanbul, 2009, s.252; Karaman vd., a.g.e, s.276; Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.466-467

[398] Fidye; Yerine getirilemeyen bir ibadetin veya ibadette meydana gelen bir eksikliğin yükümlülüğünden kurtulmak için ödenen maddi bedel. Oruç tutmaya gücü yetmeyecek derecede yaşlı veya tedavisi mümkün olmayan hastalar, oruç tutmayıp ve bu oruçları kaza etmekten de ümit keserlerse, oruçsuz geçirilen her gün için fidye öderler. Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.143-144

[399] Bkz. Hökelekli, a.g.e, s.245-247

[400] Uysal, Psiko-Sosyal…, s.13; Çaviş, a.g.e, s.99

Bundan dolayı uzmanların açıklamalarına göre İslam'daki oruç uygulamaları mideyi dinlendirir, temizler ve bunun olarak bedenin durumunu tanzim eder, ona sağlık ve afiyetler verir. Özellikle kalbin kan damarlarına ve sindirim sistemine besinlerin emilmesi için fazla miktarda kan pompalanması gerekmeyecek ve sistem istirahate geçirir, yaşam kalitesini artırır.[401]

İslam'a göre orucun başka bir özelliği, Allah'a yakınlık, saygı, şükran, bağışlanma isteği gibi duyguların yoğun olarak yaşandığı dini bir tecrübe olarak görülmesidir. Bu açıdan bakıldığında insan için oruç, ruh sağlığı ve kalp temizliği için son derece önemli bir ibadettir. Oruç, müminin İslam'ın ana kaynağı Kur'an'la ilişkisini daima canlı tutarak dinamiklik kazandırır. Arzu ve eğilimleri öz denetim altına aldığı için bireyin takvalı olmasını sağlar. Bedenin olumsuz eğilimlerinden koruduğu birey ruhen daha huzurlu ve mutlu olmasını sağlar. İslam'ın emrettiği oruç, bir müminin kişiliğinin şekillenmesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki sayesinde müslüman bir kişi güdü ve eğilimlerini ilahi değerlere uydurmayı öğrenir, insanın duygu ve düşüncelerini olumlu yönde geliştirir. Bundan dolayıdır ki oruç kişide içsel disiplini sağlar, ruhu ve iradeyi güçlendirerek beden ve ruh dengesini sağlayan en kolay ve en pratik bir araç ve ibadettir. Kur'an-ı Kerim de yer alan ayetler oruç ile kişilik bütünlüğü arasında ilişki kurarak kişiye alçak gönüllülük ve sabır gibi güzel hasletler kazandıracağını belirtilmektedir.[402]

İslam'ın öngördüğü oruç ibadeti sayesinde müslümanın Allah'a olan inancını ve imanını daha fazla güçlendirdiği düşünülmektedir. Çünkü niyetli bir adam insanlardan gizli olarak, gizli yerlerde yiyecek, içecek alarak kendini rahatlatabilir, susuz boğazına bir miktar su damlatırsa onu görecek kimse yoktur, ama oruç sayesinde Allah'ın ona yakın olduğunu ve her zaman onu gördüğünü ve kendisini tuttuğunu fark eder. Böylece Allah'ın varlığını, O'na olan imanını daha yakından hisseder. Bu durum birkaç defa değil, bir ay boyunca düzenli olarak yaşanmaktadır. Böylece Allah'a olan iman canlı tutulur ve ilahi bir şuur oruç ibadetiyle uyanmaktadır. Bu açıklamaya paralel anlam içeren bir ayette oruç tutan müslüman, mümin, sadık, sabırlı, mütevazi, sadaka veren, zinadan kaçınan, Allah'ı zikreden erkek ve kadınlar için "*Allah'ın bir mağfiret ve*

[401] Saygılı, a.g.m, s.86-87
[402] Gazali, a.g.e, s.659; İlhami Güler, **İman Ahlak İlişkisi,** Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2003, s.89

büyük bir mükafat"[403] hazırlayacağının müjdesi verilmektedir. Bu ayete bakıldığında oruç ibadeti, müminin kişilik bütünlüğünü oluşturan özellikler arasında sayılmıştır ve oruç ibadetinin mümini hem bedenen hem de zihnen eğitip, disipline ettiği ifade edilmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar neticesinde oruç tutmanın güçlü üst benlik gelişiminde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Kişi oruç tuttuğunda benliğinin sabırsız ve bencil yönlerini daha iyi görür. Oruç ibadeti sayesinde nefsini kontrol etmesi ve yönlendirmesi de kolaylaşır.[404] İslam'ın oruç, aynı zamanda bir kalp işi olarak bütün gün yiyecek, içecek ve cinsî münasebet gibi isteklerden nefsi alıkoymaktan oluşan kutsal bir mücadele; hayatın değerini, iradenin kıymetini tattıracak en güzel bir özellik olarak da ifade edilmektedir.[405]

Kur'an Kerim'de "*Ey iman edenler, sizden öncekilere yazıldığı (farz kılındığı) gibi sakınasınınz(korunasınız) diye size de oruç farz kılındı*"[406] şeklinde ifadeye bakıldığında orucun koruyucu fonksiyonu anlatılmaktadır. Bu ayetin tefsiri mahiyetinde Hz Muhammed (as), *"Oruç bir kalkandır. Sizden biriniz oruçlu olduğu bir günde kötü söz söylemesin, kavga etmesin. Ona birisi sataşır veya küfrederse, 'ben oruçluyum' desin"*[407] buyurmuştur. Peygamberimizin ifadesine oruç, kişiyi kötülüklere karşı bir kalkan gibi koruyarak toplumsal hayatta huzursuzluklara ve mutsuzluklara sebep olan taşkınlıklara sebep olan fiilleri kontrol altına alarak eğitip olgunlaştırdığı ifade edilmektedir. Ayrıca ayette belirtilen *"korunasınız"* ifadesi oruçtaki nihai gayenin takvaya erişmek olduğu da beyan edilmektedir. [408] Bazı kaynaklarda orucun takva ile dört yönden ilgisi olduğu belirtilerek şöyle açıklanmaktadır; (a) Oruç, Allah'ın emrine sarılmak ve O'na yaklaşmak için cismi en hoş ve zaruri ihtiyaçlardan uzak tutmayı gerektirir. Bundan dolayı takva, korku ve itaatin bulunduğu aşikârdır. (b) Orucu Allah'tan başka kimse bilemez. Bu yüzden gösterişten uzak olarak sadece Allah için yapılan bir ibadettir. Oruca riyanın karışması, samimiyetsiz kimselerin, sâlih kimseler şeklinde görünmeleri ihtimali, diğer ibadetler gibi değildir. Hadis-i şerifte oruç ibadetinin mükâfatını Allah kendi bilgisinde saklamıştır. Onun için orucu da takvaya ermek ve Allah rızasına erişmek isteyenler

[403] Ahzab, 33/35
[404] Hamdi Döndüren, "*Niyet*" **Şamil İslam Ansiklopedisi**, Cilt: V, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1992, s.516
[405] Yazır, a.g.e, s.515-516
[406] Soysaldı, a.g.e, s.113
[407] Sarıkçıoğlu, a.g.e, s.64
[408] Karaman vd., a.g.e, s.277

tutar. Yoksa gösteriş için nefse ağır gelen açlığa kimse katlanmaz. Oruç ibadetini yerine getirip getirmediğini Allah'tan başkası bilemez. (c) Oruç, yemek ve içmekten sakınmayı gerektirdiği için, bedenî kuvvetleri ve o kuvvetlerin insana baskısını zayıflatır. Bedenî kuvvetlerin ve onun insana baskısının zayıflaması da şehveti zayıflatır ve ruhu arıtır. Çünkü günahların başı, beden ve şehvet yoluyla gelmektedir. (d) Oruç, gayr-i meşru arzu ve şehvete karşı koymada iradeyi kuvvetlendirir. Fert kendini günahlara sürükleyen şehvet ve arzuya karşı kendinde kuvvetli bir direniş bulur. Bu direnme gücü daha çok ramazan orucu ve uzun zamanı kaplayan oruçta gerçekleşir. [409]

Kur'an'da başka bir ayette oruç için sayılı günlerde içerisinde yapılacağı belirtilerek hastalık, yolculuk halinde olanların daha sonra yerine getirebilecekleri, tutmaya gücü yetmeyenlerin ise bir fakir doyurarak bu emri yerine getirebileceklerinden bahsedilmektedir. Ayetin devamında "*Eğer bilirseniz (güçlüğüne rağmen) oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır*"[410] şeklinde belirtilmektedir. Bu ayetin yorumu mahiyetinde sonraki gelecek ayetlerin oruç emri için bir psikolojik alıştırma olarak olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.[411] Ayrıca *"eğer bilirseniz"* ifadesi bağlamında, orucun insana sağladığı faydanın bilinmesinin istendiği; orucun faydasını öğrenmek için araştırma yapılmasının öneminin vurgulandığı belirtilerek;-bir bakıma-ibadetin faydasının bilgi alanına sokulduğu ifade edilmektedir. İbadet bir iman göstergesi olması sebebiyle kalple; faydasının bilinmesi sebebiyle beyinle; nefsi disipline etmesi sebebiyle de nefisle alakalıdır. Orucun bu üç manevî merkezi ilgilendirmesi sebebiyle insana faydaların en büyüğünü temin etmektedir.[412] Yukarıda belirtilen ayetin devamında; *"(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah sizin için kolaylık diler, zorluk çekmenizi dilemez. Sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir*"[413] buyurulmaktadır. Bir önceki ayette psikolojik hazırlık evresinden sonra gelen bu ayette

[409] Feyizli, a.g.e, s.42-43
[410] Bakara, 2/184
[411] Karaman vd., a.g.e, s.278
[412] Bayraklı, a.g.e, s.413
[413] Bakara, 2/185

orucun bir emir/ödev/farz olduğu açıkça belirtilmiş, zaruri durumlar için aynı zamanda kolaylıklar da sunularak önceki ayet tamamlanmıştır.[414]

Oruçla ilgili başka bir ayette Allah'ın cennetle müjdelediği kişiler; *tövbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû ve secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın koyduğu sınırları hakkıyla koruyanlardır*"[415] şeklinde ifade edilerek orucun karşılığında cennet verileceği belirtilmiştir. Bu ayetin içeriği ile paralel olarak başka bir ayette; *"Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha hayırlı, Müslüman, inanan, sebatla itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir*"[416] buyrularak, ahlâkî vasıfların tekrar belirtildiği görülmektedir. Her iki ayette de hakiki imandan kaynaklanan güzel sıfatlar tam bir plan ve program içinde sıralanmış ve bu sırayla birbirini tamamlamıştır. Böylece hakiki mümin ve olgun bir insan yetiştirmenin yöntemi açıkça ortaya koyulmuştur.[417] Ahlâkî vasıflar sıralanırken oruca yer verilen başka bir ayette ise şöyle buyrulmaktadır: "*Allah şu kişiler için bir mağfiret ve büyük bir ödül hazırlamıştır: Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar, mümin erkekler, mümin kadınlar, itaat eden erkekler, itaat eden kadınlar, özü - sözü doğru erkekler, özü-sözü doğru kadınlar, sabreden erkekler, sabreden kadınlar, Allah korkusuyla ürperen erkekler, Allah korkusuyla ürperen kadınlar, sadaka veren erkekler, sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar, ırz ve iffetlerini koruyan erkekler, ırz ve iffetlerini koruyan kadınlar, Allah'ı çok anan erkekler, Allah'ı çok anan kadınlar...*"[418]

Yukarıda zikredilen ayetlerin dışında Allah'ın, bazı durumlarda kulların yaptığı hatalarını telafi etmeleri için kefaret olarak orucu emretmektedir. Mesela yalan yere yapılan yeminin kefareti için *"üç gün oruç tutmaktır*"[419] şeklinde belirtilmektedir. Kasıtlı yapılan yeminin kirlettiği gönlü temizlemek için gidilen yollardan birinin oruç olduğu, bu ayette açıkça vurgulanmaktadır. Başka bir ayette haksız yere kıyılan bir canın karşılığında diyet, köle azat etme gibi çözümler üretilmiş, bunlara ilave olarak "*Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay art arda oruç tutması gerekir*"[420]

---

[414] Karaman vd., a.g.e, s.282
[415] Tevbe, 9/111-112
[416] Tahrim, 66/5
[417] Selahaddin Yıldırım, **Rasulullah'ın Dilinden Ramazan ve Oruç**, Erkam Matbaası, s.52
[418] Ahzab, 33/35
[419] Maide, 5/89
[420] Nisa, 4/92

şeklinde günahtan arınmanın çözümü olarak oruç sunulmuştur. Kefaret olarak oruçtan bahseden başka bir ayette ise Hac ibadetinde ihram yasaklarından birisini çiğneyen bir müminin bu davranışı karşılığında kurban, yoksulları doyurmak veya "*onun dengi oruç tutmaktır"* [421] şeklinde ifade edilerek işlenen günahı telafi etmek ve sonuçlarını ortadan kaldırmak amacıyla sunulmuştur.

Oruç, aynı zamanda peygamberimizin hadislerinde ifade ettiği gibi kulak, göz, dil, el ve diğer bütün organlarla birlikte yerine getirilmesi gereken bir ibadettir.[422] Bundan dolayı Sufiler de oruç ibadetine, kendilerine özgü yeni anlamlar yüklemiş, orucun manevi ve ruhsal yönlerini daha çok ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. İlk dönem sufileri arasında sayılan Ebu Talip el-Mekkî, Peygamberin "*Kim yalan sözü ve onunla amel etmeyi terk etmezse, Allah-u Teâlâ'nın onun yiyecek ve içecekten uzak durmasına ihtiyaç yoktur"*[423] hadisini aktarmış ve bu hususta "oruç ibadetiyle beklenen, kulun aç ve susuz kalması değil, günahlardan sakınmasıdır" [424]demiştir. Ebu Nasr Serrac Tusi isimli sufi ise peygamberimizin orucun sadece yeme-içmeden uzak kalmaya indirgenmemesi gerektiğini söyleyerek önemli olan nefsin alışılageldiği şeylerin yokluğuna sabretmesi, organların şehvet ve isteklerinden alıkonması olduğunu vurgulamıştır. Bu sebepledir ki Peygamberimiz oruçluyken sövmeyi yasaklamıştır. Çünkü oruç bir ahlaklanmadır ve her türlü kötü vasıf ve davranıştan uzaklaşma olarak yorumlamıştır.[425] Mekkî, *"bir kimse sataşırsa: ben oruçluyum desin*" hadisinin manası olarak " o kimse bir emanet yüklendiğini düşünsün ve onu layıkıyla korusun, emanetin ise korunması gerekir, kişi ihtiyaç olmadan orucunu açıklaması bir hıyanettir ve hakiki manada oruç tutan orucunu unutmalı, Rabbi ile meşgul olduğundan orucun sona ereceği vakti beklemelidir" şeklinde yorumlamıştır.[426] Tusi, orucun adabını şu şekilde özetler: "Niyet ve maksadı sağlamlaştırmak, nefsin isteklerine karşı çıkmak, organları haram ve şüphelilerden korumak, yediği şeyin sâfiyetine dikkat etmek, kalbi kollamak, Hakk'ın zikrine devam, Hakk'ın teminatı altında olan rızkına fazla önem vermemek,

[421] Maide, 5/95
[422] Buhari, Savm, 9; Müslim, Sıyam, 30; İbn Mace, Sıyam, 21
[423] Buhârî, Savm, 8
[424] El-Mekki, a.g.e, Cilt:III, s.366-370
[425] Bkz. Tusi, a.g.e, s.168-169
[426] El- Mekki, a.g.e, s.310

kendi orucunu küçümsemek, eksikliklerinden dolayı ürpermek, ibadetini hakkıyla yerine getirebilmek için Hakk'tan yardım dilemek"[427] olarak yorumlamıştır.

Oruç ibadetini değerli ve özel kılan bir diğer husus da sabırdır. Sühreverdî bununla ilgili olarak şu hadisleri aktarmıştır; *"Sabır imanın yarısıdır" , "Oruç da sabrın yarısıdır"*[428] ve şöyle demiştir; "Denilmiştir ki: kıyamet günü insanoğlunun bütün amelleri, zulmettiği kimseye karşılık olarak verilir; ancak oruç bundan hariçtir. Çünkü ona kısas dâhil olmaz. Allah Teâlâ, kıyamet günü, oruç için, "Bu bana aittir; hiç kimse ondan bir şey eksiltemez" buyurur."[429] Yani orucun diğer ibadetler karşısında bir üstünlüğü bulunmaktadır ki Allah onu kısas etmeyeceğini ve mükâfatını kendisinin vereceğini söylemiştir. Tusi, mükâfat konusunu farklı bir ayeti referans göstererek açıklar: "Oruç tutanlar, sabır ehli/sâbirûndur. Allah-u Teâlâ: "Ancak sabredenlere mükâfatlarını hesapsız verecektir."[430] Bu ayetle oruç, hasenat ve sevabı sayılı ibadetler arasından çıkmış olmaktadır.[431] Sufiler için oruç nefsi eğitmenin en temel yöntemi olarak algılanmıştır. Ruhun (nefs) dürtülerini ve tutkularını kontrol etmek için ruhsal mükemmelliğe giden yol üzerinde: yoksulluk, tövbe etme, inzivaya çekilme, yok olma, yoksunluk, feragat ve açlık gibi temalarla eşleştirerek orucun daha ruhsal ve metafizik bir boyut kazandırmaya çalışmışlardır.[432]

Netice itibariyle İslam'da oruç ibadeti diğer insanlarla empati, sevgi, saygı, anlayış, şefkat ve dayanışma gibi duyguların yaşanmasını sağlayan bir ibadettir. Oruçlu kişi her zaman her yerde Allah'ın gözetim ve kontrolü altında bulunduğunun bilincine varır, zihni berraklaşır, düşünce ufku açılmaktadır.[433] Oruç varlık içinde bulunan insanlara yokluğun, yoksulluğun ne demek olduğunu hatırlatır. Kişi samimiyet içerisinde yerine getirildiğinde Allah'ın yakınlığını ve beraberliğini, yiyip içtiği günlerdekinden daha şuurlu ve yaşama imkânını oruçta bulacaktır.[434] İçinde barındırdığı tüm anlamları göz önüne alındığında orucun Allah'a kul olma bilincine varılabilmesi, mümine yaraşmayacak hal ve davranışlardan sakınılması ve kulluğun

[427] Tusi, a.g.e, s.169
[428] Tirmizi, Da'avet, 86
[429] Ebu Hafs Sühreverdi, **Gerçek Tasavvuf: Avarifü'l-Maarif**, (çev. D. Selvi), Semerkand Yayınevi, İstanbul, 2014, s.415; El-Mekki, a.g.e, s.309-310
[430] Zümer, 39/10
[431] Tusi, a.g.e, s.168
[432] Mark Soileau, " *Ascetisim",* **Encyclopdıa of İslam**, (ed. J. E. Campo), Facts On Fıle, 2009, s.65-66
[433] Mehmet Keskin, **Caferi İlmihali**, DİB Yayınları, Ankara, 2010, s.280
[434] Karaman vd., a.g.e, s.284; Döndüren, *Niyet,* s.516

belirli bir disipline bağlanması açısından vazgeçilmez bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayetlerde bir yandan zaruri durumlarda orucun ertelenebileceği veya fidye ile telafi edilebileceği bildirilirken öte yandan, *"Eğer bilirseniz orucu tutmanız sizin için daha hayırlıdır"* açıklamasıyla zarara yol açmayacağı anlaşılan hallerde orucun büyük bir fırsat olduğu ve bunu kaçırmamak için ortaya konan iradenin büyük bir değer taşıdığı belirtilmektedir.[435]

3.3.1. İslam'da Oruç Çeşitleri

İslami ibadetler gün, hafta ve yıl bazında bir programa göre düzenlenmiş ve bu programın, dinen mükellef olma yaşından itibaren ömür boyu takip edilmesi istenmiştir.[436] İslam'a göre oruç şekle ve zamana bağlı bir ibadettir. Terim olarak Allah rızası için tan yerinin ağarmasından[437] güneşin batışına(İmsak'tan Akşam Ezanına) kadar geçen sürede yeme, içme ve şehevi arzulardan niyet ederek vazgeçmektir.[438] Dolayısıyla belirlenen şekil(yeme-içme-cinsi münasebet) ve zaman(sabahtan akşama kadar) orucun en temel karakteristik özelliğidir. Bu iki özellikten herhangi biri ihlal edildiği durumda oruç bozulmuş sayılmaktadır. Orucun bozulması için oruç bozucu(iftar) bir hareketin kasıtlı olarak(ta'ammud), bilinçli('ilm), özgür irade(ihtiyar) ile yapılması gerekir. Kasıtsız olarak, unutkanlık sebebiyle oruç yasakları çiğnenirse bozulmaz ve kişi oruçlu olduğunu hatırladığında normal olarak orucuna devam eder. Sağlık sorunları sebebiyle oluşacak durumlarda oruç yasakları askıya alınabilir. Kasıtlı olarak yasaklar çiğnendiğinde ise kaza ve kefaret oruçları ile günahın telafisi yapılmaya çalışılır. Oruç süresi içerisinde gece-gündüz uyuma, istirahat etme; sanatla, ticaretle ve faydalı işlerle meşgul olma konusunda insanları serbest bırakmıştır. [439]

İslam'da oruçlar genel olarak üç grup olarak değerlendirilmektedir. Bunlardan birincisi, yerine getirilmesi belirli şartları(akıl-ergenlik) taşıyan herkes için zorunlu olan "Mecburi oruçlar", ikincisi zorunlu olmayan, tavsiye edilip bireysel tercihe bağlı olan "Hususi oruçlar" dır. Üçüncüsü ise dinen geçerliliği olmayıp, uygun bulunmayan

---

[435] Dönmez, a.g.e, s.416-425
[436] Hüsyin Certel, *"İslami İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri",* **Ekev Akademi Dergisi**, c.1, sayı.3, 1998, s.153
[437] Fecrin doğuşu olarak da ifade edilen vakit, gece ile gündüzün birbirinden ayrıldığı zaman dilimini kastetmektedir.
[438] Küçük, Tümer, Küçük, a.g.e, s.466; Emir Ali, a.g.e. s.223
[439] Berg, a.g.e, s.410; Bilmen, Büyük İslam…, s.300; bkz. Döndüren, *Niyet,* s.513

"Yasaklanan oruçlar" dır.[440] İslam'da oruçla ilgili kullanılan bazı teknik terimler yer almaktadır. Bunlar şöyledir; orucun başlama vaktine "İmsak", İmsak'tan önce yenilen son yemek öğününe "Sahur", orucun sona erip yasaklarının bittiği akşam vaktine ise "İftar" denilmektedir.[441] İslam'da yer alan tüm ibadetlerde olduğu gibi oruç ibadetinde de niyet çok önem verilen bir husustur. Hangi tür oruç tutulacaksa ona niyet edilmelidir. Oruç süresi içerisinde mazeretsiz oruç yasağı çiğnenirse bozulmuş ve günah işlenmiş sayılır.[442] Bunun dışındaki; akılsızlık, bayılma, hastalık, hamilelik, yaşlılık, çocuk emzirme ve ergenlik çağına ulaşmamış çocuklar gibi durumlarda oruç tutma zorunluluğu yoktur. Bu durumlarda olanların bazıları daha sonra telafi etmek durumundayken, bazıları farklı yollarla telafi etmektedir. Akılsız ve ergenlik çağına ulaşmamış çocukların böyle bir telafi etme zorunluluğu yoktur.[443] Şimdi oruç türlerini açıklayalım:

3.3.1.1. Mecburi oruçlar

Yerine getirilmesi zorunlu olan, ayette açıkça emredilen ve peygamberimizin uygulamalarıyla tatbik ettiği oruç türlerine "Mecburi" oruçlar olarak isimlendirilmesi uygun görülmüştür.[444] Bu oruç türlerine İslam Fıkıh literatüründe "Farz ve Vacip"[445] olarak isimlendirilmektedir.[446] Bu oruç türleri beş başlık altında değerlendirilecektir.

3.3.1.1.1. Ramazan orucu

"Ra-me-da" kökünden gelen Ramazan kelimesi sözlükte "çok ısıtmak, güneşin kumları çok ısıtması, günün çok sıcak olması" gibi anlamlara gelmektedir.[447] Terim olarak ise Ramazan orucunun vaktini bildiren Kameri ayların dokuzuncusudur.

---

[440] Berg, a.g.e, s.410-413; Mehmed Zihni Efendi, **Ni'met-i İslam**, Huzur Yayınevi, İstanbul, 2015, s.637
[441] Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.144-146; Zihni Efendi, a.g.e, s.496-497
[442] Zuhayli, a.g.e, s.152-159
[443] Bkz. Zuhayli, a.g.e, s.182-205; Bigiyev, a.g.e, s.250-251; Zihni Efendi, a.g.e, s.455; Vecdi Akyüz, **Mukayeseli İbadetler İlmihali,** Cilt: II, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.355-363; Yunus Apaydın, *"Namaz ve Oruç"*, **İlmihal -I- İman ve İbadetler**, (İlmi Heyet. H. Karaman, A. Bardakoğlu, Y. Apaydın), TDV Yayınları, Ankara, 2012, s.396-400; M. Abdullah Draz, **Kur'an Ahlakı**, (çev. E. Yüksel ve Ü. Günay), İz Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.230; Ali Özek, **İslam'da Niyyet**, Hisar Yayınevi, İstanbul, 1976, s.32
[444] Berg, a.g.e, s.411
[445] Farz: Yapılması Kesin olarak emredilen ve terkedildiğinde günah işlenmesine sebep olan dini emirlerdir.
Vacip: Sözlükte sabit, lazım ve gerekli olan şey anlamına gelmektedir. İslam hukukçularının çoğunluğuna göre farz ile eş anlamlı olarak kabul edilmekte ve kesin ve bağlayıcılık içermektedir. Özellikle Hanefi mezhebinde Farz ve Vacip ayrımı yapılmaktadır. Hamdi Döndüren, **Delilleriyle İslam İlmihali**, Erkam Yayınları, İstanbul, 1991, s.49-51
[446] Berg, a.g.e, s.411; Apaydın, a.g.e, s.384-385; Güleç, a.g.e, s.1600; bkz. Fundatıon Uk, a.g.e, s.18-21
[447] İbn Manzur, *"rmd"*mad., a.g.e, s.1729; El-Isfahani, a.g.e., s.442; Akyüz, a.g.e, s.368

Kameri ayların başlangıcı ve bitişi ayın hareketleri esas alınarak belirlenmektedir. Ramazan orucu ayın hilal şeklini almasıyla başlayıp, tekrar hilal görününceye kadar tutulan oruçtur.[448] Kameri takvimine göre tutulduğundan dolayı bazen 29, bazen 30 gün olarak yerine getirilen bir aylık zaman dilimini kapsamaktadır. Ayrıca Kameri ayların yıl içerisinde değiştirmesinden dolayı her yıl belli bir zaman diliminde sabit olmayıp, her yıl on gün erken başlayarak yıllar içerisinde her mevsime denk gelmektedir. Ramazan orucu tüm oruçlar gibi tan yerinin ağarmasıyla başlar ve gün batımında sona ermektedir. Oruç tutmak için uygun şartları taşıyan müslümanların, niyet ederek fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar, yeme, içme ve cinsel ilişki gibi orucu bozan şeylerden uzak durmak zorundadırlar. Yani oruç, belli bir zamanda midenin ihtiyaçlarından ve bedenin cinsi arzulardan fiili olarak, mideye ve iç organlara girecek ilaç ve benzeri hissi olan her şeyden uzaklaşmaktır.[449] Ramazan ayında oruç ve diğer ibadetlerle Allah'a yönelen müminler, günahlardan temizlenir, arınır, bilinçlenir, iman ve ahlak bakımından kuvvetleneceklerine inanmaktadırlar. İslam âlimlerinin kanaatiyle, Ramazan orucunun mecburi ibadetler arasında olduğu Kitap(Kur'an), Sünnet(Hz Muhammed'in uygulamaları) ve İcma(âlimlerin ortak kabulü) ile sabittir.[450]Kur'an-ı Kerim'de oruç ibadetinin kesin bir emir(farz) oluşu ile ilgili; "…*Sizden kim Ramazan ayına yetişirse onda oruç tutsun*…"[451] şeklinde ifade edilmektedir. Bu ayete göre orucun kişiye zorunlu bir emir(farz) olmasını gerektiren neden Ramazan ayına yetişmesidir. Oruç, Hz. Peygamberin hicretinden bir buçuk sene sonra Şaban ayının onuncu günü zorunlu bir emir(farz) olarak emredilmiştir. Orucun tutulması ile ilgili Allah u Teâlâ'nın "…*onda oruç tutsun*" buyruğu ile ifade edilmiştir.[452] Hz. Peygamber(as) ise bir hadis-i şerifte beş şey arasında Ramazan orucunun önemini şöyle dile getirmiştir: *"İslam beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucunu tutmak ve gücü yetenler için haccetmektir."* Böylece oruç İslam'ın beş farzından birisi olarak kabul edilmektedir.[453]

---

[448] Hz Peygamber pratik bir çözüm olarak ayın hilal şeklini aldığı görüldüğünde oruca başlanılmasını müminlere tavsiye etmiştir. Buhari, Savm, 5, 11
[449] Berg, a.g.e, s.411; Bigiyev, a.g.e, s.107; Apaydın, a.g.e, s.384; bkz. Akyüz, a.g.e, s.367-370
[450] Hayrettin Karaman, **Anahatlarıyla İslam Hukuku**, Ensar Yayınları, İstanbul, 2010, s.112
[451] Bakara, 2/185
[452] Apaydın, a.g.e, s.382
[453] Ömer Nasuhi Bilmen, **Dini Bilgiler**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1971, s.145

Ergenlik çağına giren, akıllı, sağlığı elverişli olan ve yolculuk halinde olmayan(mukım) her Müslümanın Ramazan orucunu tutması zorunludur. Kadınların özel durumları geçinceye kadar oruç tutmaları uygun görülmemektedir. Müslümanlar için bu ay içerisinde sadece İftar ile Sahur arasında oruç yasakları serbest bırakılmıştır. Ayrıca bu aya özel peygamberimizin bizzat tatbik edip müslümanlara tavsiye "Teravih namazı"[454] da yerine getirilen bir ibadet çeşididir. Bu ay içerisinde sağlık ve sıhhatin şükrü için maddi durumu yerinde olan müslümanların ihtiyaç sahiplerine "Fıtır sadakası" vermesi gerekmektedir.[455] Ramazan ayının bir diğer özelliği ise Kur'an-ı Kerim bu ay içerisinde indirilmiş olup, ilk vahyin geldiği gece "Kadir Gecesi" dir ve müslümanlar için ayrı bir öneme sahip özel bir gecedir.[456] Fakat bu değerli gecenin Ramazan ayı içerisinde hangi gece olduğu belirsizdir. Ayrıca bu ay içerinde yoğun olarak Kur'an okumaları yapılmakta, evlerde ve camilerde mukabeleler[457] okunmaktadır. Müslümanlar Ramazan ayı içerisinde yoğun bir ibadet atmosferi yaşamakta ve ibadetlere topluca katılım yapılarak eda edildiği için birlik, beraberlik bilincini uyandırmaktadır. Ramazanın son on günü müslümanlar "İtikâf"[458] yaparak ibadetin yoğunluğunu zirvelere çıkarmaktadırlar. Yoğun bir ibadet mesaisinden sonra yani Ramazan ayının bitiminde üç günlük Ramazan bayramı ile yoğun ibadet mesaisi bayram kutlaması ile taçlandırılmaktadır.[459]

Müslümanlar için en önemli ve vazgeçilmez, peygamberimizin ifadesiyle İslam'ın dördüncü sütunu[460] olarak ifade edilen Ramazan orucu İslami değerlerin öğretilmesi noktasında tüm yaş gurupları için bir eğitim kaynağı haline gelmektedir. Ramazan ayı

---

[454] Teravih sözlükte rahatlatmak, dinlendirmek gibi anlamlara gelmektedir. Dini bir terim olarak ise Ramazan ayına mahsus olarak Yatsı namazından sonra kılınan ve gönüllü olarak yerine getirilen gece namazlarına Teravih denilmektedir. Genel uygulama yirmi rekât şeklinde bireysel veya toplu(cemaat) olarak uygulanmaktadır. Apaydın, a.g.e, s.310-313

[455] Fıtır; sözlükte yaratılış, icat etmek, insandaki tabii vasıf, orucu açmak anlamlarına gelir. Dini bir terim olarak ise Ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında belli bir mala sahip olan Müslümanları kendileri ve velayetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle sorumlu oldukları mali bir ibadettir. İslam'ın sosyal güvenlik emirlerindendir. Fitre adı verilmesinin sebebi olarak Ramazan orucunun açılması yani iftar edilmesi olayına bağlı olarak dini bir emir olduğu düşülmektedir. Yunus Vehbi Yavuz, **Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşu Olarak Zekât**, Tuğra Neşriyat, İstanbul, 1992, s.95-96

[456] Duhan, 44/3; Kadir suresi, 97/1-5; bkz. Zuhayli, a.g.e, s.112-116

[457] Mukabele; Kur'ân'ı birinin yüzünden veya ezbere okuması diğerlerinin de onu Kur'ân'dan veya ezbere takip etmesi veya dinlemesi şeklinde yapılan eyleme denilmektedir. Mukabele geleneği, Peygamberimiz ile vahiy meleği Cebrail'in uygulamasına dayanmaktadır. Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.145-146

[458] İtikâf sözlükte durmak, beklemek, kendini hapsetmek gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise Müslüman biri kişinin otuz günlük Ramazan orucunun son on gününde ibadet maksadıyla mescitte vakit geçirmesi ve beklemesidir. Bu süre içerisinde niyet edip itikâfa giren bir kişi yoğun bir ibadet atmosferi yaşamaktadır ve zaruri durumlar haricinde mescitten ayrılmaması gereklidir. Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.475-479; Bilmen, Dini Bilgiler, s.151; detaylı bilgi için bkz. Zuhayli, a.g.e, s.217-245

[459] Davudoğlu, a.g.e, s.228-235; Akyüz, a.g.e, s.367-372; Apaydın, a.g.e, s.394-410

[460] Buhârî, İman, 1, 2; Müslim, İman, 19-22

gündüzlerinde orucuyla, gecelerinde Müslümanların bir araya gelmeleriyle İslam âleminde toplanma vesilelerinin en etkili vasıtası ve Müslümanları diğer milletlerden ayıran bir şiar olma özelliğine sahiptir. Ramazan ayı Müslümanların toplu olarak bir arada yerine getirdikleri bir ibadet zamanıdır. Bu ay içinde nezaket, merhamet, affetme ve rahmet kapılarının özel olarak açıldığı ve ceza kapılarının kapatıldığına inanılmaktadır. Peygamberimiz(as) bir hadisinde, *"Ramazan ayı geldi. Bu ay, Allah'ın oruç tutmayı farz kıldığı aydır; Sema kapıları bu ayda açılır, Cehennem kapıları kapanır ve şeytanların azgınları bağlanır. Bu ayda öyle bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Bu gecenin hayrından mahrum kalan bin ayın hayrından mahrum kalmış gibidir"*[461] ifadeleriyle Ramazan orucunun önemine vurgu yapmaktadır. Ramazan ayı içerisinde kandiller yakılır, birlikte büyük sofralar kurularak iftarlar yapılır, akşam top sesiyle oruç açılır. Ailecek yapılan etkinlikler dini bir atmosferde, iftar ve sahur için bir arada vakit geçirerek aynı zamanda aile bağlarının güçlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca günümüzde çalışma saatlerinin tüm yoğunluğuna rağmen Ramazan ayı, oruç tutan insanları bir araya getirerek birlik ve beraberliği tesis etmektedir. Ramazan ayı içerisinde âlimlerin ortak kanaatlerine göre belirtilen Kadir gecesinde renkli, ışıklı kandiller yanar, bu geceye mahsus özel programlar yapılır, bu gece sabaha kadar ibadetle geçirilmeye çalışılarak yoğun bir ibadet mesaisi yapılmaktadır. Dolayısıyla müslümanlar Ramazan ayını büyük bir coşku ve ibadetle değerlendirmekte, Kur'an'ı kerim okumalarıyla adeta Kur'an'ın indirilişini kutlamaktadırlar.[462]

İslam'ın en önemli ibadetlerinden biri olan Ramazan orucu için zaruri şartlardan dolayı zorluk çeken müslümanlara bazı kolaylıklar sunulmaktadır. Herhangi bir durumdan dolayı oruç tutamayan, başlamış olduğu orucu kendi iradesi dışında ya da haklı olarak kabul edilen bir nedenle bozan kişinin "Kaza Orucu" tutarak yerine getirme imkânı bulunmaktadır. Fakat niyet edip başladığı Ramazan orucunu herhangi bir makul neden yok iken, kasıtlı olarak iftardan önce bozan kişinin durumu kusur olarak görülmüş ve bu tür hatalı tutumundan dolayı Allah'tan kendisini affetmesini isteyebilmesi için yine oruç türlerinden olan "Kefaret Orucu" öngörülmüştür.[463] İslam dininde oruç tutmak

[461] Müslim, Sıyam, 1; İbn Mâce, Sıyam, 2
[462] Albırr Foundatıon Uk, **Sawm Fastıng in İslam**, United Kingdom, London, 2014, s.6
[463] Apaydın, a.g.e, s.14; bkz. Ferhat Koca, **İslam İbadet Esasları**, TDV Yayınları, Ankara, 2013, s.240; Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.80

azimet iken; hastalık, yolculuk ve güç yetirememe gibi arizî bir sebeple vaktinden önce orucu bozmaya izin verilmiş olması dinin, "kolaylık" prensibi önceledeği ifade edilmektedir.[464] Dolayısıyla Ramazan orucu, mazeretli veya mazeretsiz tutulmadığı zaman, telafi edilmesi için uygun olan başka bir zamanda tutulması dini bir sorumluluktur.[465] Yaşlılık ve sağlık sorunları gibi sebeplerden dolayı ramazan orucunu hiç tutuma imkânı olmayanlar, tutamadıkları oruca bedel olarak gün sayısınca fidye vererek bu ibadeti yerine getirilmiş sayılmaktadırlar. Kur'an'ı Kerim'de; "*Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye versin. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır...*"[466] şeklinde ifade ederek oruç ibadetiyle ilgili müslümanlara kolaylıklar sunulduğu görülmektedir.

3.3.1.1.2. Kefaret oruçlar

Yanlışlıkla, bilerek veya zorlanma sonucu işlenen bazı günahların affedilmesi ve sonuçlarını ortadan kaldırmak amacıyla İslam'da gösterilen telafi yollarının her birine "kefaret" denilmektedir. Kefaretlerin nedeni İslam'ın uygun gördüğü, yapılması gerekli bir şeyin yapılmaması durumunda cereyan eden günah olarak tabir edilen davranışlar olduğu düşünülmektedir.[467] Geniş mana da ifade etmek gerekirse insanın işlediği her türlü günahın bir telafi yolu olarak kefaret önerilmektedir. Dar anlamda ise hakkında açık bir emir(hüküm, nass) bulunan günahlar için hem bir ibadet hem de ceza olarak yerine getirilmesi gereken davranışlar asıl kefareti oluşturmaktadır.[468] Kölelerin azadının kefarette öncelikli olması, İslam dininin insan hakları ve hürriyetine vermiş olduğu önemin ve kölelik durumuna düşen kişilerin hürriyetlerini alabilmeleri için farklı ortam ve imkânlar geliştirdiğinin bir göstergesi olduğu âlimler tarafından belirtilmektedir. Günümüzde kölelik sisteminin olmadığı için, oruç kefaretinde ilk sırayı iki ay aralıksız oruç tutma, ikinci sırayı altmış fakiri doyurma olarak uygulanabileceği uzmanlar tarafından belirtilmektedir.[469] Kefaret oruçlar altı çeşit

---

[464] Foundatıon Uk, a.g.e, s.16-17
[465] Apaydın, a.g.e, s.385
[466] Bakara, 2/184
[467] Mustafa Yiğitoğlu, **Dinlerde Dua, Sunu ve Sunaklar(Fiziki Âlemden Sanal Âleme)**, Kitabi Yayınları, İstanbul, 2015, s.154-155
[468] Katar, *Dinlerde Kefaret...,* s.57; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.462
[469] Apaydın, a.g.e, s.15

olarak değerlendirilmektedir. Bunlar; Ramazan Kefareti Orucu, Katl(hata ile öldürme) Kefareti orucu, Zıhar(Boşama) Kefareti Orucu, Hac ibadetinde yer alan Kefaret oruçlar, Yemin Kefareti orucudur.[470] Bu oruçların yerine getirilme biçimi, şekil ve mahiyet itibariyle hepsi aynıdır fakat günlerin sayısal süreleri farklıdır.

3.3.1.1.2.1. Ramazan orucunun kefareti

Ramazan ayı içerinde oruç süresi içinde bir Müslümanın kasıtlı ve mazeretsiz olarak, normal süresi dolmadan önce oruç yasaklarını çiğnerse orucunu bozmuş sayılır. Bu kişinin yapmış olduğu hatalı davranışından dolayı ceza olarak iki ay aralıksız olarak Ramazan orucu gibi oruç tutması gerekir.[471] Çünkü Ramazan orucunun kasıtlı olarak bozulması bu aya hürmetsizlik, saygısızlık ve büyük günah olarak peygamberimiz tarafından hadislerde bildirilmektedir.[472] Kefaret, ramazan ayına olan saygıyı ihlal ettiğinden, orucu isteyerek kasdi olarak bozulduğunda gereklidir. Bunun dışında, baskı altında kalma ve unutma durumunda kefaret orucunun tutulması gerekmemektedir. Ayrıca hayız durumundaki kadınlar, deliler ve baygın kişilerin de buna uyması beklenmez. Çünkü bu kişilerin orucunu bozması kendi iradelerine bağlı değildir. Bunun yanı sıra, hastalar sefer durumundaki yolcular, hamile kadınlar, dinden ayrılmış kişiler (zira oruç hürmetini ihlal etmemiş, sadece İslam dinine karşı olan saygıyı ihlal etmiştir) ve şiddetli açlık/susuzluğa maruz kalanlar da söz konusu özürlerinden dolayı kefarete tabi değildirler.[473] Kasıtlı olarak ramazan orucunu bozan kişiye orucun kefareti için üç seçenek sunulmaktadır. Bunlar; a) köle azat etmek, b) iki ay art arda oruç tutmak, c) 60 fakire sabah akşam yemek yedirmek. İslam hukukçularına göre bu sıra takip edilmelidir. Başka bir ifadeyle orucunu bozan insan, imkânı bulunuyorsa bir köleyi serbest bırakacak, bunu yapama imkânı yoksa iki ay aralıksız olarak 60 yoksul kişiye günlük yemeklerini temin etmesi gerekmektedir.[474]

---

[470] Bkz. Zuhayli, a.g.e, s.209-216
[471] Akyüz, a.g.e, s.372; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.462-463; Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.80
[472] Buhârî, Savm, 30; Hibe, 20; Nafakât, 13; Keffârâtü'l-eymân, 2-4; Müslim, Sıyâm, 81
[473]Abdülkerim Ünalan, **İslam Ceza Hukukunda Kısas ve Kısas Felsefesi,** Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır, 1999, s.77
[474] Ünalan, a.g.e, s.78; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.462; Koca, a.g.e, s.240

3.3.1.1.2.2. Katl kefareti orucu (hata ile öldürme)

Katl, cana kıymak anlamında kullanılan bir kelimedir. Masum bir insanı sebepsiz olarak, haksızca öldüren bir müslümanın diyet vermesi ve bununla birlikte bir köleyi azat etmesi gerekli görülen bir emirdir. Eğer bunlara gücü yetmezse iki ay aralıksız olarak kefaret orucu tutması gerektiği ayette açıkça belirtilmektedir.[475] Bu ayette savaş, barış ve tarafsızlık ilişkileri çerçevesinde cinayet işleyen bir müminin hatasını telafi etme yolları bildirilmektedir.[476] Dolaysıyla bu ayette oruç yoluyla yapılan hatanın telafi edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Çünkü İslam "bir insanı öldürmenin tüm insanlığı öldürmüş gibidir", "bir insanı diriltenin tüm insanlığı diriltmiş gibidir" prensibini inananlarına öğütlemektedir.[477] Bundan dolayı İslam'ın her zaman yaşamayı ve yaşatmayı öncelemektedir. Bu prensibinden dolayı masum cana kıyılmasını istememiş ve yapılan hatayı cezasız bırakmadığı görülmektedir.

3.3.1.1.2.3. Zıhar(boşama) kefareti orucu

Zıhar, dini literatürde boşama anlamında kullanılan bir kavramdır ve boşanma yollarından birisini teşkil etmektedir. Bir erkek hanımını annesine benzetme ve annesiyle ilgili bir yakıştırma yaparak gerçekte helal olan bir şeyi kendisine haram göstermiş olmaktadır. İşte böyle bir yakıştırma sonucunda hanımını boşamış ve zıhar yoluyla evliliği bitirmiş sayılmaktadır. Böyle bir durumdan pişman olup zıhardan vaz geçmek isteyen bir erkek öncelikle köle azat etmeli ama azat edecek köle bulamazsa kefaret olarak iki ay aralıksız oruç tutması gerekmektedir. Bu emir ayette bildirilen zorunlu bir emirdir.[478] Eğer bu süre içerisinde iki aylık süre dolmadan hanımı ile cinsel ilişki içinde olursa iki aylık süre yeni baştan başlamaktadır. Kişinin oruç için sağlığı uygun değilse altmış yoksulu doyurarak bu kefareti yerine getirmesi gerekmektedir.[479]

3.3.1.1.2.4. Hac ibadetinde kefaret oruçlar

Hac, İslam'ın beş temel esasından biri olarak ifade edilen farz bir ibadettir. Fıkıh terimi olarak Mekke'deki Kâbe'yi ve çevresindeki özel yerleri, özel bir zaman diliminde

---

[475] Nisa, 4/92;
[476] Hayreddin Karaman vd., **Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir**, Cilt: II, DİB Yayınları, Ankara, 2007, s.14
[477] Maide, 5/32
[478] Mücadele, 58/1-4
[479] Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.463-464; Davudoğlu, a.g.e, s.356

usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve yapılması gereken uygulamaları yerine getirmektir.[480] Hac ibadetinde mecburi hususlardan birisi kişinin ihramlı[481] olmasıdır. İhrama girildiği zaman bazı davranışlar kısıtlanmaktadır. Bunlardan birisi ise bireyin tıraş olması yasaktır. Bundan dolayı ihram yasağı bitmeden tıraş olan bir kişi bu yasağı çiğnediğinden dolayı kefaret olarak üç gün oruç tutarak günahını telafi etmesi gerekir. Diğer kefaretler gibi aralıksız yerine getirilme zorunluluğu yoktur. Ama ayette bildirildiği üzere üç günlük bir kefaret söz konusudur.[482] İhramlıyken herhangi bir canlıya zarar verilmesi diğer yasak fiillerindendir. Eğer kişi bu yasağı çiğnerse mali bir bedel ödemeli ve bunu yapacak imkânı yoksa oruç tutmalıdır.[483] Başka bir husus ise Umre ibadetinin arkasından Hac ibadetini yerine getiren bir Müslümanın bir kurban kesmesi gerekir. Kesecek kurban bulamazsa Hac günlerinde üç gün, Kurban bayramından sonra ise yedi gün olmak üzere toplam on gün oruç tutması gerektiği kaynaklarda belirtilmektedir.[484]

3.3.1.1.2.5. Yemin kefareti orucu

Yemin; sözlükte güç, kuvvet anlamına gelmektedir. Şer'i terim olarak ise bir işi yapmak veya yapmamak için, iki durumdan birisini kuvvetlendirmek amacıyla Allah Teâla adına yemin etmek demektir.[485] Bir Müslümanı bir işi yapacağına dair söz verip, sözüne riayet etmeyerek bozması durumunda köle azat etmeli, bunu yapamıyorsa on yoksulu doyurmalı, buna gücü yetmiyorsa on yoksulu giyindirmelidir. Eğer bunları da yapamayacak durumdaysa üç gün peş peşe oruç tutarak günahının kefaretini ödemek zorundadır. Bu durum ayette açıkça bildirilmiştir.[486] Peygamberimiz (as) bir kişi yemin ettiği şeyin daha hayırlısını görürse yeminini bozabilir ama böyle bir durumda dahi kefaret gerektiğini belirtmiştir.[487]

---

[480] İrfan Yücel, *"Hac ve Umre",* **İlmihal -I- İman ve İbadetler**, (İlmi Heyet. H. Karaman, A. Bardakoğlu, Y. Apaydın), TDV Yayınları, Ankara, 2012, s.514

[481] İhram; hem elbise hem de yasaklar anlamına gelen Hac ve Umre ibadetlerinin şartlarındadır. Yapılmasında sakınca olmayan bazı davranışların ihramlı iken yasak(haram) olması, kişinin kendisini bazı şeylerden mahrum bırakması anlamına gelmektedir. Yücel, a.g.e, s.518

[482] Bakara, 2/96; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.463-464

[483] Maide, 5/95

[484] Bakara, 2/196; Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.83-84; bkz. Berg, a.g.e, s.412

[485] Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.467

[486] Maide, 5/89;

[487] Buhari, Eyman, 1; Müslim, Eyman, 15-16; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.467-469; Feyizli, a.g.e, s.51

3.3.1.1.3. Adak orucu (nezir orucu)

Adak orucuna aynı zamanda Nezir orucu denilmektedir. Fıkhî bir terim olarak nezir; Allah'a tazim için kişinin yapmakla yükümlü olmadığı bir ibadetin yükümlülüğünü üstlenmesi, onu kendisine zorunlu bir ödev haline getirmesidir. Böylece kişinin nezrettiği orucu tutması kendisine zorunlu vecibe(vacip) olur.[488] Nezir orucu için "şu isteğim olursa falanca gün/şu kadar gün oruç tutacağım" şeklinde bir gün belirlenmişse "muayyen oruç" diye isimlendirilmektedir. Fakat "şu isteğim olursa herhangi bir gün oruç tutacağım" şeklinde gün belirlenmemişse "gayri muayyen oruç" diye isimlendirilir.[489] Muayyen vacip orucun belirlenen günde tutulması gerekir. Gayri muayyen vacip oruç ise Ramazan ayı dışında ve oruç tutulması yasak günlerin dışında herhangi bir gün tutulabilir. Yani bir kişi arzu edip isteği yerine geldiğinde bedel olarak oruca niyet edip söz vermişse o orucu tutması gerekir. Bu orucun tutulma şekli ve şartları diğer oruçlarla aynıdır. Bu oruç türünün örnekleri diğer dinlerde de görülmesi mümkündür.

3.3.1.1.4. Kaza orucu

Kaza; lügatte hüküm anlamındadır. Zamanında yapılamayan ibadetin daha sonraki bir zaman diliminde benzerinin yapılmasına İslam literatüründe "kaza yapmak" olarak nitelendirilmektedir.[490] Oruç türlerinde de başta Ramazan orucu olmak üzere kefaret, adak ve başlanıp bozulmuş nafile oruçlar için daha sonra gün sayısınca kaza orucu olarak telafi edilmesi gerekir. Özellikle Ramazan orucu ile ilgili ayette açık olarak emir bildirilmektedir.[491] Kaza orucunu gerektiren durumlar hastalık, kasıtlı orucu tutmama, kadınların özür halleri, kasıtlı veya sehven oruç yasaklarının çiğnenmesi gibi durumlarda gün sayısınca kaza orucu tutulması gereklidir.[492] Mezhepler arasında farklı uygulamalar olsa da kaza orucu oruç türleri arasında bulunmaktadır. Tutulması, hükümleri itibariyle diğer oruç türleri ile aynı özelliğe sahiptir. Kaza orucu zamanında

[488] Erdoğan, a.g.e, s.455
[489] Bilmen, Büyük İslam…, s.322
[490] Davudoğlu, a.g.e, s.392; Apaydın, a.g.e, s.334
[491] Bakara, 2/184
[492] Apayadın, a.g.e, s.411

yapılmayan ibadetin veya hata olarak işlenen bir fiilin daha sonra telefi edilip, kişinin bağışlanma ve arınmasına vesile olan oruç türü olarak yer almaktadır.[493]

3.3.1.1.5. Nafile oruçlar

Nafile oruçlar gönüllülük esasına dayalı, kişinin kendi isteği ile tuttuğu oruçlardır. Böyle bir oruca başlayan kimsenin bu orucu tamamlaması dinen zorunlu(vacip) bir ödev olarak kabul edilmektedir. Başlanılıp herhangi bir sebepten dolayı bozulan nafile orucun telafisi mezheplere göre farklılık arz etmektedir. Bazıları tekrar edilip telafi edilmesi gerektiğini savunurken, bazıları ise gerekli olmadığını ifade etmektedirler.[494]

3.3.1.2. Hususi oruçlar

Hususi oruçlar ile "Nafile oruçlar"[495] kastedilmektedir. Hususi oruçlar Allah-u Teâlâ'nın rızasını kazanmak için gönüllülük esasına dayalı olarak yerine getirilmektedir. Mecburi oruçlar kapsamında değerlendirilmeyip yapılması teşvik edilen bu tür oruçların hükmü fıkıh terimiyle mendup[496] olarak ifade edilmektedir. İslam'da Nafile ibadetler sünnet, müstehap, mendup, mesnûn, tatavvu gibi terimlerle de ifade edilmektedir. Hususi oruçlar, zamanı ve miktarı oruç tutan tarafından belirlenen türler olup, oruç tutmanın yasak olmadığı günlerde tutulmaktadır. Hatta oruç için bazı günlerin daha faziletli olduğu kaynaklarda belirtilmiştir. Bu günler ise Peygamberimizin sıklıkla yerine getirdiği ve Müslümanlara tavsiye ettiği günler olarak belirtilmektedir. Hususi oruç türlerinin kuralları diğerlerine göre biraz daha esnektir ama yasakları ve yerine getirilme biçimi diğerleri aynı özellikleri taşımaktadır.[497] Hususi oruçlar çalışmamızda dört başlık altında değerlendirilmektedir ve şöyledir:

---

[493] Gazali, a.g.e, s.655; bkz. Eş-Şeyh Bedri Abdullah el-Bedri, **es-Sıyam (sual ve cevap)**, Silsiletü Fıkhu'l-İbadat-3, Kuveyt, 2011, s.156-160

[494] Hanefilere göre başlanıp bozulan nafile orucun kazası vaciptir. Malikilere göre nafile bir oruca başlayınca onu tamamlamak farzdır. Kasten bozduğu zaman onu kaza etmek de aynı şekilde farzdır. Malik'ten gelen başka bir rivayete göre ise nafile orucun kazası gerekmez. Şafii ve Hanbelî mezhebine göre ise tamamlanmadan bozulan nafile ibadetlerin kazası gerekmediği gibi bozulan nafile orucun da kazası gerekmez. Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.82-83; bkz. Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.432-436

[495] Nafile oruçlar sünnet, müstehap, mendup veya tatavvu olarak da isimlendirilmektedir. Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.417

[496] Mendup; teşvik edilen, yapılması kesin olmayan, yani mecburiyet dışında tutulan davranışların genel adıdır. En güçlüsü sünnet, sonra müstehap sonra ise adap(edep) olarak kuvvaetliden zayıfa doğru sıralanmaktadır. Güleç, a.g.e, s.1600; Ali Bardakoğlu, *"İslam Dini-Fıkıh-Temizlik*", **İlmihal -I- İman ve İbadetler**, (İlmi Heyet. H. Karaman, A. Bardakoğlu, Y. Apaydın), TDV Yayınları, Ankara, 2012, s.167-168

[497] Zuhayli, a.g.e, s.127-131; Apaydın, a.g.e, s.385-388; Berg, a.g.e, s.413-414;

3.3.1.2.1. Aşura orucu

Kameri aylardan Muharrem ayının onuncu günü tutulan oruçtur. Bu orucun İslam öncesi Mekke toplumunda yaygın olarak tutulduğu ve Ramazan orucunun emredilmesine kadar Peygamberimizin bu orucu tutmayı müminlere emrettiği hadislerde belirtilmektedir.[498] Ramazan orucunun emri geldikten sonra aşura tavsiye edilen oruçlar arasında zikredilmiş, zorunluluktan çıkarılmıştır.[499] Sadece muharremin onuncu günü, tek gün olarak tutulması uygun görülmez, bir gün öncesi veya bir gün sonrası da dâhil edilerek bu orucun tutulması daha uygun görülmüştür. Sadece onuncu günü tutmak Yahudilere benzeme ihtimalinden dolayı sakıncalı görülmüştür.[500] Bu konuda Peygamberimizden şöyle söyle bir rivayet vardır; *"Nebi, Yahudileri aşure orucunu tutarken gördü ve bu ne diye sordu. Onlar da "bu gün Allah'ın İsrail oğullarını düşmanlardan kurtardığı gündü ve bu günde Musa oruç tuttu" dediler. Bunun üzerine Allah Resulü "Biz Musa'ya sizden daha layığız" dedi. Kendisi de oruç tuttu ve orucu emretti."*[501]

3.3.1.2.2. Davud orucu

Davud orucu, Hz Davut peygambere nispet edilen ve "Savm-ı Davud" olarak da ifade edilen hususi oruçlardan birisidir. Hz Davut peygamberin iki günde bir oruç tuttuğu kaynaklarda rivayet edilmektedir. Yani bir gün oruç tutup, bir gün tutmamak şeklinde yerine getirilen oruç çeşidine "Davud orucu" denir ve peygamberimizin tavsiye ettiği bir oruçlardandır. Peygamberimiz bir hadisinde; "… *Dâvut (as)'un orucunu tut. O bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Bundan daha faziletlisi de yoktur"* şeklinde ifade etmiştir. Ayrıca Peygamberimiz süre olarak bu oruç biçiminden daha fazlasını yasakladığı kaynaklarda belirtilmektedir.[502] Dolaysıyla yılın her gününde oruç tutmak İslam'a göre uygun görülmeyerek yasaklanmıştır. [503]

---

[498] Müslim, Sıyam, 116
[499] Apaydın, a.g.e, s.386; Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi** (çev. Tuğ, S.), Cilt: II, İrfan Yayımcılık ve Ticaret, İstanbul, 1993, s.735
[500] Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.85; Zihni Efendi, a.g.e, s.637
[501] İbn Mace, Sıyam, 41
[502] Müslim, Sıyam, 187-192; İbn Mace, Sıyam, 43
[503] Zuhayli, a.g.e, s.129-130; Bilmen, Büyük İslam…, s.276; Apaydın, a.g.e, s.387-388

3.3.1.2.3. Haftalık oruç

Hz. Peygamber önemli bir olay olmadığı sürece, sıkıcı ve üzücü bir durum yaşanmadığı takdirde haftanın iki gününde; Pazartesi ve Perşembe günlerini oruçlu geçirmiş ve bu iki günde oruç tutulmasını müminleri teşvik etmiştir.[504] Peygamber (as) bu konuda soru sorulunca; "*İnsanların amelleri Allah'a Pazartesi ve Perşembe günleri arz olunur, ben de amellerimin arzı sırasında oruçlu olmayı tercih ediyorum"* şeklinde ifade etmiştir.[505] Başka bir hadisinde pazartesi günü için; *"hem doğduğum hem de peygamber olduğum (veya bana vahiy geldiği) gündür"* şeklinde açıklamıştır.[506] Hz Ayşe'de Peygamberimizin, Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruçla sevap aradığını bildirmiştir. Peygamberin eşlerinden Ümmü Seleme ile Hz Hafsa, Hz Peygamber'in her ay içerisinde üç gün oruç tuttuğunu ve bu günleri Perşembe ve Pazartesi günlerine tahsis ettiğini, Abdullah bin Mes'ud'dan gelen başka bir rivayete göre ise Peygamberin her ayın başındaki Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tuttuğunu bildirmektedir.[507]

3.3.1.2.4. Aylık oruçlar

Üç aylar olarak da tabir edilen Recep, Şaban ve Ramazan aylarında oruç tutmak önemli ibadetlerden sayılmıştır. Ramazan orucu zaten ayette açık olarak bir emir olarak bildirilmiş diğerleri ise peygamberimiz tarafından tavsiye edilmiştir. Bu ayların tamamı oruçlu geçirilebileceği gibi, Perşembe, Cuma ve Cumartesi günlerinde de tutulabilir. Bu oruçların zorunluluktan ziyade kişinin bireysel tercihine bırakıldığı kaynaklarda belirtilmektedir. Aylık oruçlar içerisinde önemli olarak zikredilen diğer türler ise Aylık Periyodik oruçlar, Şevval orucu ve Zilhicce orucudur. Bu oruçlar da önemli ve düzenli olarak yerine getirilen türler arasında sayılmaktadır.[508]

3.3.1.2.4.1. Aylık periyodik oruç

Aylık periyodik oruç ile ifade edilmek istenen düzenli olarak her ayın ortasında üç gün oruç tutulmasıdır. İslam inancında her ayın 13, 14 ve 15.günlerinin oruçlu geçirilmesi yapılması güzel amel(Müstehap) olarak kabul edilmiştir. Peygamberimizin bu

[504] Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.418; Apaydın, a.g.e, s.387; bkz. Berg, a.g.e, s.413-414
[505] Tirmizî, Savm, 44; ayrıca bkz. İbni Mâce, Sıyâm, 42
[506] Müslim, Sıyam, 197-198
[507] Buhârî, Savm, 63; İbni Mâce, Sıyam, 38
[508] Zuhayli, a.g.e, s.130; Akyüz, a.g.e, s.389-391; el-Hac Mehmed Zihni Efendi, a.g.e, s.502-517

günlerde oruç tutulmasını tavsiye ettiği kaynaklarda rivayet edilmektedir.[509] Aylık periyodik olarak oruç tutulan günler ayrıca "Eyyam-ı Bid" olarak da isimlendirilmiştir.[510] Şii gruplar ise Kameri ayların İlk ve son Perşembe günü ile onuncu günden sonraki Çarşamba günleri olmak üzere, ay içerisinde üç gün olarak yerine getirmektedirler.[511]

3.3.1.2.4.2. Recep ayı orucu

Kameri ayların yedincisi ve İslam'da üç ayların başlangıcı olarak zikredilen ay Recep ayıdır. Peygamberimiz Kameri aylardan Recep ayında da oruç tuttuğu; fakat Recep ayının tamamını hiç oruçlu geçirmediği rivayet edilmektedir. Kaynaklarda, Recep ayına özel olmak üzere oruç tutulmasını tavsiye eden pek çok hadis zikredilmektedir. İslam âlimleri, Hz. Peygamber'in Recep ayının hepsini değil de belirli bir kısmını oruçlu olarak geçirdiğini ifade etmişler ve imkân ölçüsünde müslümanların bu ayda oruç tutmalarını tavsiye etmişlerdir.[512]

3.3.1.2.4.3. Şaban ayı orucu

Kameri ayların sekizincisi Şaban ayıdır. Peygamberimiz(as), Ramazan ayı dışında herhangi ayın tamamını oruçlu olarak geçirmemiş ama her ay içerisinde az ya da çok oruç tuttuğu rivayet edilmektedir. Süre bakımından en çok oruçlu olduğu ayın Şaban ayı olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Hz. Ayşe, Hz. Peygamber'in hiçbir ayda, Şaban ayında tuttuğundan daha fazla oruç tutmadığını rivayet etmektedir.[513] Ümmü Seleme ise Peygamber'in Şaban ve Ramazan dışında iki ayı art arda tam olarak oruçlu geçirmediğini haber vermiştir. İslam âlimleri tarafından Şaban ayının yarısını oruçlu geçirmek tavsiye edilmiş, ayın tamamını oruçlu geçirmek ise uygun görülmemiştir.[514] Hz. Peygamber'e Ramazandan sonra hangi orucun daha faziletli olduğu sorulduğunda Ramazanı tazim için Şaban ayında tutulan oruç olduğunu söylemiştir. Ayrıca peygamberimiz, Şaban ayında amellerin Allah'a yükseltildiğini, bu yüzden kendisi

---

[509] Müslim, Sıyam, 181-182
[510] Zuhayli, a.g.e, s.127-128; Mehmed Zihni Efendi, a.g.e, s.503; Apaydın, a.g.e, s.387
[511] Keskin, a.g.e, s.298
[512] Faruk Beşer, *"Üç Aylar"*, **İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,** Cilt: IV, İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s.395; Akyüz, a.g.e, s.391
[513] Buhari, Savm,51; Müslim, Sıyam, 177
[514] Zuhayli, a.g.e, s.130-131

amellerinin oruçlu iken yükselmesi için oruç tutmaya özen gösterdiğini ifade etmiştir.[515]

3.3.1.2.4.4. Şevval ayı orucu

Kameri aylar içerisinde Ramazan ayından sonra gelen onuncu ay, Şevval ayıdır. Peygamberimiz, Ramazan bayramının arkasından Şevval ayında altı gün oruç tutan kimsenin bütün yılı oruçlu geçirmiş gibi değerli olacağını ve mümine sevap kazandıracağını söylemiştir.[516] Peygamberimiz bu ifadesinden sonra da "*Kim bir iyilikle gelirse ona, onun on misli vardır*"[517] ayetini okuyarak insanları bu günlerde oruç tutmaya teşvik etmiştir. Kaynaklara göre bu oruçların arka arkaya tutulma zorunluluğu yoktur, Şevval ayı içerisindeki günlerde yerine getirilmesi önemlidir.[518]

3.3.1.2.4.5. Zilhicce ayı orucu

Kameri ayların on ikincisi olan Zilhicce ayı, İslâm'ın beş esasından biri olan Hac ibadetinin yerine getirildiği, umumi af ve bağışlanma ayı olarak kabul edilen aydır. Zilhicce ayının birinden onuna kadar olan dokuz günlük zaman dilimi içerisinde oruç tutulması tavsiye edilmiştir. Bu ayın onuncu günü Kurban Bayramı'nın ilk günüdür. Peygamberimiz Zilhicce ayının ilk dokuz günü oruç tuttuğunu sürdürdüğü rivayet edildiği için, kurban bayramından önceki dokuz günün oruçlu geçirilmesi tavsiye edilmiş ve müstehap sayılmıştır.[519] Peygamberimiz(as) Zilhicce ayının ilk dokuz gününde, *"tutulan her günün orucu bir senelik oruca, her gecesinde kılınan namazlar da Kadir gecesine denk gelecek"*[520] bir kıymete sahip olduğunu söyleyerek müminlere tavsiye etmiştir.[521]

3.3.1.3. Yasaklanan oruçlar

Dinen yasaklanan fiiller için İslam bilginleri tarafından "haram" terimi kullanılmaktadır. Dinen hoş karşılanmayıp yapılmaması tavsiye edilenler ise

---

[515] Yıldırım, a.g.e, s.79; Apaydın, a.g.e, s.387; bkz. Keskin, a.g.e, s.298-299
[516] Müslim, Sıyam, 204; Tirmizi, Savm, 52; İbn Mace, Sıyam, 33
[517] En'am, 6/160
[518] Zuhayli, a.g.e, s.128; Apaydın, a.g.e, s.386; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.418
[519] Hac esnasında bedene fiziki zayıflık ve sıkıntı kaynağı olacaksa, arife günü ve öncesinde oruç tutulması mekruh görülmüştür. Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.421
[520] Tirmizi, Savm, 52; İbn Mace, Sıyam, 39
[521] Zuhayli, a.g.e, s. 129-130; Apaydın, a.g.e, s.387

"mekruh" olarak isimlendirilmiştir. Bu tabirler ile kastedilen oruç ibadetinin bazı günlerde yapılmasının yasaklanmış olmasıdır. Bu yasaklar İslam kaynaklarında detaylıca beyan edilmiştir.[522]Tutulması uygun olmayan oruçlar: Kadınların özel durumlarında, Nevruz ve Mihrican günlerinde, Şek günü olarak ifade edilen Ramazan orucundan bir gün öncesi, bayram günlerinde, iftar yapmaksızın iki veya daha fazla günü oruçlu geçirmek, yıllık oruç, Cuma veya Cumartesi günlerinde tek gün olarak tutulan oruçlar uygun görülmemiştir.[523] Şimdi yasaklanan bu oruç türlerini açıklayalım.

3.3.1.3.1. Kadınların özel durumlarında oruç

Kadınların hayız ve nifas gibi özel durumları olduğunda oruç tutmaları İslam'da uygun görülmemiştir. Oruç tutulduğu takdirde makbul olmayacağı kaynaklarda belirtilmektedir. Kadınların özel günlerine denk gelen oruçları daha sonra kaza ederek telafi etmeleri gerekmektedir.[524] Çünkü konuyla ilgili Hz. Peygamber bir açıklamasında; *"...kadınlar hayız gördüğünde namaz kılmaz, oruç tutmazlar..."* diyerek özel durumlarda oruç tutulmayacağını beyan etmiştir.[525]

3.3.1.3.2. Bayram günlerinde oruç

Ramazan ve Kurban bayramı günlerinde oruç tutulması dinen uygun görülmeyerek yasaklanmıştır. Bu günlerde oruç tutmanın yasak oluşunun sebebi ise, bayram günlerinin Allah'ın kullarına birer ziyafet günleri olarak görülmesidir. İkramı geri çevirmek ise edebe uygun bir davranış değildir.[526] Peygamberimizin bizatihi kendisi bu günlerde oruç tutulmasını uygun bulmayarak yasakladığı kaynaklarda bildirilmektedir.[527]

3.3.1.3.3. Şek gününde oruç

Şek, şüphe anlamına gelmektedir ve Ramazan orucuna başlanması konusundaki belirsizlikten dolayı şek günü olarak isimlendirilmiştir. Havanın kapalı olması gibi

---

[522] Berg, a.g.e, s.414-416; Güleç, a.g.e, s.1601; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.419-421
[523] Bilmen, Büyük İslam…, s.135-136; Güleç, a.g.e, s.1601-1602
[524] Apaydın, a.g.e, s.389
[525] Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.102-103
[526] Zihni Efendi, a.g.e, s.639; Karagöz, Altuntaş, a.g.e, s.90
[527] Buhârî, Savm, 66; Müslim, Sıyam, 138; Tirmizî, Savm, 37

farklı nedenlerden dolayı Şaban ayının yirmi dokuzundan sonraki günün Şaban ayına mı, yoksa Ramazan ayına mı ait olduğu konusunda şüphe oluşursa buna şek günü denilmektedir.[528] Şaban ayının yirmi dokuzuncu akşamı hilali aramak gerekir ve hilal görüldüğü takdirde oruç tutulur. Şayet havanın bulutlu olmasından ötürü hilal görülemezse Şaban ayı otuz güne tamamlanır. Şek günü oruç tutma ile ilgili İslam mezhepleri arasında farklı görüşler olsa da bazı âlimler orta yolu bulmaya çalışmışlardır.[529]

3.3.1.3.4. Nevruz ve mihrican oruçlar

Nevrûz[530] olarak tabir edilen ilkbahar bayramı ve Mihrican[531] olarak isimlendirilen sonbahar bayramı günlerinde oruç tutmak mekruh görülerek yasaklanmıştır. Çünkü nevruz ve mihrican eski medeniyetlerde bayram olarak kutlanan günlerdir ve günümüzde halen bazı bölgelerde kutlamalar devam etmektedir.[532] Bu sebepten dolayı, bu günlerde oruç tutmak tazim anlamına geleceğinden dolayı haram kabul edilerek yasaklanmıştır. Fakat âdet haline gelmiş oruçlar bu günlere denk gelirse, oruç tutulmasına izin verilmiştir.[533]

3.3.1.3.5. Çift oruç

Çift oruç, "Savm-i Visâl" olarak da tabir edilmektedir. Visâl; sözlükte ulamak, eklemek gibi anlamlara gelmektedir. Savm-i visal ile kastedilen, iftar yapmaksızın peş peşe tutulan oruçtur ve böyle bir uygulama İslam'da mekruh kabul edilerek yasaklanmıştır. [534] Çünkü peygamberimizin böyle bir uygulamayı yasakladığına dair şöyle bir rivayet vardır; *"Allah Resulü insanları visal orucundan menetti. Sen de visal yapıyorsun denildiğinde ise ben sizin gibi değilim, bana Rabbim tarafından yedirilir*

---

[528] Döndüren, *Niyet,* s.523
[529] Zihni Efendi, a.g.e, s.104
[530] Nevrûz: Miladi takvimde Mart ayının yirmi birinci günü olup, eski İran ve Türk geleneğinde ilkbahar bayramı olarak kutlanırdı. İran'da geleneksel kullanımı varsayımı üzerine Fars kökenli olduğu düşünülen Nevruz, Mısır'ın işgalinde Persler tarafından benimsenen ve Mısırdan Perslere geçen bir bayram olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Archbishop Basilios, "*Nawruz"*, **Claremont Coptic Encyclopedia**, Vol: VI, (ed. Atiya, Aziz Suryal), The Gale Group Inc, 1991, s.1784, http://**ccdl.libraries.claremont**.edu/cdm/singleitem/collection/cce/id/1436/rec/1 25.07.2018
[531] Mihrican; Farsların sonbahar bayramı için kullanılan kavramdır. Davudoğlu, a.g.e, s.241
[532] Şiiler günümüzde Nevruz gününü oruç tutarak geçirmektedirler. Keskin, a.g.e, s.298
[533] Bilmen, Büyük İslam…, s.276; Zuhayli, a.g.e, s.124
[534] Zihni Efendi, a.g.e, s.640; Davudoğlu, a.g.e, s.241-243

ve içirilir" dedi.[535] Böylece Yahudilik'teki gibi aralıksız iki gün oruç uygulaması İslam'da yasaklanmıştır.

3.3.1.3.6. Yıllık oruç

Yıllık oruç, "Savm-ı Dehr" olarak da isimlendirilen bir oruçtur. Dehr, sözlükte uzun zaman anlamına gelmektedir. Savm-ı Dehr orucu ile kastedilen, bayram günleri de dâhil olmak üzere tam yıl boyunca aralıksız olarak oruç tutmaktır. Böyle bir uygulama İslam'da yasaklanmıştır.[536] Yıl boyunca her gün oruç tutmak yerine peygamberimiz Davud orucunu tavsiye etmiştir ve bu konu ile ilgili bir hadis-i şerifte şöyle bahsedilmektedir; Abdullah bin Amr isimli sahabe: "*Muhakkak ben yaşadığım sürece gündüzleri oruç tutacağım, geceleri de ibadetle kaim olacağım"* demiş ve bunun üzerine peygamberimiz bunu söyleyip söylemediğimi sormuş. Adam cevaben:*"Anam babam sana feda olsun ben bu sözleri söyledim"* demiş. Bunu üzerine Rasulullah: *"Ama sen bu ağır ibadeti yerine getirmeye muktedir olamazsın. Onun için sen bazen oruç tut, bazen tutma, bazen ibadete kalk, bazen uyu. Her aydan üç gün oruç tut. Çünkü her hasene on misli ile mükâfatlandırılır. Bu da bütün sene oruç gibidir"* buyurmuştur. Bunun üzerine adam: *Ben bundan fazlasına kuvvet yetiririm"* demiş. Peygamberimiz: *"Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün tutma"* buyurmuş. Adam tekrar: *"Ben bundan fazlasına kuvvet yetiririm"* demiş. Bundan sonra Peygamberimiz: *"Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma. Davud Peygamber'in orucudur. En faziletli oruç budur", Bundan daha faziletli oruç yoktur"* diyerek adamı bu kararından vaz geçirmiştir.[537] Dolayısıyla yıl içerisinde gün aşırı oruç tavsiye edilmiş, her gün oruç tutmak yasaklanmıştır.

3.3.1.3.7. Cuma - cumartesi tek gün orucu

İslam âlimlerine göre sadece Cuma veya sadece Cumartesi günü yani, tek gün olarak oruç tutulması yasaklanan oruçlar arasında sayılmıştır. Yasak olmasına dair peygamberimizden gelen rivayetler de söz konusudur.[538] Cuma günü Müslümanların bir nevi bayram günü olarak sayılmış ve sadece bugüne özel tek günlük oruç tutulması

[535] Buhârî, Savm, 48; Müslim, Sıyâm, 56
[536] Zuhayli, a.g.e, s.124-125
[537] Buhârî, Savm, 57; Müslim, Sıyam, 35
[538] Buhârî, savm, 63; İbni Mâce, Sıyam, 38

uygun görülmemiştir. Cumartesi günü ise Yahudilere benzeme ihtimalinden dolayı tek gün olarak oruç tutulması uygun görülmemiştir. Fakat ard arda iki gün olursa oruç tutulabileceği kaynaklarda belirtilmektedir. [539]

[539] Zuhayli, a.g.e, s.123-124; Apaydın, a.g.e, s.389; Döndüren, Delilleriyle İslam…, s.420

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmamız göstermiştir ki, oruç, yalnız Müslümanlara değil, daha önceki toplumlarda da varlığını gösteren önemli bir ibadettir. Kur'an'da *"sizden öncekilere farz kılındığı gibi.."* ibaresi zaten bunun ayrıca bir göstergesidir. Ancak insanlık tarihinin en önemli ibadetlerinden birisi olan oruç kavimlere, medeniyetlere ve dinlere göre çeşitlilik arz etmektedir. Kimileri ceza olarak kabul etmiş, kimileri Tanrıların gazaplarını yatıştırmak için, bazıları ise bedenin kuvvetlerini ve şehvetlerini zayıflatmak, kimilerine göre kaybedilen şerefin telafisi olarak görülmüştür. Oruç, Tanrıların kahrına ruhun esir olmasının veya evham(şüphe) karanlıklarında ebedi olarak hapis kalmasının alameti gibi bir ceza olarak insanların üzerine yüklenmiş bir yük olagelmiştir. Ayrıca oruç, insanlığın bilinçaltında insanlara güdü ve eğilimlerini kontrol etmeyi öğreten evrensel bir eğitim yönetimi olarak kabul edilmiştir ve dinlerde kişilik terbiyesinin şiârı sayılmıştır. Orucun hayattaki pratiklerine bakıldığında perhiz, riyazet, sukut ve hususi olarak farklı formlarda olduğu görülmektedir. Kadim inançlarda ve günümüz dinlerin birçoğunda karşılığı olan oruç ibadetinin, zorunlu, gönüllü, günlük, haftalık, aylık gibi birçok açıdan gruplandırılması mümkündür. Ayrıca inanç sistemlerinde orucun; tövbe, yas töreni, saflaştırma, rüya, vizyona sevk etme, hazırlık ayini, kabul töreni, tutumlu olma, kötülüklerden uzaklaşma, kefaret, bağışlanma, günahın telafisi, eğitim, terbiye, iradeyi denetim altına alma, Tanrı'ya yaklaşma, takva, rahmet, yardımlaşma, paylaşma, isteklerini gerçekleştirme gibi özelliklere sahip bir ibadet olduğu anlaşılmaktadır.

İlahi dinlerdeki oruçlar ise çeşit ve fonksiyonlarıyla birlikte değerlendirildiğinde anlamı daha da belirginleşen bir ibadet olduğu yapılan çalışmayla görülmüştür. Çünkü ilahi dinlerdeki hükümler daha açık ve belirgin, daha disiplinli, planlı ve programlı olarak yerine getirilmektedir. Araştırmanın giriş kısmında bahsedildiği gibi tüm oruç çeşitleri doğrudan veya dolaylı olarak ilahi dinlerde yer almaktadır. İlahi dinlerdeki oruçlar, gaye ve anlam bakımından birbirine yakın, süresi ve mahiyeti açısından farklılık arz etmekte, günün belli bir bölümünden aylara kadar değişen riyazet, sukut ve perhizden başlayıp hiçbir şey yememeye kadar değişik uygulamalara sahne

olmaktadır. İlahi dinlerde orucun ifade ettiği ortak anlam Nefis terbiyesi, Ruh tezkiyesi, günahlardan arınma, yapılan hataların telafi edilmesi, maddi ve manevi kirlerden arınma, kişinin inandığı ilahıyla bütünleşmesi, birlik ve beraberliğin tesis edilmesi gibi çok yönlü bir ibadet olduğu ortaya çıkmaktadır. Sayısal olarak ise Yahudilik'te oruç günlerinin toplam yirmi günden fazla olması, Hıristiyanlık'ta tüm farklılıklarıyla birlikte kırk günün üzerinde olması, İslam'da tüm çeşitlikleriyle beraber otuz günden fazla olması dikkati çeken bir özelliktir. Bu durumun hem eğitim açısından hem de istenilen bir davranışı meleke haline getirilmesi için uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü eğitim de verimli sonuçlar elde edilebilmesi için bir davranışın uzun bir zaman diliminde tekrar edilerek sürdürülebilir olması gerekir. Çünkü davranışın devamlı tatbik edilmesi eğitimin bir parçasını oluşturmaktadır. Bundan dolayı oruç günlerinin fazla olması amaçları gerçekleştirme noktasında etkili olacağı düşünülmektedir. İlahi dinlerde dikkat çeken diğer bir ortak yön ise hasta, hamile, sağlığı yerinde olmayan ve mükellefiyet çağına ulaşmamış çocukların oruç ibadetiyle sorumlu tutulmamalarıdır. Bu durum dinlerin insan sağlığına verdiği önemi yansıtan bir özellik olduğu düşünülmektedir. Hatta oruç türlerinin hepsi aynı zamanda insanların midesini, bedenini dinlendirerek bir anlamda insan sağlığını koruduğu ve bedenini güçlendirdiği yapılan çalışmalarla da ortaya konulmaktadır.

İlahi dinlerde oruç herkes için geçerli mecburi bir ödev olarak yapılanlar ve dinin âlimleri tarafından çeşitli sebeplerden ötürü ihdas ettikleri veya tavsiye edilip bireysel tercihe bağlı olarak yerine getirilen hususi oruçlar olarak yer almaktadır. Mecburi/Farz olarak yapılanlar ile kastedilen herkesin yapmakla zorunlu olduğu, herkes için bağlayıcı olanlardır. Böyle bir bağlayıcılığın olması dinlerin oruç ibadeti konusunda kararlı olduğunu ve insanların bu ibadete ciddiyetle riayet etmeleri gerektiğini göstermektedir. Çünkü insanların zamanla bu ibadeti askıya alma veya terk etme ihtimali söz konusudur. Bundan dolayı oruç ibadeti kutsal metinlerle desteklenmiş ve elçilerin hayatlarında tatbik edilerek bu ibadete ciddiyet getirilip, disiplin kazandırıldığı düşünülmektedir. Hususi oruçlarla ilgili olarak özellikle dikkati çeken husus, her dinin kendi bünyesinde mezhepler arası farklı uygulamaların olmasıdır. Örneğin; Yahudilik ve Hıristiyanlık'taki hususi oruçlarla ilgili çok belirgin farklı uygulamalar söz konusudur. Özellikle Hıristiyanlık'ta kiliselerin oruç uygulamaları hem şekil yönünden hem de süre bakımından mezhepler arasında ciddi farklılıklar

görülmektedir. Katolikler katı kurallarla oruç ibadetini yerine getirirken, Protestanların çoğunluğu bu ibadete riayet etmemektedir. Ortodokslar orta yol izlerken, Ortodoks Hıristiyanlık içerisinde yer alan Süryaniler ve diğerleri arasında bile ciddi farklılıklar görülmektedir. Bu tüm farklılıkların bir nedeni de, Hıristiyanlık tarihinde oruç ibadeti ile çok değişikliler yapılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Gelinen son noktada oruç ibadeti vicdanlara havale edilmiş olarak yer almaktadır. Bundan dolayıdır ki tasnif yapılarken bile diğer dinlerde "Mecburi oruçlar" olarak değerlendirilen oruçlar Hıristiyanlık'ta "Genel oruçlar" başlığı altında değerlendirilmiştir. Yahudilik'te ise, Hahamlara oruç ihdas etme yetkisi verildiğinden dolayı tarihte yaşanan olayların ve hâkim olan yerel kültürlerin etkisiyle farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı kaynaklarda çok sayıda oruç çeşidi sayılmaktadır. Ama birçoğu zamanla terk edilmiş ve uygulamalardan kaldırılmıştır. Hatta bazıları sıkıntılı dönemler için geçerli bir ibadet olarak görmüş ve günümüzde geçerliliği kalmadığını ifade etmektedirler. İslam'da ise oruç ihdas etme yetkisi kimseye verilmemiştir. İçtihat yapmaya teşvik edilmesinden dolayı İslam âlimleri Kitap ve sünnete göre oruç hükümlerini yorumlamışlardır. Bundan dolayı oruçlarda şekil ve biçim olarak bir değişiklik olmamasına rağmen orucun uygulanmasıyla ile ilgili mezhepsel görüşlerde farklılıklar oluşmuştur. Ama yine de diğer dinlerdeki kadar belirgin ve birbirinden ayırıcı farklılıklar söz konusu olmamıştır. Diğer dinlerde orucun varlığı bile tehlikeye girerken, İslam'da böyle bir durum oluşmadığı yapılan çalışmayla da görülmüştür.

İlahi dinlerde yer alan haftalık oruçlar dinlerin ortak benzer uygulamalarından birisi olduğu görülmektedir. İfade ettiği anlam itibariyle aslında haftalık tutulan oruçlar birbirine yakın anlamlar ihtiva etmektedir. Çünkü haftalık oruç günlerinde bir bağışlanma, affedilme, kötülüklerden korunma inancı ortak olarak yer almaktadır. Dolaysıyla dindar kimseler bağışlanmak ve günahlarından arınmak ümidiyle haftanın belirli günlerini oruçla geçirmektedir. Bu durum oruç ibadetinin dindarların hayatında dinamik ve aktüel olarak yer alan bir ibadet olduğunu göstermektedir.

Zorunlu oruçlar, dinler arasında mukayese edildiğinde Yahudilik ve Hıristiyanlığa göre İslam'daki oruçların daha çok orta noktada olduğu görülmektedir. Çünkü yapılan ibadetin zamansal olarak çok kısa veya çok uzun olması durumunda istenilen verimi

elde etmek zorlaşmaktadır. Yahudilik'te yirmi beş saatlik süren tam perhiz uygulaması varken, Hıristiyanlık'taki süre en fazla üç saat kadar olduğu görülmektedir. Bu iki durum tam orta noktasında İslam'ın uygulamaları yer almaktadır. İslam'da gün doğumu ile batımı arasında tutulduğu için diğer iki dine göre orta noktada olduğu düşünülmektedir. Zaten Bakara suresinin 143.ayetinde Yüce Allah *"Ve işte böyle, sizi ortada yürüyen bir ümmet kıldık ki, siz bütün insanlar üzerine adalet örneği ve hakkın şahitleri olasınız, Peygamber de sizin üzerinize şahit olsun"* ifadeleriyle İslam ümmetinin orta yolu tercih eden bir inanca sahip olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla oruç ibadetinde bile İslam dininin uygulamaları mutedil olarak yer almaktadır. Zorunlu oruçlardan sayılan Yom Kippur orucu ile Ramazan orucunun dindarlar için ifade ettiği anlam itibariyle birbirine yakın özellikler taşıdıkları görülmektedir. Çünkü her iki oruç türü için müminler bağışlanacaklarına inanmakta ve bu oruçları kendileri için rahmet kaynağı olarak görmektedirler. Yahudiler, Yom Kippur orucu süresinde sadece ibadet eder ve dünyevi hiçbir iş yapmazlar. Fakat İslam'a göre ibadete ağrılık verilmelidir ama dünyevi işlere de devam edilebilir. Sadece Ramazan'ın son on günü dünyevi işlere ara verilerek itikâf yapılır ki, işte bu süreçte Yom Kippur orucu ile paralel özellikler gösterdiği söylenebilir. Hıristiyanlık'ta zorunlu oruç arasında sayabileceğimiz genel oruçlarda ise dünyevi işleri tek etme gibi bir durum söz konusu değildir. İlahi dinlerde ön plana çıkan çeşitlerden birisi de kefaret oruçlarıdır. Hem ilahi dinlerde hem de ilahi olmayan birçok inançta kefaret türü orucun varlığına rastlanılması mümkündür. Kefaret anlayışının temelinde hürriyeti ve iradeyi kötüye kullanma suçunun cezası olduğu anlaşılmaktadır. İslam ve diğer ilahi dinlerdeki kefaret oruçların ifade ettiği ortak anlam yapılan hatanın telafi edilmesi, günahın bağışlanmasıdır. Tabi amaç sadece arınmak değil aynı zamanda iradeyi denetim altına almak ve eğitmek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kefaret orucuyla ile insan iradesini doğru yönde kullanabilmeyi öğrenmektedir. Ayrıca yapılan hatalardan dolayı Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta oruç ibadeti ceza çekme, nefse eza verme, bedenin kuvvetini kırıp zayıflatma, yas tutma gibi temalarla ilişkilendirildiği düşünülmektedir. İslam'da ise olumsuzluk anlamında ceza çekme, bedeni zayıflatma olarak değil, insanın zaaflarına sahip olması, iradesini ve seçme hakkını tam olarak kullanmasıdır. Yani iyimserliğin hâkim olduğu, Allah'a yakınlaşma vesilesi olan, insanı terbiye eden bir araç olarak görülmüştür.

İlahi dinlerde ön plana çıkan ortak yönlerden bir diğeri oruç ibadetinin insanda bir zaman bilinci oluşturduğu görülmektedir. Çünkü orucun zamanını tespit edebilmek için bir takvim oluşturulması, orucun başlama- bitiş zamanları için de bir plan ve program yapılması gerekir. Oluşan bu ihtiyaçlar insanları vakit çizelgeleri oluşturması için zorlamaktadır. Zaten ilahi emirler içerisinde zamana işaret eden mesajlar ayrıca yer almaktadır. Örneğin; Hıristiyanlık'ta Paskalya bayramı öncesinde tutulan oruç için kırk gün kavramı, haftalık oruçların teşvik edilmesi, Yahudiler'de orucun şafağın sökmesiyle başlaması, İslam'da tan yerinin ağarıp, güneşin batmasıyla son bulması gibi kullanılan tabirler hep zamana vurgu yapılan terimlerdir. Dolayısıyla oruç eğitimin yanında insan hayatı için zaruri olan vakit bilincini oluşturarak plan ve programlı yaşamayı insanlara öğrettiği düşünülmektedir.

İlahi dinlerde ön plana çıkan diğer oruç türlerinden birisi de sukut oruçlarıdır. Sukut orucuna niyet eden kimse sabahtan akşama kadar konuşmayıp nefsini terbiye etmeye ve günahlardan arınmaya çalıştığı görülmektedir. Orucun sukut şekli en ilginç olanlarındadır. Hatta bir insanın gün boyu sessiz kalmasını sağlamak zor işlerden birisi olarak görülebilir. Fakat ibadet maksadıyla böyle bir şeyin yapılması gerçekten takdir edilmesi gereken bir durumdur ve ağız terbiyesi noktasında etkili bir yöntem olacağı düşünülmektedir. Bazı dinlerde yer alan yoga ve meditasyon teknikleri bile bir tür sukut uygulaması olarak ifade edilmektedir. Yahudilik'te Hz Musa ve Hz Zekeriya'nın bu oruca riayet ederek yerine getirdiği, İslam öncesi Mekke'de bilinen ve insanların gün boyu konuşmamayı ibadet saydıkları kaynaklarımızda bildirilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Hz Meryem ve Hz Zekeriya'nın sukut orucu tuttukları anlatılmaktadır. İslam'da sukut oruç çeşidi bizzat Hz Peygamber tarafından yasaklanmıştır. Fakat otuz günlük Ramazan orucunun son on günü içerisinde müslümanlar itikâfa girdiklerinde kendilerini sadece ibadete vererek dilini, kalbini ve zihnini boş, yararsız ve değersiz konuşmalardan uzak tutmaktadırlar. Yapılan bu uygulamanın dolaylı olarak sukut orucunu yansıttığı düşünülmektedir. Çünkü Müslümanlarda bu on günlük süre içerisinde dünyevi işlerden ve konuşmalardan uzak durmaya çalıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla sukut uygulamaları ilahi dinlerde yer alan ortak oruç çeşitlerinden olup, daha çok riyazet ile iç içe yapılan bir ibadet şekli olduğu görülmektedir. Ayrıca dinlerde inzivaya çekilmenin ayrı bir önemi vardır ve sukut oruçlar münzevi hayatın bir parçasını oluşturmaktadır. Tarihte, özellikle ulaşılması zor

olan yerlere tapınaklar, mağaralar, manastırlar inşa edilerek insanlar inzivaya çekilmişlerdir. Örneğin; Hıristiyanlar manastılar yaparak münzevi bir hayat yaşadıkları kaynaklarda belirtilmektedir. Tarihte Hıristiyanların inşa ettikleri Trabzon'daki Sümela Manastırı, İstanbul'da Aya Yorgi Garipi Manastırı, Aksaray'da Selime Manastırı bir zamanlar ruhbanların münzevi hayat yaşadıkları yerlerdir. Kaynaklarda Hıristiyan ruhbanlık yaşamının temeli itaat, fakirlik, bekârlık üzerine kurulu olduğu belirtilmektedir. Buradaki itaatten maksadın Hz İsa'nın yolundan ayrılmamak olduğu ifade edilmektedir. Hristiyanlıktaki manastır hayatında amaç nefis terbiyesi ve ruhu arındırmak olduğundan dolayı oruç ibadetine ayrı bir önem verdikleri ifade edilmektedir. Bizans manastırlarının babası olarak ifade edilen Aziz Basil'in *"çok düşün, az konuş"* cümlesi aynı zamanda bir nevi sukut orucuna işaret ettiği düşünülmektedir. Bu tür bir riyazet hayatını İslam dinindeki tarikatların tasavvufi yaşayışında da görülmektedir. İslam'da diğer dinlerdeki gibi bir Ruhbanlık sınıfı yoktur fakat İslam'ı öğrenip yaşamak için insanlar bir araya gelerek kendilerine özgü bir yaşam yolu oluşturmuşlardır. İslam'da, tasavvufa dayanan ve kimi ilkelerle birbirinden ayrılan bu yollar tarikat olarak isimlendirilmiştir. Tarikatlardaki münzevi hayat "Halvet, Uzlet, İnziva" , münzevi hayatın yaşandığı yer ise "Tekke" olarak tabir edilmektedir. Halvet ile kişi manevi eğitim sürecini halktan uzak yaşayarak tamamlamaktadır. Bu eğitim süreci kırk gün sürmekte ve çile hayatı olarak ifade edilmektedir. Çeşitli tekke ve tarikatlarda açlık, uykusuzluk, sürekli sükût ve tefekkür, murakabe, aralıksız ibadet ve zikir, bekârlık, et yememek, bedene eziyet etmek, soğuk su içmemek çile çeşitlerinden bazılarıdır. Yapılan bu uygulamalar oruç türlerinin iç içe geçmiş olarak yerine getirildiğini göstermektedir ki zaten tasavvufta oruç ibadetinin ayrı bir önemi vardır. Tarikatlardaki oruçların özellikle amacı nefsi eğitip denetim altına almaktır. Bundan dolayı Tekke'de çile hayatı içerisinde sufi "seyri suluk" yolculuğu yapar (seyru ilellah, seyru fillah, seyru maallah, seyru anillah). Bu yolculuk sürecinde sufi için yedi tane nefis mertebesi vardır. Bunlar Nefs-i Emmare, Levvame, Mülhime, Mutmainne, Radiyye, Merdiyye, Kamile'dir. Kişi bu eğitim süresince Nefsi Merdiyye'ye ulaşarak ruhunu, kalbini, zihnini, dilini kötülüklerden arındırarak nefsini eğitmiş olur. Dolayısıyla İslam dininde sukut orucu ayrı bir tür olarak yer almamasına rağmen tarikatların uygulamalarında dolaylı olarak bulunduğu görülmektedir.

İlahi dinlerde ön plan çıkan başka bir oruç Aşura orucudur. Aşura, Yahudilik ve İslam'da mevcut iken, Hristiyanlıkta bulunmamaktadır. Aşura orucunun İslam'dan önce Mekke'de bilinip uygulanan bir oruç olduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Bu orucun Yahudilerden intikal eden oruç olduğu düşünülmekte ve İslam dininde de bu oruç devam ettirilmektedir. Peygamberimiz Yahudilere hitaben "ben Musa'ya sizden daha yakınım" diyerek Muharrem ayında tutulmasını tavsiye etmiş, Ramazan orucunun emri gelinceye kadar peygamberimiz sahabelerine tutmalarını emretmiştir. Ramazan orucu farz kılınınca bireysel tercihe bırakılmıştır. Yahudilik ile İslam arasında benzer bir oruçta Davud orucudur. Bu orucu bir gün tutup, bir gün tutmamak şeklinde yapılmaktadır. Peygamberimiz bu orucu tavsiye etmiş ve daha ileri boyutunu yani her gün oruç tutulmasını ise yasaklamıştır. Dolayısıyla bazı oruç türlerinin geçmişten günümüze varlığını koruyarak geldiğini, Aşura ve Davud oruçlarının bu konuda ayrıca kanıtlayıcı nitelikte olduğu düşünülmektedir.

İlahi dinlerde ön plana çıkan diğer oruç çeşitlerinden birisi de hususi olan türlerdir. Özellikle Yahudilikte ihdas edilen oruçlar yaşanan acı olayların anısına çeşitli oruçlar tahsis edilerek matemin ve tarihi felaketlerin hatırası olmuştur. Yaşanan bu acı olayların anısına tutulan oruçlar Yahudilerin geçmişlerini sürekli hatırlayarak tarihi bir bilinç oluşturmalarına ve Yahudi kimliğini korumalarına vesile olacağı düşünülmektedir. Bu anlayış Hristiyanlıkta da vardır ve haftalık oruçlar Hz İsa'nın ölümle sonuçlanan yaşamına binaen tutulmaktadır. Hıristiyanların bazı mezheplerinde tutulan Ninova orucu, Hz Yunus peygamberin davetine icabet etmeyen Ninova halkının cezalandırılmasını sembolize etmektedir. İşte bu örnekler de Hıristiyanların tarihte yaşanan acı olayların anısına oruç tuttuklarını göstermektedir. İslam'da ise acı ve matem içerikli oruç ibadeti yoktur. Genel anlamda İslam'ın öngördüğü oruç, iyimserliğin hâkim olduğu, sevinç verici, mutluluk dolu ve Allah'a yakınlaşma vesilesi olarak görülmektedir. Yani İslam'ın oruç anlayışında matem havası, ruhun esaret altına alınması ve ataların başına gelen musibetler için yas tutma gibi bir anlam yoktur. Bizatihi bedeni iradesi, ruhu; izzetli ve özgürleştirici amaçlarını taşıyan bir ibadet olduğu görülmektedir. Bu nokta da İslam'ın oruca yüklediği anlam diğer İlahi dinlerden ayrılmaktadır.

İlahi dinlerde oruç ibadeti, aynı zamanda mutluluğun sembolü olarak da yer almaktadır. Yahudilik'te Ester orucu, izdivaç günü orucu, Hz Musa'nın mucizevi kurtuluşunu sembolize olarak tutulan oruç ve bireysel mana da mutlu günlerde tutulan oruçlar vardır. Hıristiyanlık'ta, Hz İsa'nın doğumu ile ilgili iki bayram vardır ve öncesinde perhiz uygulamaları söz konusudur. Bunlardan birincisi normal olarak gerçek doğumu olan Noel, diğeri çarmıha gerildikten sonra tekrar dirilmesi, tekrar insanlara rehberlik edip yol göstermesi anlamına gelen Paskalya'dır. Pskalya gibi tekrar diriliş anlamında yapılan oruçlu kutlamalar başka dinlerde de vardır. Örneğin; Budizm'de Budda'nın doğum gününü ve Hinduizm'de, Tanrı Vişnu'nun Krişna formunda hulül etmesinin yıl dönümünü kutlamak amacıyla da oruç tutulduğu kaynaklarda belirtilmektedir. Bu doğum kutlamalarının amaçlarına bakıldığında inanan kimseler için bir umut, bir kurtuluş, bir mutluluk anlamını ifade ettiği görülmektedir. Oruca doğum gününü veya diriliş olarak bakıldığı zaman Müslümanlar için de Ramazan ayı Kur'an'ın doğduğu bir ay olarak görülmesi mümkündür. Müslümanlar da bu ayı oruç tutarak geçirmekte ve Ramazan ayını rahmet, mağfiret, kurtuluş, mutluluk ayı olarak kabul etmektedirler. Yapılan bu etkinliklerin ifade ettiği anlam itibariyle birbirine benzer özellikler taşıdığı görülmektedir. Özellikle burada verilen örneklerde oruç ibadetinin insanlara umut aşıladığını, yenilenmeyi, yeniden dirilişi sembolize ettiğini, geleceğe her zaman umutla bakabilmeyi öğrettiğini bizlere göstermektedir.

İlahi dinlerde orucun bir başka özelliği ise belli bir zaman dilimi içerisinde yerine getirilmesi gereken ibadet olmasıdır. Çünkü ibadetlerde süre önemlidir ve zamanında yapılması esastır. O yüzden ilahi dinlerde bazı oruçlar belirlenen aylarda yapılması gerekir. Yahudilik'te oruç süresi, sabah şafağın sökmesinden başlayıp akşam yıldızın doğmasına kadardır. İslam'da oruç süresi tan yeri ağarmaya başladığı zamandan, akşam güneş batıncaya kadar geçen süredir. Hıristiyanlık'ta böyle uzun bir süreden ziyade birkaç saatlik süren perhiz bulunmaktadır. Ayrıca İslam'daki gün boyu oruç tutma uygulaması, özellikle Hıristiyanlığın Süryani mezhebinde de benzer olarak uygulandığı görülmektedir. İslam'da akşam ezanı ile oruç açılırken, Süryanilerde akşam Kilise çanının çalmasıyla oruç açılmaktadır. Yahudilik'te oruç emretme yetkisine Hahamlar sahipken, Hıristiyanlar'da Kilise hem emretme, hem bozdurma yetkisine sahiptir. İslam'da ise kimseye böyle bir imtiyaz tanınmamıştır. Bu durum

Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta oruç ibadetiyle ilgili keyfiliğe yol açacağı ve oruçtan beklenen verimin düşmesine sebep olma ihtimalini göz önüne getirdiği düşünülmektedir. Nitekim ilgili bölümlerde belirtildiği gibi Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta din görevlileri tarafından ihdas edilen oruçlar vardır. İslam'da ise ilk günden günümüze kadar oruç çeşitleri sabit olarak yer almış ve uygulama biçimleri olduğu gibi devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla oruçla ilgili İslam'daki hükümlerin diğer dinlere nazaran daha bağlayıcı olduğunu ve oruçla ulaşılmak isteneni elde etme noktasında daha fonksiyonel olacağı düşünülmektedir. Zaten yapılan birçok araştırma İslam'daki orucun çok fonsiyonlu bir ibadet olduğunu ortaya koymaktadır.

İlahi dinlerde oruç günleri Yahudilik ve İslam Ay takvimini esas alarak kameri aylara göre belirlemektedir. Hristiyanlıkta ise Gregoryen takvimi yani güneş takvimine göre oruç günleri belirlenmektedir. Oruç vaktininim Kameri aylar esas alınması, oruç vaktinin belirli bir zaman diliminde sabitleşmesinin önüne geçerek bireyin her mevsimde oruç tutma hazzını yaşamasına vesile olacağı düşünülmektedir. Örneğin ortalama en az kırk beş yıl yaşayan bir kişi her mevsim oruç tutma zevkini bu sayede yaşayabilecektir. Ama güneş takviminde ise aylar sabit olduğu için aynı durum söz konusu olmayacaktır.

İlahi dinlerde oruç ibadetiyle mükellef olma çağı önemsenen şartlar arasında sayılmaktadır. Kişinin oruç için sorumluluk çağı, Yahudilik'te on iki yaşını geçtikten sonra, Hristiyanlıkta yirmi bir yaşını dolduranlar, İslam'da ise akil baliğ olma şartı olarak belirtilmektedir. Zamanında çeşitli sebeplerden dolayı tutulamayan orucun sadece İslam'da telafi yolları açıkça belirtilmiştir. Diğer dinlerde ise oruç tutulmadığında daha sonra telafi edilmesi bireysel tercihe ve vicdani sorumluluğa bırakılmıştır. Ayrıca oruç ibadetinde mükellefiyetin ne zaman biteceği ile ilgili Yahudilik'te herhangi bir kayıt belirtilmezken, Hıristiyanlık'ta altmış yaş sınırı konulmakta, İslam'da ise kişinin beden sağlığını yönünden bir takım esaslara göre belirlenmektedir. Yahudilik'te hastalar, bebek emziren kadınlar, gücü yetmeyenler oruçtan muaf tutulmuştur. Hıristiyanlıkta ise hasta, düşkün, çocuk, asker ve ağır işlerde çalışan işçiler oruçtan muaftır. Zamanında oruç tutamayan kimse dilerse daha sonra kaza edebilir. İslam'da ise hastaların, çocukların, hamile ve çocuk emziren kadınların, gücü yetmeyenlerin, yaşlıların, yolcuların ve özel durumlarından ötürü kadınların oruç

tutmaları uygun görülmemiştir. Oruçtan muaf olma durumu ile ilgili gerekçeler ilahi dinlerde birbiriyle benzer olduğu görülmektedir.

Netice itibariyle perhiz olarak da ifade edebileceğimiz oruç, dinlerin geneline yakın bir kısmında ve özellikle konumuz itibariyle ilahî dinlerde yer alan önemli bir ibadettir. Ancak süresi ve mahiyeti itibariyle farklılık arz etmekte, günün belli bir bölümünden yıllara kadar değişmekte, perhizden hiç bir şey yememeye, sabahtan akşama sessiz kalmaya kadar değişik uygulamalara sahne olmaktadır. Bazı dinlerde ise oruç/perhiz sadece yeme içme ile değil ahlaki ilkelerle bağdaştırılmaktadır. Dolayısıyla oruç, dünya genelindeki dinlerde şekil, kemiyet ve keyfiyet bakımından farklı olsa da gaye ve anlam bakımından birbirine yakın özellikler ihtiva ettiği görülmektedir. Gaye ve amaçlarına bakıldığında hem beden hem ruh eşzamanlı olarak ilahi şuurda sabitleşmektedir. Oruç köklü bir irade terbiyesi olup, insanı kötü alışkanlıklardan temizleyen, çirkin davranışlardan uzaklaştıran, kötülüklere karşı bir kalkan, siper, koruyucu bir yöntem olan ve iyi huylar kazandıran bir ahlak eğitimi olarak da görülmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar göstermektedir ki orucun sevgi, merhamet gibi duyguları ve başkalarına yardım etme eğilimini artırdığını, bireyin tutum ve davranışlarını yönlendirdiğini ortaya koymaktadır. Özü itibariyle orucun adı her ne olursa olsun yapılış bakımından kişinin özellikle nefisini eğitip iradesini güçlendirerek özgüven sahibi olmasını sağlamaktadır. Bedenini, zihnini, kalbini, dilini, duygu ve düşüncelerini sağlıklı bir şekilde kullanmasını ve özgüvenle kendisini yönetebilme becerisini kazandırmaktadır. Oruç, insanın kimlik ve kişiliği geliştirip, duygu ve düşünce katsayısını yükseltmekte, insanlara iman, ahlak ve erdem zenginliği kazandırdığı düşünülmektedir. Ayrıca oruç tutan bir kimse otokontrol ve otokritik yapmak suretiyle dini ve ahlaki değerlere göre davranışlarını düzenlemek durumunda olacağı için kişinin irade gücü ve vicdanının gelişip olgunlaşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla oruç, içinde manevi ve ahlaki faydaları barındıran, uygulaması kolay, birey ve toplum için çok boyutlu, ritüel ve fiziksel seviyeye sahip, tıbbi yararları barındıran, duygusal, psikolojik ve manevi yönleri olan önemli bir ibadettir.

KAYNAKLAR

Abay, A. (2012). *Kur'an'da Kişilik Eğitiminin İlkeleri*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Abdulbaki, Muhammed F. (2007). *El-Mu'cemu'l Mufehres li el-Fazı'l-Kur'ani'l Kerim.* Kahire: Daru'l Hadis Yayınevi

Abudukelimu, B. (2011). Çin Kaynaklarına Göre Taozim. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı. Ankara.

Ackroyd, P. R. (1975). *Exile and Restoration/A Study of Hebrew Thought of the Sixth Century* B.C. Philadelphia: The Westminster Press.

Ague, M. (2010). *Paganizmin Dehası.* (çev. E. Atacay). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Ahmad, A. (2002). Fastıng in Religions. *Subscription Review of Religions*, March, 97(3): 33-42.

Akar, A. (2004). *Dua, Ahlak, İbadet Bilinci*. İstanbul: Furkan Yayınları

Akyüz, V. (1995). *Mukayeseli İbadetler İlmihali*. Cilt: I-IV. İstanbul: İz Yayıncılık.

Allaadin Gövsa, İ. (1954). *Yeni Lügat Ansiklopedisi*. Cilt: I-V. İstanbul: İskit Yayınları.

Alalu, S. & Klara, A. & Asayas, E. & Basmacı, T. & Ender, F. & Haleva, B. (vd.). (2001). *Yahudilikte Kavram ve Değerler, Dinsel Bayramlar, Dinsel Kavramlar, Dinsel Gereçler* (haz. Y. Altıntaş). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın.

Alıcı, M. (2012). *Kadim İran'da Din*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Ali, E. (2007). *İslam'ın Özü.* (çev. Ö. R. Doğrul). Ankara: Avrasya Yayınları.

Altuntaş, H. & Karagöz, İ. (2010). *Oruç İlmihali*. Ankara: DİB Yayınları.

Apaydın, Y. (2012). Namaz ve Oruç. *İlmihal -I- İman ve İbadetler*, (İlmi Heyet. H. Karaman & A. Bardakoğlu & Y. Apaydın). Ankara: TDV Yayınları.

Arıklı, E. (ed.). (t.y). *Dinler Tarihi Ansiklopedisi.* Cilt:I-III. İstanbul: Gelişim Basım ve Yayım A.Ş.

Atasagun, G. (2001). Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11:140-151.

Atasagun, G. (2000). Hıristiyanlığın Tanımı, Yorumu ve Kurumsallaşmasında Sembollerin Yeri. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10: 181-196.

Ateş, A. O. (1996). *İslâm'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*. İstanbul: Beyan Yayıncılık.

Aydın, A. A. (1990). *Ramazan Orucu ve Kurban (Hikmetleri ve Fıkhi Hükümleri*), Bayrak Matbaacılık, İstanbul.

Aydın, M. (1998). Hıristiyanlık. *DİA*. Cilt: XVII. Ankara: TDV Yayınları.

Ayrancı, İ. (2003). Kudüs'te Paskalya Kutlamaları. *Diyanet İlmi Dergi*, 39 (1): 29-36.

Bahtiyar, L. (2011). *Ramazan ve Oruç.* (çev. N. Mehdiyev & G. Mehdiyev). İstanbul: İnsan Yayınları.

Bardakoğlu, A. (2012). İslam Dini-Fıkıh-Temizlik. *İlmihal -I- İman ve İbadetler*, (İlmi Heyet. H. Karaman & A. Bardakoğlu & Y. Apaydın). Ankara: TDV Yayınları.

Basilios, A. (1991). Nawruz. *Claremont Coptic Encyclopedia,(*ed. Suryal, A. A.). The Gale Group Inc. Vol: VI. 25/07/2018 tarihinde http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/singleitem/collection/cce/id/1436/rec/1 adresinden erişilmiştir.

Basilios, A. (1991). Fasting. *Claremont Coptic Encyclopedia*.(ed. Suryal, A. A.). The Gale Group Inc. Vol: IV. 16/07/2018 tarihinde http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/cce/id/843 adresinden erişilmiştir.

Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş.

Bayraklı, B. (2001). *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları.

Bayraktar, M. (1987). *İslam İbadet Fenomenolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Berg, C. C. (1997). Oruç. *İslam Ansiklopedisi*. Cilt: IX. Eskişehir: MEB Yayınları.

Berghuis, K. D. (2001). *A Bıblıcal Perspectıve on Fastıng*, Bıblıothea Sacra 158, The ATLA Serials, January-March. 15/07/2018 tarihinde https://ledofthespirit.files.wordpress.com/2016/02/abiblicalperspective.pdf adresinden erişilmiştir.

Berghuis, K. D. (2007). *Chapter 1: Fasting In The Old Testament And Ancient Judaism: Mourning, Repentance, And Prayer In Hope For God's Presence.* 13/07/2018 tarihinde https://bible.org/seriespage/chapter-1-fasting-old-testament-and-ancient-judaism-mourning-repentance-and-prayer-hope-g#P68_35424 adresinden erişilmiştir.

Besalel, Y. (2001). *Yahudilik Ansiklopedisi*. Cilt: I-III. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş

Beşer, F. (1995). Üç Aylar. *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. (ed. İ. K. Dönmez). Cilt: IV. İstanbul: TDV Yayınları.

Bıhlmeyer, K. & Tuchle, H. (1972). *I. ve IV. Yüzyıllarda Hıristiyanlık.* (çev. A. Göral). İstanbul: Güler Matbaası.

Bianchi, U. (1999). *Dinler Tarihi Araştırma Yöntemleri.* (çev. M. Ünal). Kayseri: Geçit Yayınevi.

Bickle, M. & Candler, D. (2005). *The Rewards of Fasting, Frounner Books*, Kansas City: Missouri(ABD).

Bilmen, Ö. N. (1971). *Dini Bilgiler*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.

Bilmen, Ö. N. (1986). *Büyük İslam İlmihali.* İstanbul: Bilmen Yayınevi.

Bigiyev, C. M. (2009). *Uzun Günlerde Oruç*.(sad. ve haz. A. Kahraman). İstanbul: İz Yayıncılık.

Boyacı, Ş. (2001). *Süryani geleneklerinde Oruç Ve Perhiz*. 05/08/2018 tarihinde http://www.minidev.com/kulturler/kulturler_suryani_editor11.asp adresinden erişilmiştir.

Budda, H. Ö. (1935). *Dinler Tarihi*. İstanbul: Vakit Gazete Matbaa.

Buhârî, Muhammed b. İsmail (1981). *el-Camiu's-Sahîh*. Cilt: I-VIII, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Büyükçınar, A. M. (2004). *Hayatın İçindeki İslam*. İstanbul: Bilge Yayınları.

Canan, İ. (1993). *Kütüb-ü Sitte Hadis Ansiklopedisi*. Cilt: I-XVIII. İstanbul: Akçağ Yayınları.

Calvın, J. (2002). *The Institutes of the Christian Religion*. (translator. H. Beveridge). Grand Rapids: Public DomainRights.

Certel, H. (1998). İslami İbadetlerin Psiko-Sosyal İşlevleri. *Ekev Akademi Dergisi,* İstanbul, 1(3):149-156

Chapple, K. C. (2009). Fastıng. *Enclopedia of Enwonmental Ethıcs and Phılosopy.* Vol: II. (Editors ın Chıef. J. Baird & R. Frodeman). London: Gale Cengage Learning.

Church of the Highlands. *21 Day Of Prayer & Fastıng*. 16/07/2018 tarihinde https://homeportcc.org/blog/21-day-prayer-fasting/ adresinden erişilmiştir.

Cilacı, O. (1980). *İlahi Dinlerde Oruç, Hac ve Kurban*. İzmir: Akyol Neşriyat ve Matbaacılık.

Çaviş, Şeyh A. (1974). Anglikan Kilisesine Cevap, (çev. M. Akif /Sad. S. Ateş). Ankara: DİB Yayınları.

Çağrıcı, M. (2001). İslam. *DİA*. Cilt: XXIII. İstanbul: TDV Yayınları.

David A. L. (2010). *Encyclopedia of Psychology and Religion*. (eds. Kathryn Madden, Stanton Marlan). Springer Science+Business Media LLC (USA).

David A. L. (2014). (ed.) *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Springer Science+Business Media New York.

Demir, R. (2016). Diğer İnanç Sistemlerinde ve İslam'da Oruç. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9(42): 1784-1799.

Demirci, M. (2008). *Kur'an'ın Ana Konuları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Desing Co, R. (2012). Fastıng to Regain Your Edge. *Connectıon.* Gainesville(ABD): Jentezen Franklin Media Mınıstrıes, 6(1): 6-10

Doğan, D. M. (2008). *Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Döndüren, H. (1992). Niyet. *Şamil İslam Ansiklopedisi*. Cilt: V. İstanbul: Şamil Yayınevi.

Döndüren, H. (1991). *Delilleriyle İslam İlmihali.* İstanbul: Erkam Yayınları.

Dönmez, İ. K. (2007). İslam'da Oruç. *DİA*, Cilt: XXIII. İstanbul: TDV Yayınları.

Draz, M. A. (1993). *Kur'an Ahlakı* (çev. E. Yüksel & Ü. Günay). İstanbul: İz Yayıncılık.

Durak, N. (2011). *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet*. İstanbul: Rağbet yayınları.

Dvornık, F. (1990). *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*. (çev. M. Aydın). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ebu Zehra, M. (1978). *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar.* (çev. A. Nuri). İstanbul: Fikir Yayınları.

Eker, H. (2014). *Hz Meryem'in Susma Orucu ve Dersler*. 16/07/2018 tarihinde https://hasaneker.wordpress.com/2014/12/12/hz-meryemin-susma-orucu-ve-dersler/ adresinden erişilmiştir.

El-Isfahani, R. (2010). *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü.* (çev. A. Güneş & M. Yolcu). İstanbul: Çıra Yayınları.

El-Mekki, Ebu Talib. (2003). *Kalplerin Azığı*. (çev. Y. Çiçek & D. Selvi). Cilt:I-III. İstanbul: Semerkand Yayınları.

Ellwood, R. S. (ed.). (1998). Lent. *The Encyclopedıa of World Religions Revısed Edıtıon.* New York: Facts on Fıle.

Emir Ali. (2007). *İslam'ın Özü.* (çev. Ö. R. Doğrul /sad. K. M. Yılmaz). Ankara: Avrasya Yayınları.

Encyclopaedia Britannica. (2013). Ember Days and Ember Weeks. *The Editors of Encyclopaedia Britannica*. 16/07/2018 tarihinde https://www.britannica.com/topic/Ember-Day-and-Ember-Week adresinden erişilmiştir.

Engin, K. Y. (2014). *Vahyin Geçmiş Varisleri*. İstanbul: İşaret Yayınları.

Eroğlu, A. H. (1999). Ekmek-Şarap Ayini (Eyharistiya) Konusunda Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Anlayış Farklılıkları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 39(1): 439-453.

Erbaş, A. (2003). *Hıristiyanlıkta İbadet.* İstanbul: Ayışığı Yayınları.

Erbaş, A. (1998). *Hıristiyan Ayinleri (Sakramentler*). İstanbul: Nun Yayıncılık.

Erdoğan, M. (2010). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

El-Bedri, Eş-Şeyh Bedri Abdullah.(2011). Es-Sıyam (sual ve cevap). *Silsiletu Fıkhu'l-İbadat-3*. Kuveyt.

El-Hac, Mehmed Zihni Efendi. (1990). *Nimet-i İslam.* (çev. C. Yıldırım). İstanbul: Sönmez Neşriyat A.Ş Yayınları.

Fasting and Fast Days. (2011). *Jewish Virtual Library The Project of Aıce.* 13/07/2018 tarihinde https://www.jewishvirtuallibrary.org/fasting-and-fast-days-2 adresinden erişilmiştir.

Fastıng and Fast Days. (1906). *Jewish Virtual Library.* 13/07/2018 tarihinde http://www.jewishencyclopedia.com/articles/6033-fasting-and-fast-days adresinden erişilmiştir.

Felicien C. (1960). *Dinler Tarihi*. (çev. S. Tiryakioğlu). İstanbul: Varlık Yayınları.

Feyizli, T. (1993). *İslam'da ve Diğer İnanç Sistemlerinde Oruç-Kurban*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Foundatıon Uk, A. (2014). *Sawm Fastıng in İslam*. London: United Kingdom.

Francis, M. (1909). Ember Days. *The Catholic Encyclopedia.* Vol: V. New York: Robert Appleton Company. 20/07/2018 tarihinde http://www.newadvent.org/cathen/05399b.htm adresinden erişilmiştir.

Friendly, P. (2002). *Christian Fasting.* 15/07/2018 tarihinde https://www.allaboutgod.com/christian-fasting.htm adresinden erişilmiştir.

Gazali, H. (1973). *İhya'u Ulumi'd-Din-1*. (çev. A. Serdaroğlu). İstanbul: Bedir Yayınevi.

Grand Dictionnaire Encyclopèdique Larousse(1985). Paris

Grayzel, S. (1952). *A History of the Jews*, Philadephia: The Jews Publication Society of America.

Greenstone, J. H. (2011) Fastıng And Fast-Days. *The Jewısh Encyclopedıa*. Vol:V. London: Funk& Wagnalls Company. 20/07/2018 tarihinde http://www.jewishencyclopedia.com/articles/6033-fasting-and-fast-days# adresinden erişilmiştir.

Güç, A. (2001). Yahudilik'te Defin ve Sonrasına Ait Gelenekler. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* 10(1):63-78.

Güleç, H. (2006). Oruç. *İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*. (ed. İ. K. Dönmez). Cilt: III. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Güler, İ. (2003). *İman Ahlak İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Gündüz, Ş. (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü.* Ankara: Vadi Yayınları.

Gündüz, Ş. (1995). *Son Gnostikler Sabiilik İnanç Esasları ve İbadetleri*. Ankara: Vadi Yayınları.

Gündüz, Ş. (2010). İslam. *Yaşayan Dünya Dinleri.*(ed. Ş. Gündüz). Ankara: DİB Yayınları.

Gürkan, S. L. (2008). *Yahudilik.* İstanbul: İSAM Yayınları.

Gürkan, S. L. (2003). Manastır. *DİA*. Cilt: XXVII. Ankara: TDV Yayınları.

Haile, G. (1991). Ethıopıan Ascetisim. *Claremont Coptic Encyclopedia*,(ed. A. S. Atiya). The Gale Group Inc. Vol:II. 16/07/2018 tarihinde http://ccdl.libraries.claremont.edu/cdm/ref/collection/cce/id/804 adresinden erişilmiştir.

Hall, M. P. (2008). *Tüm Çağların Gizli Öğretileri*. (çev. M. Sağlam). İstanbul: Mitra Yayınları.

Hamidullah, M. (1993). *İslam Peygamberi.* (çev. S. Tuğ). Cilt: I-II. İstanbul: İrfan Yayımcılık ve Ticaret.

Hamidullah, M. (2007). *İslam'a Giriş*. (çev. C. Aydın). Ankara: TDV Yayınları.

Hamidullah, M. (2008). İslam Dışı Toplumlarda İbadet Tarihi. (çev. Z. Aksu), *Hikmet Yurdu Dergisi*, 1(1):9-30.

Harman, Ö. F. (2013). Yahudilik. *DİA*. Cilt: XLIII. İstanbul: TDV Yayınları.

Harman, Ö. F. (2001). İslam. *DİA*. Cilt: XXIII. İstanbul: TDV Yayınları.

Haymanout, T. (ty). Fastıng. *Dictionary of Coptic Orthodox Church Terms and Terminology*. 20/07/2018 tarihinde https://st-takla.org/faith/en/terms/fasting.html adresinden erişilmiştir.

Helicon, (2018). Fasting. *The Hutchinson Unabridged Encyclopedia with Atlas and Weather Guide*. 30/07/2018 tarihinde https://search.credoreference.com/content/topic/fasting adresinden erişilmiştir.

Herr, M. D. (2007). Fastıng and Fast Days. *Encyclopedia Judaica Second Edition*. (ed. F. Skolnik), Vol. VI. Detroit: Thomson& Gale.

Hırsch, E. G. (1903). Fastıng And Fast-Days. *The Jewish Encyclopedia*, Vol:V. London: Funk&Wagnalls Company.

Hillerbrand, H. J. (2018). Good Friday Chırıstıanıty. *The Editors of Encyclopaedia Britannica.* 16/07/2018 tarihinde https://www.britannica.com/topic/Good-Friday adresinden erişilmiştir.

Hirschfeld, H. (2011). Fastıng and Fast Days. *The Jewish Encyclopedia.* Vol: IV. 20/07/2018 tarihinde http://www.jewishencyclopedia.com/articles/6033-fasting-and-fast-days adresinden erişilmiştir.

Hökelekli, H. (2005). *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları.

Hughes, A. (1995). *Medival Manuscripts for Mass and Office*, Toronto: A Guide to Their Organization and Terminology.

İbn-i Abidin. (1983). *Reddü'l-Muhtar ale'd Dürri'l-Muhtar.* (çev. A. Davudoğlu). Cilt: IV. İstanbul: Şamil Yayınevi.

İbn Kesir. (1984). *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri.* (çev. B. Karlığa & B. Çetiner). Cilt: I-XVI. İstanbul: Çağrı Yayınları.

İbn Manzur Cemalüddin Muhammed b. Mükerrem. (t.y). *Lisanu'l-Arab.* Cilt: I-III, Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbn Mace, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid b. el-Kazvinî. (1981). *es-Sünen.* Cilt: I-II, İstanbul: Çağrı yayınları

Jewish Holidays; Minor Fasts. *Jewısh Vırtual Lıbrary A Project of Aıce.* 14/07/2018 tarihinde https://www.jewishvirtuallibrary.org/minor-fasts adresinden erişilmiştir.

Kaelber, W. O. (2005). Ascetisim. *Encyclopedıa of Relıgıon Second Edıtıon.* (Editor in Chief. L. Jones). Vol: I. Macmillian: Thomson Gale.

Kanar, M. (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük.* İstanbul: Say yayınları.

Kasapoğlu, A. (2007). Kur'an'da Oruç Psikolojisi. *Diyanet İlmi Dergi.* 43(1):51-76

Kara, İ. & Debbaoğlu, A. (1980). *Ansiklopedik Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Karaman, H. (2010). *Anahatlarıyla İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları.

Karaman, H. & Çağrıcı, M. & Dönmez, İ. K. & Gümüş, S. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Cilt:I-V. Ankara: DİB Yayınları.

Karesh, S. E. & Hurvitz, M. M. (2005). *Encyclopedıa of Judaısm*. New York: Facts on File Inc.

Katar, M. (1998). Dinlerde Günlük İbadet Uygulamaları. *Dini Araştırmalar Dergisi*. Ankara: Se-Ba Ofset Ltd. Şti. 1(1):59-75.

Katar, M. (1998). Dinlerde Kefaret Anlayışı. *Dini Araştırmalar Dergisi*. Ankara: Se-Ba Ofset Ltd. Şti. 1(1): 44-58.

Katar, M. (2000). Hıristiyanlıkta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 3 (8): 23-46.

Katar, M. (2001). Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 3 (9): 7-27.

Keskin, M. (2010). *Caferi İlmihali.* Ankara: DİB Yayınları.

Katz, J. (2003). Judaism. *International Encyclopedia of the Social Sciences*. 13/07/2018 tarihinde http://www.encyclopedia.com/social-sciences/applied-and-social-sciences-magazines/judaism adresinden erişilmiştir.

Keskinöz, İ. *Hıristiyanlık'ta Oruç*. 16/07/2018 tarihinde http://www.presbiteryen.org/oruc.html adresinden erişilmiştir.

Kırca, C. (1990). Orucun İnsana Kazandırdıkları. *Diyanet Dergisi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası. 26(2): 44-45.

Koca, F. (2013). *İslam İbadet Esasları*. Ankara: TDV Yayınları.

Kohler, K. (2011). Karaites and Karaism. *Jewish Encyclopedia*. Cilt: VII. 13/07/2018 tarihinde http://www.jewishencyclopedia.com/articles/9211-karaites-and-karaism adresinden erişilmiştir.

Konstantin. (2013). *Oruç(Katolik Sözlüğü)*. 15/07/2018 tarihinde http://www.hristiyanforum.com/forum/showthread.php?t=337980 adresinden erişilmiştir.

Korkmaz, H. (2010). *Oruç Dönemi*. 15/07/2018 tarihinde http://hkorkmaz.blogspot.com/2010/02/oruc-donemi.html adresinden erişilmiştir.

Köse, A. T. (2006). *Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri.* Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı. Kış, 36:47-68

Köylü, M. (ed.). (2010). *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kristianpoller, A. (1948). *Temple in Talmud in Midrash*, New York: Isaac Landman.

Kurion, G. T. & Lamport, M. A. (editörler). (2015). *Enclopedıa of Christian Educatıon.* Vol:1. London: The Rowman & Littlefield Publishing Group.

Kurtarıcı Mesihin Doğumu ve Anlamı. 15/07/2018 tarihinde http://www.ortodokslartoplulugu.org/bayramlar-yortular-kutlamalar/kurtarici-mesihin-dogumu-ve-anlami/ adresinden erişilmiştir.

Kutsal Hafta, 15/07/2018 tarihinde http://www.ortodokslartoplulugu.org/bayramlar-yortular-kutlamalar/kutsal-hafta__trashed/ adresinden erişilmiştir.

Kutsal Kitap(Tevrat, Zebur, İncil)-Yeni Çeviri-. (2011). Korean Bible Society: Yeni Yaşam Yayınları.

Küçük, A. & Tümer, G. & Küçük, M. A. (2010). *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Levin, M. (2006). *Yahudi Ruhaniliği ve Mistisizmi*. (çev. E. S. Vali). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.

MacCulloch, J. A. (1912), Fasting. *Encyclopedia of Religion and Ethics.* (edinburgh. T. & T. Clark). Vol: V. New York: Charles Scribner and Sons

Maclean, A. J. (1912). Fastıng(Chiristian). *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, Vol:V. (Edinburgh: T. & T. Clark). New York: Charles Scrıbner's Sons.

Mary, M. & Kallistos, A. (eds). (1978). *The Rules of Fasting*. London: Faber & Faber.

Maximos of Pittsburgh. (2013). On Fasting. *Greek Orthodox Archdiocese of America*. 14/07/2018 tarihinde https://www.goarch.org/en/-/on-fasting?inheritRedirect=true adresinden erişilmiştir.

Melackrinos, L. (2014). Fasting before Christmas? 16/07/2018 tarihinde http://myocn.net/fasting-christmas-really-really/ adresinden erişilmiştir.

Mendelsohn, C. J. & Kohler, K. & Gottheil, R. & Toy, C. H. (2011). Abraham. *Jewish Encyclopedia*. 12/07/2018 tarihinde, http://www.jewishencyclopedia.com/articles/360-abraham adresinden erişilmiştir.

Mershman, F. (1909). Ember Days. *The Catholic Encyclopedia*. Vol: V. New York: Robert Appleton Company. 1909. 20/07/2018 tarihinde http://www.newadvent.org/cathen/05399b.htm adresinden erişilmiştir.

Michel, T. (1992). *Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, Dinler Tarihine Katkı*. İstanbul: Sak Ofset Reklamcılık Yayıncılık Matbacılık San. Tic. Ltd Şti.

Miller, J. M. & Hayes, J. H. (1986). *A History of Ancient Israel and Judah.* Philadelphia: The Westminster Press.

Müslim, Ebu'l-Huseyn b. El-Haccac el-Kuşeyrî (1981). *Sahihu Muslim.* Cilt: I-III, İstanbul: Çağrı Yayınları

Milgrom, J. (2007). Fasting and Fast Days. *Encyclopedia Judaica Second Edition.* (ed. in Chief, F. Skolnik). Vol: VI. Detroit: Thomson& Gale.

Milgrom, J. (2007). Forgıveness, In The Bible. *Encyclopaedia Judaica Second Edition.* (Ed. in Chief. F. Skolnik). Vol: VII. Detroit: Thomson& Gale.

Mor Koorilos, H.E. G. *The Significance of the Nineveh Fast For Us Today*. 16/07/2018 tarihinde http://www.icbs.com/prayer/Sermons/article-ninevah-fast-significance.htm adresinden erişilmiştir.

Mostert, B. & Grobbelaar, P. (1999). *The Power of Fasting and Prayer*. New York: Mathew Book.

Mustafa, İ. & Muhammed Ali En-Neccar, A. H. & Ez-Zeyyad, H. A. (1960). *el-Mucemul Vesit-I-II*. Mısır: Mısır Matbaası.

Okholm, D. & Calendar, L. (2015). Development of. *Encyclopedıa of Chrıstıan Educatıon.* (editörler. G. T. Kurian & M. A. Lompert). London: Rowmans&Lıttılefield.

Olgun, T. (1998). *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

O'Neill, J. D. (1909). Fast. *The Catholic Encyclopedia*. Vol: V. New York: Robert Appleton Company. 16/07/2018 tarihinde http://www.newadvent.org/cathen/05789c.htm adresinden erişilmiştir.

Quast, K. & Quast. (2010). Lent In. *Religions of the world: a comprehensive encyclopedia of beliefs and practice*s (editörler. Melton, J. G. & Baumann, M.). 16/07/2018 tarihinde https://search.credoreference.com/content/topic/lent adresinden erişilmiştir.

Oymak, İ. (2009). İslam Kaynaklarına Göre Maniheizm. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1): 67-97.

Özafşar, M. E. (Genel Koordinatör). (2015). *Kur'an-ı Kerim Meali*. I. Baskı. Ankara: DİB Yayınları.

Özek, A. (1976). *İslam'da Niyyet*. İstanbul: Hisar Yayınevi.

Özen, A. (2001). *Yahudilikte İbadet*. İstanbul: Ayışığı Yayınevi.

Özkan, A. R. (2003). *Dinlerde Kurban Kültü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Özkan, A. R. (2002). *Fundamentalist Hıristiyanlık*. Ankara: Alperen Yayınları.

Özsoy, Ö. & Güler, İ. (2009). *Konularına Göre Kur'an(Sistematik Kur'an Fihristi).* Ankara: Fecr Yayınevi.

Papageorgiou, P. (2017). Fastıng and Feast. *Praxıs Magazine*. Department of Relıgıpus Educatıon Usa. Winter, 16(2):9-12

Pillars of Islam. *The Oxford Dictionary of Islam*. 16/07/2018 http://www.oxfordislamicstudies.com/article/opr/t125/e1859 adresinden erişilmiştir.

Rabinowitz, L. I. (2007). Yahrzeit. *Encyclopaedia Judaica*. 25/07/2018 tarihinde http://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/yahrzeit adresinden erişilmiştir.

Rado, Ş. & Es, H. F. (editörler). (1996). *Hayat Ansiklopedisi*. Cilt: I-V İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları

Robertson, A. E. (2005). Calendar. *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*. 10/07/2018 tarihinde http://www.encyclopedia.com/religion/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/calendar adresinden erişilmiştir.

Sarıkçıoğlu, E. (1999). *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*. Isparta: Kardelen Kitabevi.

Sarı, M. (1991). *Türkçe-İngilizce-Arapça-Farsça Sözlük.* İstanbul: Gonca Yayınevi.

Sarmış, İ. (2012). *Hz. İsa ve Mesih İnancı*. İstanbul: Düşün Yayıncılık.

Saunders, W. (2017). *Fastıng Before Holy Communıon*. 15/07/2018 tarihinde https://www.stpeterparish.com/documents/2017/2/FebruaryFaithFact_CommunionFast.pdf adresinden erişilmiştir.

Saygılı, S. (2016). Oruç Psikolojisi. *Somuncubaba Aylık İlim Kültür ve Edebiyat Dergisi*, 23(188): 86-87.

Schimmel, A. (1999). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kırkambar Yayınları.

Schmökel, H. (1971). Sümer Dini. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (çev. M. T. Özdemir), 19(1):197-217.

Schemann, A. (1959). *Vladimir's Seminary Quarterly*. Winter, 3(1): 2-9.

Schereschewsky, B. (2007). Fast of the Firstborn. *Encyclopedia Judaica Second Edition.* (ed. in Chief, F. Skolnik). Vol: VII. Detroit: Thomson& Gale.

Schwartz, R. The Custom of Kapparot, *Jewısh Vırtual Lıbrary A Project of Aıce*. 13/07/2018 tarihinde https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-custom-of-kapparot-in-the-jewish-tradition adresinden erişilmiştir.

Sinanoğlu, M. (1999). İbadet, Etimoloji ve Tanım. *DİA*. Cilt: XIX. İstanbul: TDV Yayınları.

Sinclair, R. J. (2011). Fast of silence. 14/07/2018 tarihinde https://www.thejc.com/judaism/jewish-ways/fast-of-silence-1.30792 adresinden erişilmiştir.

Skolnık, F. (Ed. in Chief). (2007). Classification of Fasts. *Encyclopaedia Judaica Second Edıtıon*. Vol: VII. Detroit: Thomson& Gale.

Soileau, M. (2009). Ascetisim. *Encyclopdıa of İslam*. (ed. J. E. Campo). New York: Facts On Fıle.

Soysaldı, M. (1998*). Kur'an ve Sünnet Işığında İbadet Tarihi*. Elazığ: TDV Yayınları.

Sullıven, J. F. (1951). *The Externals of the Catholic Church.* (revised, J. C. O'Leary). New York: Kenedy.

Sühreverdi, Ebu Hafs. (2014). *Gerçek Tasavvuf: Avarifü'l-Maarif*. (çev. D. Selvi). İstanbul: Semerkand Yayınevi.

Temel, N. (2008). *Kur'an Aydınlığında Müslümanın Yol Haritası*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa (1981). *Sahihu't-Tirmizî.* Cilt: I-IV, İstanbul: Çağrı yayınları.

Topaloğlu, B. & Karaman, H. (1983). *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*. İstanbul: Elif Ofset Tesisleri.

Turan, A. (1993). *Yezidiler, Tarihçeleri, Coğrafi Dağılımları, İnanç Örf ve Adetleri*. Samsun: Esmer Yayınları.

Tusi, Ebu Nasr Serrac. (1996). *El-Lüma' İslam Tasavvufu.* (çev. H. H. Yılmaz). İstanbul: Altınoluk Yayınları.

Uğurlu, İ. (2001). *Türkçe-İngilizce Ansiklopedik Sözlük.* İstanbul: MEB Yayınları.

Uludağ, S. (2008). Riyazet. *DİA.* Cilt: XXXV. İstanbul: TDV Yayınları.

Uysal, V. (1994). *Psiko-Sosyal Açıdan Oruç*. Ankara: TDV Yayınları.

Uysal, V. (2007). Kentsel Hayatta Dindarlık ve Oruç İbadetinin Bireysel-Toplumsal Yansımaları. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 32(1):19-44.

Ulaş, P. (2017). *Ortodoks Kilisesinde Doğuş Bayramı(Noel) Orucu*. 14/07/2018 tarihinde http://www.ortodokslartoplulugu.org/kilise/ortodoks-kilisesinde-dogus-bayrami-noel-orucu/ adresinden erişilmiştir.

Ünal, A. (2016). Yahudi Düğün Gelenekleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(2): 225-261.

Ünal, M. (1999). *Din Fenomenolojisi*. Kayseri: Geçit Yayınları.

Ünalan, A. (1999). *İslam Ceza Hukukunda Kısas ve Kısas Felsefesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.

Wiesenberg, E. J. (2007). Av. *Encyclopaedia Judaica*. 25/07/2018 tarihinde http://www.encyclopedia.com/religion/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/av adresinden erişilmiştir.

Williams, R. (2010). Atonement. *Encylopedia of Psychology and Religion*. (eds. D. A. Leeming & K. Madden & S. Marlan). New York: Springer Science+Business Media LLC.

Yavuz, Y. V. (1992). *Bir Sosyal Güvenlik Kuruluşu Olarak Zekât*. İstanbul: Tuğra Neşriyat.

Yavuz, Y. Ş. (1991). Aşura. *DİA*. Cilt: IV. İstanbul: TDV Yayınları.

Yazır, Elmalılı M. H. (2013). *Hak Dini Kur'an Dili*. (haz. S. Gülle). Cilt: I-X. İstanbul: Huzur Yayınevi.

Yıldırım, S. (2007). *Rasulullah'ın Dilinden Ramazan ve Oruç*. İstanbul: Erkam Matbaası.

Yıldız, M. & Meçin, M. M. (2014). Dinlerde İç Yolculuklar Riyazetin Kökenine Dair. *Tarih Okulu Dergisi*, Mart, 7(17): 221-251.

Yiğitoğlu, M. (2015). *Dinlerde Dua, Sunu ve Sunaklar(Fiziki Âlemden Sanal Âleme).* İstanbul: Kitabi Yayınları.

Yiğitoğlu, M. (2010). Yahudilik'te Semavi Mabed Anlayışı. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Yitik, A. İ. (2007). Oruç. *DİA*. Cilt: XXIII. İstanbul: TDV Yayınları.

Yitik, A. İ. (1996). İzmirli İsmail Hakkı ve Diğer Dinlerde Oruç. *İzmirli İsmail Hakkı Sempozyumu,* 24-25 Kasım 1995. Ankara: TDV Yayınları, s.215-237

Yom Kıppur: History&Overiew. *Jewısh Vırtual Lıbrary A Project of Aıce*. 13/07/2018 tarihinde https://www.jewishvirtuallibrary.org/yom-kippur-history-and-overview adresinden erişilmiştir.

Yücel, İ. (2012). Hac ve Umre. *İlmihal -I- İman ve İbadetler.* (İlmi Heyet. H. Karaman & A. Bardakoğlu & Y. Apaydın). Ankara: TDV Yayınları.

Zihni Efendi, M. (2015). *Ni'met-i İslam*. İstanbul: Huzur Yayınevi.

Zuhayli, V. (1994). *İslam Fıkhı Ansiklopedisi* (çev. A. Efe & B. Eryarsoy & H. F. Ulus vd.). Cilt: I-X, İstanbul: Risale Yayınları.

TEZ SINAVINDA BAŞARILI OLANLARA AİT DİLEKÇE ÖRNEĞİ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kastamonu

Enstitümüz Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında hazırlamış olduğum "İlahi Dinlerde Oruç" adlı yüksek lisans tezimi karton ciltli olarak üç adet teslim ediyorum.

Gereğini arz ederim.

Hasan BÜYÜKKAYA
İmza
(Tarih)

Ekler:
1. Üç adet tez
2. Türkçe özet
3. İngilizce özet
4. Tez veri formu
5. İki Adet Tez CD'si

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : HASAN BÜYÜKKAYA
Doğum Yeri : ALAÇAM
Doğum Tarihi : 15/05/1989
Medeni Hali : EVLİ
Yabancı Dili : ARAPÇA, İNGİLİZCE

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : ALAÇAM ANADOLU İHL
Lisans : ULUDAĞ ÜNV DKAB ÖĞRETMENLİĞİ(2008-2012)
OMÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ(2014-2016)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl: MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (2012)

Yayınları (SCI ve diğer) :